

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
1 H
9

Georgij Longi de Anulis

DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM

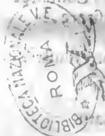
SIVE

De vario obsignandi ritu Tractatus.

AVTHORE GEORGIO LONGO
Sacerdote Doctore, & Ambrosianæ
Bibliothecæ.
Custode Primo.

CVM PRIVILEGIO.

MEDIOLANI,

Apud her. quon. Pacifici Pontij, & Ioannem
Baptistam Piccaleum M.D.CXV.

Ego Nicolaus Bottius è Societate Iesu Theologus, et vnus ex Deputatis in Congregatione pro indice librorum prohibitorum in Archiepiscopali Palatio Illustriß. Cardinalis Borromæi, legi præsentem tractatum de Anulis compositum à D. Georgio Longo, & nihil in eo inueni bonis moribus, aut Catholicæ Fidei repugnans; dignumq; censeo, vt in gratiam Eruditorum Typis mandetur; in cuius rei fidem hic mea manu nomen meum subscripsi. Dat. Mediolani hac die vltima Augusti anni 1614.

Nicolaus Bottius.

Imprimatur

Fr. Aloysius Bariola Augustinianus Consultor S. Offitij pro Reuerendiss. Inquisitore.

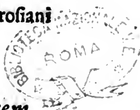
Al. Bossius Can. Ordin. Theol. pro Illustriss. Cardinali Archiep.

Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

Perill. Domino
LVDOVICO BESVTIO
I.V.D. Prothonotario Apoſtolico
Primarij Templi Mediolanen.
Can. Ordin.

Et ex Bibliothecæ Collegijq; Ambroſiani
Conſeruatoribus.

Georgius Longus Fælicitatem.

IN maximis occupationibus, quibus pro muneris mei partibus iampridem in Ambroſiana Bibliotheca diſtineor, huncqualemcunque de varijs antiquorum obſignandi ritibus libellum horis ſubſeciuis, & diuturna obſeruatione elu-

cubratum clariſſimo nomini tuo inſcribere decreui: non tam, vt mei in humaniores literas ſtudij induſtrięq; ſpecimen præberem, quàm vt ipſe, cuius multa, eaq; præclara extant in me, & Bibliothecam ipſam officia, meæ erga te obſeruantiæ teſtem, obſidemq; haberes. Hunc autem eò conuenientiùs tibi impertire viſum eſt, ne, dum ex ſanctiore illo librorum Aerario anulos, te inſcio, depromo, qui ei ſumma cum laude, omniumquè approbatione Conſeruator præſides, iure tuo me furtiui probri inſimulare poſſes. Cùm igitur conſilij mei rationem habeas, magnitudinis animi tui erit, & humanitatis, quam Maiorum ſplendori pulcherrimè ſociaſti, non quid, ſed quo animo adferam, attendere. Neq; enim id ago, vt tam exili munuſculo nexu me

exoluam, ſed vt ingenua bonæ copiæ eiuratione, quantum tibi à me debeatur, omnes intelligant. Ego interea (quod aſſiduè facio) Deum Optimum Maximum deprecabor, te mihi, & Bibliothecæ incolumem quàm diutiſſimè ſeruet. Ex Aedibus eiuſdem Bibliothecæ Kal. Iunij M.DC.XV.

AD EVNDEM BENEDICTI SOSSAGI Collegij Ambrosiani Doct.

EPIGRAMMA De libello.

O Decus Insubriæ, mens ò gratissima cælo
Magnorum magnus sanguis habendus auo.
Ah vellem tibi ritè memor sacrasse Besuti
Nomine sacra tuo, qualia Longus habet.
Nostra quidem præter solitum liuescere visa
Pieris, & subita palluit inuidia:
Nomine quippe tuo doctum radiare libellum,
Inuìdit, cuius luce superbus eat.
Quàm bene signatis voluit te insculpere gemmis
Debuit in gemma viuere gemma virum.
Clarius aspiciet nil tanto nomine Phœbus,
Cultius hoc Phœbus nullibi spectet opus.

FELICIS OSII

In Collegio D. Simonis Eloquentiæ Professoris.

EPIGRAMMA.

In librum de Anulis Signatorijs Georgij Longi, Ad Typographum.

Scriptorem decorat Liber, hic decoratur ab illo,
Alter, & alterius clarus honore nitet.
Annulus en Liber est, par scriptor gemma libello,
Inq; vicem amborum fulget vtrinq; iubar.
Gloria quanta tua est Piccaleæ? Iungis, & vnus
Amborum Terris tu decus omne aperis?

PRESBYTERI FRANCISCI
Picinelli.

EPIGRAMMA.

ANnulus hic varios Priscorum colligit vsus,
Virtutisq. simul mystica plura suæ.
Si titulum spectas; forsan res parua videtur;
Ne titulo credas, perlege, maior erit.
Aspice, quàm series ingens versata librorum;
Aspice doctrinæ flumina quanta fluant.
Vt lepido sapiens; vt dimicet vtile dulci.
Quidq. magis præstet, non bene dispicias.
Annulus hinc omnes passim voluetur in annos,
Et tibi scriptori viuere, LONGE, dabit.

HIE-

HIERONYMI BORSERII

DE LIBELLO

Emblema.

Signa dedit Longus, Longo se signa dedere.
Hinc decus ad summum transtulit arma fides
Fœlix certamen. Fundat iam Phosphorus aurum.
Exiguo in signo maxima signa latent.

DE-

INDEX AVCTORVM
In hoc libello citatorum.

At-

Dio.

I

L

M

Mar-

Plu-

SE-

SERIES

Capitum Libri.

Pleniùs tamen singulorum capitum argumenta suis locis lege.

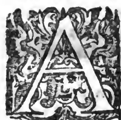
IN-

DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM.

siue

De vario obsignandi ritu TRACTATVS.

Quid Anuli, siue sigilli nomine intelligatur Cap. I.

Verbi nomenclatura tractatum aggredi suscepto oneri rem conuenientem mihi facturus videor, si quid anulus, quot ei nomina, quotuplex vsus, quiduè olim sigillum fuerit, principio statuam, Principis eloquentiæ consilium secutus 1. de off. vbi. *Omnis*, inquit, *quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur, quid sit id, de quo disputetur.*

Est autē anulus latinè, quod græcè Δακτύλιος à digitorum vestitu, dicitur: quamquam, & de nomine ipso non parum ambigi video. *Anuli ethymolog.*

Quibus nominib. anulum antiqui appellarent.

Anulum enim à quibusdam condulum, & condalium, A græcis, & nostris vngulum teste Plin.nat.hist.lib.33.cap.primo (illa fortasse ratione, vt Isidorus sentit lib.19.orig.cap. 32. quia sicut vngula carni, ita gemma anuli auro accingatur; sicuti & samothracius aureus quidem, sed capitulo ferreo à loco ita vocatus.) Ab alijs verò anulum symbolum appellatum fuisse aperte indicat Plaut. Pseud. act. 1.sc. 1.

Ea causa miles hic reliquit symbolum
Expreßam in cera ex anulo suam imaginẽ,
Vt qui huc afferret eius similem symbolum.

Sic apud Terent. Eunuch. *de symbolis esse*, & alibi *symbolum dare*, ad anulos refertur, vt ibi communiter Terentiani interpretes exponunt. Et Plinius ipse nat.hist.lib.32.ca.1. à priscis *vngulum*, habẽt mm. ss. *cingulum*, nouissimè à Græcis, & nostris *symbolum* vocatũ, perhibet. Desumptum autem id nomen ex eo obseruauit Philippus Beroaldus ad 10. librum Apul. de As. aur. quod pro arrha collationis ad ientaculum, siue prandium facien dum deponi soleret. Cum enim nihil aliud *symbolum* sit, quàm plurium in rem aliquam collatio ex D. August, serm. 115.de temp.recte *symbola* pro collatoribus, siue commessalibus accipiuntur, quæ adolescentuli in vnũ pro rata conferunt prandij, vel cœnæ, vel ientaculi causa. Sic enim & hodie vulgari sermone *collationem facere* dicimus, pro *ientaculum*

Vnde sit quod vulgo dicitur facere collationem.

culum sumere; quoniam scilicet id ex collata pecunia plerumque fieri solet. *cap. non oportet dist. 43. Non oportet Clericos ex symbolis, quæ vulgus commessalia appellat conuiuia celebrare.* Huius etiam loci est, quod à Platone libro XI. de leg. aduersus sordidam conuiuarum auaritiã in hæc verba præcipitur. *In eo conuiuij genere, quod ex symbolis fit, & ἔρανος vocatur, si quis se violatum conqueratur, aut alio quouis modo sit ea de re controuersia, ita inter se partes agant, tãquã nulla hac de re vtilis actio cuiquã sit cõpetitura, vt sordidis huiusmodi litibus omnis ansa præcidatur.*

Porrò Casaub. animad. in Athen. lib. 3. cap. 31. differentiam inter συμβολα & συμβολὴ, ostendens, συμβολὴ, inquit, *est collatio eranistæ ad conuiuium*, quisquè enim quod ad manum erat conferebat. Ex partes dictæ συμβολον, & conuiuium huiusmodi eranos, vel δῆπτον απο συμβολον vocabãt anulũ. Terẽt. Eũ.

Heri aliquot adolescentuli coÿmus in Piræo,
In hũc diẽ vt de symbolis essemus Chereã ei rei
Præfecimus: dati anuli: locus tẽpus cõstitutũ est.

De quo etiam anuli vsu Plin. loquitur lib. 32. *celebratior anuli vsus &c.* Auserim tamen dicere, non anulos modo symboli appellatione accipi solitos, sed generaliter quidquid arrhę loco daretur. Sic & tesseræ illæ, quarum olim in contractibus vsus loco præsentis pecuniæ, symbola dicebantur, sic Theophrastus in charact. cap. de desperat. *& cum præstigiæ spectantur ad quemquè spectantium adire, & stipem*

aream exigere, ac si quis symbolum afferens, gratis spectare postulet, cum eo rixabitur, quo etiam sensu accipiendum illud Isidori lib. 5. orig. c. 24. vbi ait. *Veteres quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant.*

Anulorum vsus. Verùm quidquid sit, de vocabuli differentia parum laboro, certissimum illud est, triplicem omnino anulorum vsum extitisse. Erat siquidem superstitiosè sponsalitius anulus, qui modò religiosè est, isq; ferreus in fidei signum dabatur sponsæ, & arrhæ loco. Alchernius de laudibus virginitatis, *anulo*, inquit, *subarrhatam sortitur virgunculam*, & Iul. quoq; Solin. de Thracum vxoribus, *quæ*, inquit, *præceteris specie valent subarrhari volent.* est enim sponsalitius anulus ex D. Hier. in cap. VIII. Iob. & in III. Isaiæ, & Beda in cap. 15. Lucæ homil. 40. *sinceræ fidei signaculum, quo promissa certa impressione signantur.* Quod quidem arrhæ genus adeo seculis omnibus familiare fuit ut ipsius Dei genitricis Iosephique sponsalitio illustre redderetur. Constat siquidem ipsi quoquè Beatissimæ Virgini à Iosepho anulū datum esse, quo modò D. Laurentij templum in Perusina Ciuitate, vbi religiosissimè asseruatur, non mediocriter colitur, quamuis cuiusnam materiæ existat non facile discutias. Meminit de eo Io. Chartag. de sponsat. B.V. lib. 4. hom. prima. Quin etiam fuit anulus honorarius insigne equestris ordinis, quo Romani

mani scribas suos, & milites post reportatam de hostibus victoriam aduocatis concionibus donare solebant. Testis est Cicero orat. V. in Ver. Cuius etiam rei intuitu Aristoteles lib. 7. de Rep. Charragine legem fuisse tradit, vt quot quisque expeditiones fecisset, tot digitis gestaret anulos. Contra verò apud Macedonas seruatum, vt qui nullum in bello hostem interfecisset, pro cingulo, hoc est pro anulo, capistro cinctus foret. Sic enim & Romanis perquam familiare fuisse legimus, vt anulorum largitione libertos bene merentes in ingenuitatem reuocarent, quo pacto L. Sullam Dictatorem Q. Roscium Comœdum, Cæsarem Dictatorem D. Laberium anulo aureo donasse legimus, non quidem ut eos, quos donarent equites Romanos facerent, sed ut eos eo iure afficerent, quo quidem fuissent, si lecti equites à Censoribus essent, quorum illud erat præcipuum. Sed enim plura de eo cap. 5. vbi promiscuè honorarium anulum ad obsignandum inseruijsse, patebit. Iam verò tertium anulorum genus signatorius, siue sigillaricius fuit, quem nos hodie *sigillum* appellamus, quo semper veteres ad obsignandum vsos esse video. De eo mihi, prætermissa priorum examinatione, nisi quatenus fortè instituto operi inseruiet, præsens negotium erit. Ceterum quoniam (quod ad secundam capitis particulam attinet) sigilli nomen rarò apud veteres in rem præsentem animaduer- *Sigilli vox quid proprie fuerit antiquis.*

terim vsurpatum, consentaneum arbitror aperire, quid antiquis sigillum fuerit, & quid modo recentioribus.

Sigillum parua fictilis imago.

Sigillum itaque pro parua, & fictili imagine, siue hominum simulacro sæpenumero accipi consueuisse ex Martiali lib. 14. epigram. 185. cognoscere licet.

Gloria tam parui non est obscura sigilli.

& alibi.

Sum fragilis; sed tu, moneo, ne sperne sigillum.

Vbi Radetus ex Plin. lib. 34. cap. 8. *Sigilla, inquit, sunt icunculæ infra humanam staturam, quas Saturnalibus missitabant.* Vnde Rhodig. antiq. lect. lib. 17. cap. 16. & Io. Brodeus in scholijs ad secundum librum Epigram. græc. Epigram. 8. & alij plures signa, & sigilla vniuersim ea dici, obseruant, quæ humani habitus statura minores sunt. Quo sensu etiam de Tiberio apud Suet. legimus cap. 43. cubicula plurifariam tabellis, & sigillis lasciuissimarum picturarum exornare solitum. Horū originem optimè omnium Macrob. Satur. lib. 1. cap. 7. in hunc modum recenset. *Epicadus, inquit, refert Herculem occiso Geryone, cum victor per Italiam armenta duxisset, Ponte qui nunc Sublicius dicitur ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse, vt aqua secunda in mare deuecta pro corporibus defunctorū, veluti patrijs sedibus redderentur; & inde vsum*

Sigillorum huiusmodi origo.

talia

ta lia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei origo verior æstimatur, Pelasgos (postquam fælicior interpretatio capita non viuentium, sed fictilia, & φωτὸς æstimationem non solum hominem, sed etiam lumen significare docuisset) cœpisse Saturno potius cereos accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditum, vt cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, quæ homines pro se, atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. Hactenus ille. Porrò sigilla huiusmodi oscilla etiam esse dicta, tum ex Macrob. supra ex eo ritu indicatum est, tum ex Virgilij carmine secundo Georg. quidam existimant. *Sigilla vel oscilla dicta.*

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Interpretantur enim, vt velint fictilia simulacra ex pinu suspensa, quemadmodum ad sacras olim arbores lucernæ appendebantur. Sed ea de re Seruius, & cum eo plerique iuniorum; hoc vnum dico, videri nostros hanc quoq; superstitionem in religionem commutasse, quádo & sanctorum sepulchra, & circũ altaria parietes hodie religiosis hiscè sigillis, quæ nos vota dicimus, onusti appareant. Sed ex alijs etiam sigillorum huiusmodi vsum cognoscere licet, ac ea quidem in primis dono pueris transmitti solita, præter citatum Martialis locum, ex illis quoq; Spartiani verbis de Antonio Caracalla satis aperte colligitur. *Quæ à parentibus sigillariorum gratia acceperat,* *Religiosa sigillorum commutatio.* *Vota hodie à nobis dicuntur.* *Sigilla dono dari solita.*

ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit. Quin & ciuium moris fuisse, vt similibus simulacris æreis, argenteis, atque aureis inter solennia sigillariorum (sicuti & à nobis Dominicæ Natiuitatis gratia non raro fit (sese inuicem donarent scribit Guliel. Stuchius antiquit. conuiu. lib. 1. Nec non & vicum Romæ fuisse, vbi sigilla fingebantur, ac venalia proponebantur, auctor est Gell. lib. 2. cap. 3.

Statuæ ipsæ sigilla dicebantur. Addiderim statuas etiam ipsas grandiusculas sigilli vocabulo nõ semel appellatas, quod præter ea, quæ superius dicta sunt, varijs apud Ianum Gruterum solertissimum antiquitatis indagatorem, monumentis constare etiã potest. Exemplũ subijciam, quod ex Appiani schedis alias se desumpsisse, refert. Tit. Dijs dedicatorum. pag. 57. num. 4. apud Isaram Fluuium.

MARTI. AVG.
CONSERVATORI.
CORPORIS. SVI.
MERCVRIALIS. AVG.
N. V. EX. IVSSV.
NVMINIS. IPSIVS.
SIGILLVM. MARMOREVM.
POSVIT.

& tit. ac pag. ijsdem num. vero secundo collectam Lauinij vetustissimam inscriptionem ab Alberto Pighio non vulgaris eruditionis viro idem Gruterus in hanc formam profert.

MA-

MAVORTIO.
SACR.
HOC. SIGILLVM.
A. SERVO. TANGI
NEFAS. EST.

At verò ne temerè cautum quisquam putet, vt serui à similibus statuis tangendis manus abstinerent, sciendum in primis est, præter Deorum aras, in quas nos hodie religiosius impunitatis gratia confugimus, statuas quoq; clarorum virorum damnatis olim perfugium, & tutissimum salutis asylum extitisse. Sic Decium Magium Cyrenas tempestate delatum ad Ptolomæi Regis statuam confugisse Liu. tradit. hist. lib. 23. Et Suet. in Augusto *Antonium iuuenem simulacro Iulij, ad quod post multas, & irritas preces confugerat abreptum interemit*; & in Tiber. de Agrip. *Nouissimè calumniatus modò ad statuam Augusti, modò ad exercitus cōfugiebat*. Resq; eo euasit, vt non periculi solum fugæ, imago Imperatoris esset, sed calumniæ occasio. Ea abrepta inferre iniuriam licebat, nō solum vitare. Præcipuū autem seruorū morem ad eas confugere, expressit Senec. de clem. lib. 1. *Seruis ad statuam licet confugere, cum in seruum omnia liceant*. Vlpian. in Pythœanis fragmentis; *ideoq; cognosce de querelis illorū, qui ex familia Iull. Sabini ad statuam confugerunt, & siue durius habiti, quam æquum, vel infami iniuria adfectos cognoueris, venire iube, vt in potestatem Sabini non reuertantur*. & Philostratus de vita Apol-

Cur serui vetitū statuas aliquas tāgere

lo-

Summa in statuas nõnullas antiquorum obseruantia.

lonij lib. 1. *erat, ait, apud Aspendios asylum Tiberij, statuaq; sanctiores illis in locis, venerabilioresq; quàm Iouis Olympi simulacrum habebantur, itaut impietatis damnatus quidam fuerit, quòd seruũ suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat.* Itaque subuénerunt mox leges, & ne ad statuas, vel imagines quis confugeret, Senatus censuit, eumq; qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset *in vincla publica coerceri* D. Pius rescripsit l. vnic. C. de his, qui ad stat. confug. ait Callistratus. l. 28. de pœnis; sed & statuæ Deorũ eodem iure adfectæ sunt, itaq; adscriptum à *seruo non tangi*. Alia præterea (ne longius ab instituto aberrem) eaq; diuersa fuit sigilli significatio, cuius Strabo in secundo Geograph. lib. meminit, scribit enim Eratosthenem solitum appellare sigilla portiones illas terræ habitatæ, quarum vna septentrionalis vocatur, meridionalis altera. Non inficior tamen sigilli nomine idipsum aliquando intelligi consueuisse, quod de anulo signatorio, vnde & apud Licophronem ita legitur.

Terra habitata portiones ab erat osthene sigilla appellantur.

Sigilli vocabulũ pro anulo Signatorio ẽt apud veteres aliquãdo habitũ.

Reliqua porro vermiculatum non tangens ædes
Sigillum seruabit.

Et in Dione lib. 51. hist. Rom. anuli signatorij Augusti, & Galbæ *sigilli* nomine appellantur, vt & multis alijs locis videre est. Is igitur veterũ sensus fuit de sigilli vocabulo, mox quid recentioribus, experientia ipsa docet, nil aliud Sigilli appellatione accipi, quàm signa-

culum

culum illud vniuscuiusq; propriũ, quo ad epistolas, pleraque alia obsignanda frequentissimè vtimur, siue anulus illud sit, siue non. Signaculum, inquam, non signum: cum probatis auctoribus hæc duo plerisq; nomina nõ idem fuisse comperiam, quorum discrimen ex vno Origenis loco lib. 4. in Epist. ad Rom. colligimus, vbi *fortassis*, inquit, *idem videbitur aliquibus signum quod signaculum, sed mihi vterq; sermo multam videtur inter se habere differentiam; signum namq; dicitur, cum per hoc quod videtur illud aliquid indicatur, signaculum dicitur, cum alicui rei seruandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alius, nisi ille qui impressit resignare debeat.* Nos hic & anulum quatenus signatorius est, & sigillum hoc vltimo modo acceptum examinandum constituimus.

Quid nobis sigillũ sit.

Discrimen inter signaculum, & sigillum.

De Anuli signatorij antiquitate, siue de primo illius inuentore. Cap. II.

Vetustissimi instituti fuisse ipsum gestare digitis signatorios anulos, non vulgare testimonium illud esse potest, quòd Genes. 38. de Thamar muliere scriptum est. Huic namq; pactæ concubitus mercedis arrham postulanti, anulum, siue *sigillum*, vt hebrea dictio reddit, à Iuda datum esse, legimus. Ex quo sanè more cõparatum postea crediderim, vt signatorium anulum sibi mutuo darent homines in sponsionum

Sigillum Thamar arrha loco postulat à Iuda.

sionum vsus, & arrhæ loco Plin. lib. 33. cap. 1. *ad sponsiones anulo exsiliente*, & Iuuenal. sat. sexta

Anuli signatorij vsus ad sponsiones, & arrhas.

——— *Et digito pignus fortaße dedisti.*

Demosth. quoque πρὸς Πανθαιρεθοὺς proponit sponsionem ita factam φέρε τὸν δακτυλον λαβὲ & Plautus Curcul. act. 2. sc. vlt.

Prouocat me in aleam, vt ego ludam: pono pallium.

Ille suum anulum opposiuit. ———

Vnde dici solebat anulus fideiussor extremæ voluntatis, ad quod alludũt sequentes versus.

Talibus à dominis post cuncta nouissimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

Quod Timothei Ducis exemplo cõfirmatur, qui Polyæno authore stratag. lib. 3. cum in Atticis castris nummi inopia cum militibus laboraret, mercatores induxit, vt suo ipsius anulo signatorio pro numismate vterentur. Discedentes verò sigillum, & argẽtum acciperent: quæ facto, abundans mox pecunijs Timotheus constitutum precium persoluit. Vlp. lib. 5. §. item si institor, & l. si gratuitam, de præscript. verbis. §. vlt. & l. exẽpto. n. §. ego illud de act. empt. Cæterum vt iam ad anuli vetustatem astruendam redeã. Gẽ. c. 41. traditur Pharaonem Aegypti Regem beneficio acceptæ diuinitus ominationis, vt Iosephum excellenti dignitatis gradu cohonestaret, anulum, quẽ digito gestabat, eiusdem Iosephi manui inseruisse. Ex quibus, & alijs colligitur à qua antiquitate principium mos iste petat, vtpote

qui

qui ab ipsis penè humanæ naturæ primordijs profluxerit. Quare nec facilè dixeris, quis opifex fuerit, cum & scriptores vniuersim vera anuli origo lateat. Iam verò quoniam certi quippiam de hac re affirmare non ausim, libet hic locum fabulæ, & mendacio facere. Prometheum Caucasi rupibus à Ioue alligatum fabulantur, quòd per ludibrium tecta sibi in conuiuio ossa apposuisset, quod ignem cælestem surripuisset, quòdque de stupro Mineruam sollicitasset. Ceterum cùm Iupiter Thetidis amore captus ab eo fatorum præscio cognouisset, nasciturum ex Thetide filium patre maiorem, memor eorum, quæ aduersus patrem gesserat, metuensq; ne par redderetur, à Thetide abstinuit, ac Prometheum grati animi monumentum soluit, ea tamen lege, vt anulum lapide, & ferro compactum gestaret, ne omnino pœna videretur exolutus. Hoc anulum fuisse, hoc gemmam dicunt. Sed hæc satis; non enim fabellis rerum vetustas comprobatur, vbi tot insignia sacrarum historiarum loca intercedunt. Inter quæ insignis ad anuli antiquitatem eliciendam locus Exodi cap. 33. se offert, vbi à pijs mulieribus anulos in donaria collatos legimus. Neque demùm Plinij sententiam (quam alioqui propter summam viri authoritatem apprimè reuereor) hoc loco admittendam censerem, qui cap. 1. lib. 33. nullum Illiacis temporibus anulum fuisse asseuerat, vnde & Homerum testem vocat,

Incerta vera anuli origo.

Fabulosa anuli origo

Plinij sententia examinatur.

cat, qui & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea, argenteaq; & ea colligata nodi non anuli nota: nam qua ratione Homerum huius rei auctorem faciat, non video, cum id apertè nullibi ex ipso constet. Neque enim (quod forte Plinij fundamentum fuit) ex Vlysis vinculo, quo Aretæ dona arca inclusit id inferre potest, cum per id temporis Vlyssem eo maximè vti par esset, quippe quod à Circe venefica iam edoctus fuerat. Demonstrat id aperte Odyss. VIII. Homerus in hæc verba.

Homerus à Plinio an rectè citatus.

Ipse tunc vide de operculo, statim vero vinculũ.
circumliga ———
Ne quis tibi in itinere damnum afferat, cũ fortè
Dormieris dulce somnũ profectus in naue nigra.
Ceterum postquam hoc audiuit prudens Diuus
Vlysses ———
Statim aptauit operculum, celeriter autem
vinculum circumligauit ———
Vartum quod olim docuit veneranda Circe.

Ad quem locum interpretes communiter vinculum huiusmodi vulgarium securitatem excesisse perhibent, & Eusthatius hoc loco, Iacobus Cuiac. lib. 37. cap. 12. & Adrian. Iun. in suis adagijs monent posse prouerbialiter *Vlyssis vinculum* de rebus diligẽter, & tutò obserratis vsurpari; qui sanè mos cistas vinculis muniendi ex Laconum inuẽtione euanuit, & clauibus postea vti cœptum est.

Vlysis vinculum de rebus tuto obsecratis prouerbialiter dici solet.

Potuit

Potuit igitur & Illiacis temporibus anulorum vsus viguisse; quòd verò nodum potius, quam anulum Vlysses adhibuerit Circe iussu factum id esse supra ex Homero indicauimus. Ego verò interea mirari non desino, quo pacto tantæ lectionis vir antedicta scripturæ loca adeo incautus prætermiserit, vt ne verbum quidem de illis fecerit, nisi id forte ethnici authoris cecitatis tribuamus. Ceterum, quod ad anulorum, antiquitatem attinet, abundè nos dixisse existimo, plura etiam in sequentibus obiter dicenda occurrent.

Plin. sacra scriptura ignarus.

Cuius Rei gratia fuerit anulus inuentus. Cap. III.

Vamuis de vero anuli authore nullus adhuc auserit affirmare, in eo tamen omnes conueniunt, vt non ad ornatũ (quod falsò effœminati homunculi, & mulierculæ credunt) sed ad signandum inuentum esse, doceant. Ita Macrob. Satural. lib. 7. ex Atteio Capit. Plin. lib. 33. cap. 1. Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 19. Pier. Valer. Hieroglyph. lib. 41. & Budæus lib. 3. de asse, anulos ab antiquis non ad decorẽ, sed signandi causa inuentos, ac gestatos fuisse, scribunt. Hos sequitur Clem. Alexand. Pædag. lib. 3. capit. 11. vbi hæc habet expressa verba. *anulus datus semel sponsæ loco ar-*

Anulus ad signandum non adornatum inuentus.

rhæ

rbæ non ornatus causa dabatur, sed vt obsignaret quæ domi essent. Circulari verò ratione sponsæ dari suspicor, quia arctissimum Matrimonij fœdus ꝑpetuo nec desituro amore nitatur. §. 1. de pat. potest. vel quia prolis æternitas successione quodammodo aquiritur l. liberorum §. fi. de verb. signifi. Hinc Atteius Capito annũ *à circuitu temporis* putat quod *an* antiquis *circum* esset: vnde ambire & Cato in origin. *an terminum* pro *circum terminum*, dixit, & Aegyptij mundum figurantes in orbem pingebant suam ipsius caudam deuorantem, quia hæc figura est. Et quidem postea lege caueri cœptum est. ff. de verborum signific. l. signatorius, signatorium anulum ornamenti appellatione non contineri, quem locum Glos. sic explicat, *in præscriptione bonorũ alicuius, si de muliebribus ornamentis agatur, ne quis sibi signatorium anulum, aut res alias pannicularias audeat vendicare.* de bo. damna. L. Diuus, & ibidem vir doctissimus Iacobus Cuuiac. declarat, anulos signatorios quibus custodiæ causa sigillamus inter hominum ornamenta minime recenseri, quia hos ornatus causa non fabricauit, sed necessitas, non minus quàm claues, & seras. Huc spectat ẽt quod à Solone lege tab. XXIV. cautũ legimus in hęc verba. *Si quis anulario anulũ vendiderit, signũ seruari fas esto*: cuius rei argumento est L. gemma ff. ad exib. Quod autem signatorij anuli cura ad matresfamilias propriè spectaret, pluribus locis docet Xenophon

Anulus signatorius inter ornamenta muliebria non recensetur à Iurecons.

Ad matres familias anuli cura spectabat.

phon in Oecon. & Flau. Vopisc. in Aurel. *vxori, inquit, & filiæ anulum sigillaricium quasi priuatus instituit*, filiæ quidem natu grandiori & iam in matrimonio collocatæ, vt monet Casaubonus hic; tantum enim à fœminis studium circa res familiares, tantamque solertiam veteribus requisitam esse, Tertull. scribit apolog. aduers. gent. capitu. 6. vt matronam ob resignatos cellæ vinariæ Loculos, sui inedia necarint. Sed & interdũ maiori natu liberorum à parentibus traditũ, colligit Oinot. ex l. 77. §. 21. ff. de legat. 2. Quare nec poterat vxor, mortuo marito, eius annlo signare, si se in aliam familiam transtulisset, imò prohibebatur, remanebatq; anulus apud hæredes, vt l. si quæ sunt ff. famil. ercisc. Porrò quidnam tam oculatos homines effecerit, tamquè ad rerum domesticarum custodiam propensos, in causa id fuit, quod rectam iustitiæ institutionem non omnes sequerentur, ex quo & serui, & domini iusti ex æquo essent; sigillis propterea opus fuit, quibus tuta quæq; reddi possent. Quare iure merito citato loco queritur his verbis Plinius. *Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur, at nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina*, & paulò post eius rei causam subdẽs, *Hoc*, inquit, *profecere mancipiorum Legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoq; causa nomenclator adhibendus, aliter apud antiquos victum omnem in promiscuo habebant, nec vlla olim*

Quid primum homines ad signandum impulerit.

custodia à domesticis opus erat, nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterq; qui rapiant eas, & claues quoq; ipsas signasse non est satis, grauatis somno, aut morientibus anuli detrahuntur. Sed ne allatis tantum testimonijs contenti esse videamur, accedat id nobis corollarium, quod Isid. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 5. in rem præsentem; prodit; ob eam scilicet causam, Episcopo anulum dari, vt non ad elegantiam gerat, sed quasi signaculum secretorum, quare &c. in eius traditione hæc solent verba proferri. *Accipe anulum discretionis, & honoris fidei signum, vt quæ signanda sunt signes; & quæ aperienda sunt, prodas.* sic quoq; & Theologiæ, & Iuris periti anulo donari solent, vt notat Alciat. parerg. lib. 8. cap. 10. quia anulo signata responsa antiquitùs Iureconsulti reddere consueuerant Augusti beneficio l. 11. §. pen. ff. de orig. iur. Quãuis Stephanus Forcatul. alia cõiectura nitens, aliter autumet, dari nimirum doctori anulum, vel quasi ius postmodum interpretaturo, vel quod equestris dignitatis, ac uirtutis insigne sit. ideoque Episcopis, & Doctoribus permittitur, non autem simplicibus Clericis glos. in ca. ut Apostolicæ de priuileg. in 6. ubi Doctores explicãt, clericos gestantes anulos, aut Episcopos, aut fatuos. Hæc igitur ratio potissima fuit, cur sigilla, & anuli adhiberentur, quæ non ad uenustatem, ac digitorum elegantiam, sed rerum domesticarum custodiam, vel dignitatem indicandam à maio-

Anulus episcopo in signaculum traditur non ad elegantiam.

Prisci I. C. responsa signata reddere solebant.

ioribus inuectos esse, satis supra monstratum est.

Quanti Antiquis anulus signatorius fuerit.
Cap. IV.

MAximi olim ab antiquis æstimatos signatorios anulos, atq; inter alia domesticæ suppellectilis ornamenta principem locũ obtinuisse, haud obscurè colligi pōt ex Ciceronis Epistola prima ad Q. Fratrē, qui, exponēte Manutio, ne sigillũ suũ passim tanquā doliũ circũferri sinat, sed illud diligenti custodia cōseruet, his eũ verbis hortatur. *Sit*, inquit, *anulus tuus, nō vt vas aliquod, sed tanquàm ipse tu, non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ*. Licèt quidem Manutij expositio (vt illud etiam obiter adnotarim) à vero Ciceronis sensu multum aliena videatur, putantis à vase, aut dolio similitudinem duci; quòd perquàm ridiculum est. Verba Manutij hæc sunt. *Non vt vas aliquod, quod assiduè circumfertur, sed vide quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quætu non probares, & ne quis eo, quoties velit, vti possit.* Non inquam, meo iudicio, is Ciceronis sensus fuit. Ego sanè, locum Ciceronis primum dixerim, non carere menda, non enim aliquod, sed aliquis legi debet, sic habent nonnulli Codd. manuss. Bibliothecæ Ambrosianæ: Erratum autē inde fluxisse arbitror, quòd aliqui eodem mo

Anuli curam Cicero Q. F. suadet.

Manutij sensus.

Locus Ciceronis restitutus.

Summa in statuas nõnullas antiquorum obseruantia.

lonij lib. 1. *erat, ait, apud Aspendios asylum Tiberij, statuaq; sanctiores illis in locis, venerabilioresq; quàm Iouis Olympi simulacrum habebantur, itaut impietatis damnatus quidam fuerit, quòd seruũ suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat.* Itaque subuénerunt mox leges, & ne ad statuas, vel imagines quis confugeret, Senatus censuit, eumq; qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset *in vincla publica coerceri* D. Pius rescripsit l. vnic. C. de his, qui ad stat. confug. ait Callistratus. l. 28. de pœnis; sed & statuæ Deorũ eodem iure adfectæ sunt, itaq; adscriptum *à seruo non tangi*. Alia præterea (ne longius ab instituto aberrem) eaq; diuersa fuit sigilli significatio, cuius Strabo in secundo Geograph. lib. meminit, scribit enim Eratosthenem solitum appellare sigilla portiones illas terræ habitatæ, quarum vnà septentrionalis vocatur, meridionalis altera. Non inficior tamen sigilli nomine idipsum aliquando intelligi consueuisse, quod de anulo signatorio, vnde & apud Licophronem ita legitur.

Terra habitata portiones ab erat osthene sigilla appellantur.

Reliqua porro vermiculatum non tangens ædes
Sigillum seruabit.

Sigilli vocabulũ pro anulo Signatorio ĩt apud veteres aliquãdo habitũ.

Et in Dione lib. 51. hist. Rom. anuli signatorij Augusti, & Galbæ *sigilli* nomine appellantur, vt & multis alijs locis videre est. Is igitur veterũ sensus fuit de sigilli vocabulo, mox quid recentioribus, experientia ipsa docet, nil aliud Sigilli appellatione accipi, quàm signaculum

culum illud vniuscuiusq; propriũ, quo ad epistolas, pleraque alia obsignanda frequentissimè vtimur, siue anulus illud sit, siue non. Signaculum, inquam, non signum: cum probatis auctoribus hæc duo plerũq; nomina nõ idem fuisse comperiam, quorum discrimen ex vno Origenis loco lib. 4. in Epist. ad Rom. colligimus, vbi *fortassis*, inquit, *idem videbitur aliquibus signum quod signaculum; sed mihi vterq; sermo multam videtur inter se habere differentiam, signum namq; dicitur, cum per hoc quod videtur illud aliquid indicatur, signaculum dicitur, cum alicui rei seruandæ pro tempore custodia imponitur, quod nemo alius, nisi ille qui impressit resignare debeat.* Nos hic & anulum quatenus signatorius est, & sigillum hoc vltimo modo acceptum examinandum constituimus.

Quid nobis sigillũ sit.

Discrimen inter signaculum, & sigillum.

De Anuli signatorij antiquitate, siue de primo illius inuentore. Cap. II.

Etustissimi instituti fuisse ipsum gestare digitis signatorios anulos, non vulgare testimonium illud esse potest, quod Genes. 38. de Thamar muliere scriptum est. Huic namq; pactæ concubitus mercedis arrham postulanti, anulum, siue *sigillum*, vt hebrea dictio reddit, à Iuda datum esse, legimus. Ex quo sanè more cõparatum postea crediderim, vt signatorium anulum sibi mutuo darent homines in sponsionum

Sigillum Thamar arrha loco postulat à Iuda.

Anuli signatorij usus ad sponsiones, & arrhas.

ſionum vſus, & arrhæ loco Plin. lib. 33. cap. 1. *ad ſponſiones anulo exſiliente*, & Iuuenal. ſat. ſexta

——— *Et digito pignus fortaße dediſti.*

Demoſth. quoque πρὸς Πανθαίρετον proponit ſponſionem ita factam φέρε τὸν δακτύλιον λαβέ & Plautus Curcul. act. 2. ſc. vlt.

Prouocat me in aleam, vt ego ludam: pono pallium.

Ille ſuum anulum oppoſuit. ———

Vnde dici ſolebat anulus fideiuſſor extremæ voluntatis, ad quod alludũt ſequentes verſus.

Talibus à dominis poſt cuncta nouiſſimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

Quod Timothei Ducis exemplo cõfirmatur, qui Polyæno authore ſtratag. lib. 3. cum in Atticis caſtris nummi inopia cum militibus laboraret, mercatores induxit, vt ſuo ipſius anulo ſignatorio pro numiſmate vterentur. Diſcedentes verò ſigillum, & argẽtum acciperent: quæ facto, abundans mox pecunijs Timotheus conſtitutum precium perſoluit. Vlp. lib. 5. §. item ſi inſtitor, & l. ſi gratuitam. de prę ſcript. verbis. §. vlt. & l. exẽpto. n. § ego illud de act. empt. Cæterum vt iam ad anuli vetuſtatem aſtruendam redeã. Gẽ. c. 41. traditur Pharaonem Aegypti Regem beneficio acceptæ diuinitus ominationis, vt Ioſephum excellenti dignitatis gradu cohoneſtaret, anulum, quẽ digito geſtabat, eiuſdem Ioſephi manui inſeruiſſe. Ex quibus, & alijs colligitur à qua antiquitate principium mos iſte petat, vtpote

qui

qui ab ipsis penè humanæ naturæ primordijs profluxerit. Quare nec facilè dixeris, quis opifex fuerit, cum & scriptores vniuersim vera anuli origo lateat. Iam verò quoniam certi quippiam de hac re affirmare non ausim, libet hic locum fabulæ, & mendacio facere. Prometheum Caucasi rupibus à Ioue alligatum fabulantur, quòd per ludibrium tecta sibi in conuiuio ossa apposuisset, quod ignem cælestem surripuisset, quòdque de stupro Mineruam sollicitasset. Ceterum cùm Iupiter Thetidis amore captus ab eo fatorum præscio cognouisset, nasciturum ex Thetide filium patre maiorem, memor eorum, quæ aduersus patrem gesserat, metuensq; ne par redderetur, à Thetide abstinuit, ac Prometheum grati animi monumentum soluit, ea tamen lege, vt anulum lapide, & ferro compactum gestaret, ne omnino pœna videretur exolutus. Hoc anulum fuisse, hoc gemmam dicunt. Sed hæc satis; non enim fabellis rerum vetustas comprobatur, vbi tot insignia sacrarum historiarum loca intercedunt. Inter quæ insignis ad anuli antiquitatem eliciendam locus Exodi cap. 33. se offert, vbi à pijs mulieribus anulos in donaria collatos legimus. Neque demùm Plinij sententiam (quam alioqui propter summam viri authoritatem apprimè reuereor) hoc loco admittendam censerem, qui cap. 1. lib. 33. nullum Illiacis temporibus anulum fuisse asseuerat, vnde & Homerum testem vocat,

Incerta vera anuli origo.

Fabulosa anuli origo

Plinij sententia examinatur.

cat, qui & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea, argenteaq; & ea colligata nodi non anuli nota: nam qua ratione Homerum huius rei auctorem faciat, non video, cum id apertè nullibi ex ipso constet. Neque enim (quod forte Plinij fundamentum fuit) ex Vlysis vinculo, quo Aretæ dona arca inclusit id inferre potest, cum per id temporis Vlyssem eo maximè vti par esset, quippe quod à Circe venefica iam edoctus fuerat. Demonstrat id aperte Odyss. VIII. Homerus in hæc verba.

Homerus à Plinio non rectè citatus.

Ipse tunc vide de operculo, statim vero vinculũ circumliga ———

Ne quis tibi in itinere damnum afferat, cũ fortè Dormieris dulce somnũ profectus in naue nigra.

Ceterum postquam hoc audiuit prudens Diuus Vlysses ———

Statim aptauit operculum, celeriter autem vinculum circumligauit ———

Vartum quod olim docuit veneranda Circe.

Ad quem locum interpretes communiter vinculum huiusmodi vulgarium securitatem excesisse perhibent, & Eusthatius hoc loco, Iacobus Cuiac. lib. 37. cap. 12. & Adrian. Iun. in suis adagijs monent posse prouerbialiter *Vlyssis vinculum* de rebus diligẽter, & tutò obserratis vsurpari; qui sanè mos cistas vinculis muniendi ex Laconum inuẽtione euanuit, & clauibus postea vti cœptum est.

Vlysis vinculum de rebus tuto obsecratis prouerbialiter dici solet.

Potuit

Potuit igitur & Illiacis temporibus anulorum vsus viguisse, quòd verò nodum potius, quam anulum Vlysses adhibuerit Circe iussu factum id esse supra ex Homero indicauimus. Ego verò interea mirari non desino, quo pacto tantæ lectionis vir antedicta scripturæ loca adeo incautus prætermiserit, vt ne verbum quidem de illis fecerit, nisi id forte ethnici authoris cecitatis tribuamus. Ceterum, quod ad anulorum, antiquitatem attinet, abundè nos dixisse existimo, plura etiam in sequentibus obiter dicenda occurrent.

Plin. sacræ scripturæ ignarus.

Cuius Rei gratia fuerit anulus inuentus.
Cap. III.

Vamuis de vero anuli authore nullus adhuc auserit affirmare, in eo tamen omnes conueniunt, vt non ad ornatū (quod falsò effœminati homunculi, & mulierculæ credunt) sed ad signandum inuentum esse, doceant. Ita Macrob. Satural. lib. 7. ex Atteio Capit. Plin. lib. 33. cap. 1. Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 19. Pier. Valer. Hieroglyph. lib. 41. & Budæus lib. 3. de asse, anulos ab antiquis non ad decorē, sed signandi causa inuentos, ac gestatos fuisse, scribunt. Hos sequitur Clem. Alexand. Pædag. lib. 3. capit. 11. vbi hæc habet expressa verba. *anulus datus semel sponsæ loco ar-*

Anulus ad signandum non adornatum inuentus.

rhæ

vbæ non ornatus causa dabatur, sed vt obsignaret quæ domi essent. Circulari verò ratione sponsæ dari suspicor, quia arctissimum Matrimonij fœdus ꝑpetuo nec desituro amore nitatur.§.1. de pat. potest. vel quia prolis æternitas successione quodammodo aquiritur l. lIberorum §. fi. de verb. signifi. Hinc Atteius Capito annũ *à circuitu temporis* putat quod *an* antiquis *circum* esset: vnde ambire & Cato in origin. *an terminum* pro *circum terminum*, dixit, & Aegyptij mundum figurantes in orbem pingebant suam ipsius caudam deuorantem,quia hæc figura est. Et quidem postea lege caueri cœptum est.ff. de verborum signific. l. signatorius, signatorium anulum ornamenti appellatione non contineri,quem locum Glos. sic explicat, *in præscriptione bonorũ alicuius, si de muliebribus ornamentis agatur, ne quis sibi signatorium anulum, aut res alias pannicularias audeat vendicare.* de bo. damna. L. Diuus, & ibidem vir doctissimus Iacobus Cuuiac. declarat,anulos signatorios quibus custodiæ causa sigillamus inter hominum ornamenta minime recenseri,quia hos ornatus causa non fabricauit, sed necessitas, non minus quàm claues, & seras. Huc spectat ẽt quod à Solone lege tab.XXIV. cautũ legimus in hęc verba.*Si quis anulario anulũ vendiderit,signũ seruari fas esto*: cuius rei argumento est L. gemma ff. ad exib. Quod autem signatorij anulì cura ad matresfamilias propriè spectaret,pluribus locis docet Xenophon

Anulus signatorius inter ornamenta muliebria non recensetur à Iurecons.

Ad matres familias anuli cura spectabat.

phon in Oecon. & Flau. Vopisc.in Aurel. *vxori*, inquit, *& filiæ anulum sigillaricium quasi priuatus instituit*, filiæ quidem natu grandiori & iam in matrimonio collocatæ, vt monet Casaubonus hic; tantum enim à fœminis studium circa res familiares, tantamque solertiam veteribus requisitam esse, Tertull. scribit apolog. aduers. gent. capitu.6. vt matronam ob resignatos cellæ vinariæ Loculos, sui inedia necarint. Sed & interdũ maiori natu li berorum à parentibus traditũ, colligit Oinot. ex l. 77. §. 21. ff. de legat. 2. Quare nec poterat vxor, mortuo marito, eius anulo signare, si se in aliam familiam transtulisset, imò prohibebatur, remanebatq; anulus apud hæredes, vt l. si quæ sunt ff. famil. ercisc. Porrò quidnam primum oculatos homines effecerit, tamquè ad rerum domesticarum custodiam propensos, in causa id fuit, quod rectam iustitiæ institutionem non omnes sequerentur, ex quo & serui, & domini iusti ex æquo essent; sigillis propterea opus fuit, quibus tuta quæq; reddi possent. Quare iure merito citato loco queritur his verbis Plinius. *Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur, at nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina*, & paulò post eius rei causam subdēs, *Hoc*, inquit, *profecere mancipiorum Legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoq; causa nomenclator adhibendus, aliter apud antiquos victum omnem in promiscuo habebant, nec vlla olim*

Quid primum homines ad signandum impulerit.

custodia à domesticis opus erat, nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterq; qui rapiant eas, & claues quoq; ipsas signasse non est satis, grauatis somno, aut morientibus anuli detrahuntur. Sed ne allatis tantum testimonijs contenti esse videamur, accedat id nobis corollarium, quod Isid. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 5. in rem præsentem, prodit; ob eam scilicet causam, Episcopo anulum dari, vt non ad elegantiam gerat, sed quasi signaculum secretorum, quare &. in eius traditione hæc solent verba proferri: *Accipe anulum discretionis, & honoris fidei signum, vt quæ signanda sunt signes; & quæ aperienda sunt, prodas.* sic quoq; & Theologiæ, & Iuris periti anulo donari solent, vt notat Alciat. parerg. lib. 8. cap. 10. quia anulo signata responsa antiquitùs Iureconsulti reddere consueuerant Augusti beneficio l. 11. §. pen. ff. de orig. iur. Quãuis Stephanus Forcatul. alia cõiectura nitens, aliter autumet, dari nimirum doctori anulum, vel quasi ius postmodum interpretaturo, vel quod equestris dignitatis, ac uirtutis insigne sit. ideoque Episcopis, & Doctoribus permittitur, non autem simplicibus Clericis glos. in ca. ut Apostolicæ de priuileg. in 6. ubi Doctores explicãt, clericos gestantes anulos, aut Episcopos, aut fatuos. Hæc igitur ratio potissima fuit, cur sigilla, & anuli adhiberentur, quæ non ad uenustatem, ac digitorum elegantiam, sed rerum domesticarum custodiam, vel dignitatem indicandam à ma-

Anulus episcopo in signaculum traditur non ad elegantiam.

Prisci I. C. responsa signata reddere solebant.

ioribus inuectos esse, satis supra monstratum est.

Quanti Antiquis anulus signatorius fuerit. Cap. IV.

Aximi olim ab antiquis æstimatos signatorios anulos; atq; inter alia domesticæ suppellectilis ornamenta principem locū obtinuisse, haud obscurè colligi pōt ex Ciceronis Epistola prima ad Q. Fratrē, qui, exponēte Manutio, ne sigillū suū passim tanquā doliū circūferri sinat, sed illud diligenti custodia cōseruet, his eū verbis hortatur. *Sit, inquit, anulus tuus, nō vt vas aliquod, sed tanquàm ipse tu, non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Licèt quidem Manutij expositio (vt illud etiam obiter adnotarim) à vero Ciceronis sensu multùm aliena videatur, putantis à vase, aut dolio similitudinem duci, quòd perquàm ridiculum est. Verba Manutij hæc sunt. *Non vt vas aliquod, quod assiduè circumfertur, sed vide quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quætu non probares, & ne quis eo, quoties velit, vti possit.* Non inquam, meo iudicio, is Ciceronis sensus fuit. Ego sanè, locum Ciceronis primum dixerim, non carere menda, non enim aliquod, sed aliquis legi debet, sic habent nonnulli Codd. manuss. Bibliothecæ Ambrosianæ: Erratum antē inde fluxisse arbitror, quòd aliqui eodem mo

Anuli curam Cicero Q. F. suadet.

Manutij sensus.

Locus Ciceronis restitutus.

do, quo Manutius à vase deductam similitudinem existimantes, aliquis in aliquod mutarunt. Deinde assero Ciceronem non ad dolium aliquod, sed ad sponsorem respexisse; nam vas, si facit vadis, sponsorem significat, & si aliquantulum differt, declarat Varro lib. 5. de ling. lat. vbi hæc habet verba. *Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat.* Consuetudo erat, vt cum reus parū esset idoneus inceptis rebus, pro se alterum daret, à quo caueri postea lege cœptum est ab his, qui prædia venderent, vades ne darent; ab eo scribi cęptum in lege mancipiorum; vadem ne posceret.

Ait igitur Cicero: cauendum est tibi, Quinte, ne anulus tuus sit tanquàm vas alienæ voluntatis, idest ne aliquis tuum quæstum hac ratione faciat in prouincia, dum anulo tuo multa obsignat, te insciente, corruptus largitione alicuius prouincialis: fuisset enim tunc anulus verè sponsor alienæ voluntatis, idest eorum, qui corrupti fuerant, nam sicut creditores vades postulant, ita illi prouinciales, ne temerè pecuniam darent ijs, qui polliciti erāt se obsignaturos Pretoris edictum, aut interdictum aliquod, postulabant antè vadem. Is autem erat prætoris anulus; obsignationē enim vbi viderant, decipi se postea posse non credebant.

Verùm enim verò non ex vno tantū signatorij anuli æstimatio, dignitasq; comprobatur

tur. Scribit Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 1. c. 26. & lib. secundo cap. 19. donari anulo apud Persas, maximi fœderis vinculum, ac intimæ amicitiæ, plenarięquè quiduis agendi scribendiuè potestatis signũ fuisse: Constat enim Persarum Reges signatorios anulos gestasse, quos, vbi res poscebat, digito detractos fido alicui amico ad obsignandum dabant, & quod hoc signo confirmatum esset, sic ratum apud omnes, ut nefas violare. De Pharaone, & Iosepho superius dictum est. Antiochus verò, de quo Machab. lib. primo cap. 6. filij impe rijque totius curam Philippo cuidam, dato ei proprio anulo, cōmisit. Pausan. quoque Phocica lib. decimo, Phocum Aeaci filium anulo gemmato signatorio à Iasæo pro ueteris gratiæ reconciliatione donatum esse, tradit. Nequè præterea vulgare loci huius testimonium illud erit, quod cap. 3. libri Esther ab Assuero factum perhibetur; qui vt suam in Mardocheum voluntatem declararet, ipsumque in locum Aman sufficeret, anulum signatorium, quem ab Aman in crucem suffigendo recipi iusserat, digito suo detractum, summa ei beneuolentia tradidit, summoquè eũ apud se loco esse, palam hac tessera confirmauit. Tissaphernem quoquè aliquando à Clearcho rogatum, Ctesias refert, vt pectinis copiam sibi faceret, mox anulum suæ amicitiæ mutuę ad necessarios, & familiares Lacedæmone suos insigne sibi dedisse, in cuius palla Ca-

Honorificentissimũ apud antiquos donari anulo.

ryatides saltantes insculptę visebantur. De Mentore uerò Hermiæ anulum accipiente, ipsiusque nomine literas ad arces, & omnia dedenda conscribente Diodor. Sicul. lib. 16. & Polyen. lib. 6. meminerunt. Sic mouente in Bizantinos Philippo, annumque ætatis sextũ decimum Alexander ageret, demandatam ei Macedoniæ, *& sigilli* curam, scribit Plutar. in Alex. Quin etiam memoriæ proditum à Iustino historico lib. 12. & Curtio lib. 10. legimus; ipsummet Alexandrum Magnum iam iã animam agentem, præclusa voce, exemptum digito anulum ipsum Perdicæ summo copiarũ Duci tradidisse. Id ipsum etiam ab Augusto factum videmus, qui moriturus signatorium anulũ Agrippæ familiari suo in potestatis signũ exhibuit, vt ex Dione lib. 53. Xiphilinus scribit. Accedit, quod de Tiberio Valer. Max. lib. 7. cap. 9. & Suet. ca. 73. memorant. Is enim deficiens exemptum digito anulum, quasi alicui traditurus parumper tenuit, postea verò adhuc animam expiranti, Caligula de digito detrahi, iussit, in Calig. cap. 12. idem adijcit. Atqui ipse etiam Hegesippus hist. lib. primo cap. vltimo refert, Ptolomæum Alexãdri mortui anulum digito detraxisse, & in cõcionem protulisse. Patet id in eam rem quoquè Ciceronis locus in orat. pro Rosc. Amer. non longè à fine, ex quo maxima anuli existimatio colligitur, vbi Chrysogonum alloquens, ait. *Si vestitum, quo ipse tectus erat, anuliũq; de digito*

suum

suum tibi tradidit. Neque præterea illud omiserim, quod de Cæsare Suet. scriptum reliquit, vt quo loco anuli signatorij apud omnes fuerint, clarius innotescat. *Ille*, inquit, *cum in alloquendo, exhortandoq; sæpius digitum læuæ manus ostentans, affirmaret, se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque æquo animo detracturũ sibi.* Sed enim quanti faceret, & Verres signatorios anulos, declarat Cicero lib. 4. in eundem act. secũdã, qui eius in surripiendis anulis auiditatem his verbis insectatur. *Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescumque alicuius gemma, aut anulo delectatus est*; quod autem de signatorijs Cicero intelligat, cap. 9. demonstrabimus. Ad quod illud. Horatij etiam alludit lib. 1. Od. 9.

Pignusq; direptum lacertis
Aut digito malè pertinaci.

Et illud Terentij Hecy. act. 5. sc. 3.

Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse,
Dicitq; sese illi anulum, dum luctat detraxisse.

Maximam verò præ cæteris anulorum æstimationem arguit ea Annibalis solertia, quam ex Plutarcho discimus in Marcello. Is, cæde nunciata Marcelli, cum in tumulum properasset, corpusq; contemplatus esset diù, & robur, ac speciem considerasset, nullum, ei, dictum excidit arrogantius, nec lætitiam vultu, vt

alius fortasis, acri, & graui: sublato hoste, præ se tulit, sed ad insperatam mortem obstupescens, anulo eius ablato, cætera vilipendẽs corpus eximiè ornatum, & cultum honorificè cremauit. Cui non absimile factum à Cæsare, idem Plutarchus memorat in Pompeo ad finem. In Aegyptum enim veniens, eum qui caput Pompei sibi obtulit, vt detestabilẽ auersatus, anulum eius accipiens illachrymauit. Sed quid iam plura? cum & leges ipsæ per anuli signatorij traditionem indicari olim hæredes, decernerẽt; Ita Papinian. in L. cum pater. §. pater. D. de legat. secundo. *Pater pluribus filiјs hæredibus institutis moriens, claues, & anulum custodiæ causa maiori natu filiæ tradidit.* & Vopisc. de Autel. *vxori, & filiæ anulum sigillaricium quasi priuatus instituit.* Valer. verò Maximus lib. 7. cap. penult. & vlt. de Tito Barulo refert, ipsum morientem Lentulo Spinteri, cuius viuens animum amantissimum sensetat, anulos suos, perinde, atq; vnico hæredi tradidisse. Et Marcus quoq; Popilius, cum Oppium Gallũ ab ineunte ætate sibi familiarissimũ decedẽs pro uetusto amicitię iure vltimo complexu, & osculo vnum de multis, qui ante eum assidebant, iudicaret, anulos suos ei tradidit, ne quid videlicet ex ea hæreditate, quam nullo pacto aditurus erat, amitteret, quos postea Oppius vir diligens in locellum, siue saculum, quam bursam uocamus depositos, & à præsentibus assignatos hæredibus

Per anuli traditionẽ hæredes olim designati.

bus

bus illius exhæres ipse reddidit.

Nequè verò solùm supradictis rationibus à Principipibus viris domesticis suis, atq; à patribus familias filijs datos anulos video, sed & falsis gentilium Dijs, aut etiam parẽtibus ipsis superstites honoris, & gratitudinis ergò sæpissimè posuere. Testantur id apertè inscriptiones vetustissimæ, quæ passim apud Gruterum reperiuntur, libuit autem hoc loco eius exemplum subijcere, quæ tit. Dijs dedicat. pag. 59. his verbis habetur. *Anuli Dijs parentibusque dicati.*

VENEREM. AVG. CVM. PARERGO.
ITEM. PHIALAM. ARGENT.
AEMIL. RVST. F.
ITEM. TABVLAM. ARGENT.
M. ANNIVS. CELCITAN. TEST. SVO.
POST. MORTEM.
AEMILIAE. ARTEMISIAE. VXORI.
ET. HEREDI. SVE. PONI. IVS.
AEMILIA. ARTEMISIA. TIRA. POS.
EADEMQ. DE SVO. ANVLVM. AVR.
GEMMA. MELIORE.

Illud quoq; quod à priscis somniorum obseruatoribus de anulo traditur, summo eum loco habitum, manifestè arguit, cuiusmodi est; quod Artemidorus Oinerocrit. lib. 5. cap. 32. ariolatur his verbis. *Visus est sibi quis anulum suum, quo omnia obsignabat eiecisse, deinde quærens lapidem qui in ipso erat, in multas partes comminutum reperijsse; itaut de cætero inutilis esset annihilata, sunt ipsi omnia negotia per quinq; & quinqua-* *Insomnia de anuli siue signi cõminutione quid antiquis porten detent.*

quaginta dies. Atq; id à nobis pro capitis corollario positum sit.

Quemnam maximè anulum gestare deceret, qualem, an plures quàm vnum, quoue digito ferendum, veteres dixerint. Cap. V.

D ea, quæ de anulorum præstantia superius diximus, illud etiam insigne splendoris argumentum accedit, receptum vsu quondam à priscis, vt non nisi ingenuis viris aureum anulũ gestare licuerit (aureum inquam, nam alioqui & seruis ferreus ad signandum nempe cõcessum fuisse, infra indicabimus) quo veluti indice ipsorum libertas monstraretur, & equestris ordo à seruorum turba distinctus foret. Eius rei testes erunt Macrob. Saturnal lib.7. ex Att. Capit. Pier. Valer. Hyerogliph. lib. 41. & alij iuniorum plures, qui liberos solummodò homines, & quibus fides adhiberetur, anulum habuisse, testantur. Quam quidẽ distinctionis rationem paulatim, cùm luxuriãtis æui abusus, tum impudentissimorum seruorum superbia penitus abrogauit; cum enim nullum seruis ius esset aurei anuli in propatulo gestandi, ecce, nouitio inuento, alij ferro aurum superinduxere, alij aurum merum, purumq; decolorarunt & in ferri modum deformarunt; id enim certè fuit. Aurum gestabaur,

Vetitum seruis anulum aureũ gestare.

bant, nec videbantur gestare, cum colore aliquo atro (hodie etiam vsitatissimum) id velarent. Nam seruis certè, alijsq; vulgaribus, homunculis anuli ferrei tantùm vsum fuisse testantur Isid. lib. 19. ca. 32. & Statius. in lachrymis Hetrusci.

Mutauitq; genus, laua ignobile ferrum
Exuit, & celso natorum æquauit honore.

Quibus accedit Appiani testimoniū li. 1. bell. ciu. vbi refert à Tribunis in exercitū Romano aureos, ferreos à reliquis gestatos esse. Porrò de libertinis Carol. Sig. de antiq; iur. ciu. Rom. lib. 2. scribit, non ingenuos modò, sed & ipsos aliquando libertinos aureis donatos esse, eo nimirum consilio, vt eisdem & equestria ornamenta, & liberorum iura ea largitione tribuerent, vnde scriptum etiam reliquit Vlpian. cap. de iur. anul. aur. qui tali iure affectus esset, eum tamquàm ingenuum viuere, tamquàm libertum mori, quòd nimirum patronus præteritus aduersus eius tabulas possesionem obtineret. Quarè cum dicat Dio, Menam Sexti Pompei libertum post proditam patroni sui classem anulo aureo ab Augusto esse donatum, & in equitum censum adscriptum, eo munere in ingenuitatem ascitum, interpretatur Suet. scribens Augustum neminem vnquam libertinorum cœnæ adhibuisse, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem. Quo de iure hæc eodem in loço Dio adijcit, nemini quondam Romano

Atheniẽses ferreum anulũ tantum gestarunt.

non libertino solùm,sed ne ingenuo quidem anulos ferre aureos,præterquàm senatoribus, & equitibus licuisse. Vnde Tiberio Principe, Plinio authore, anno ab vrbe condita DCCLXXV. anulorum authoritati forma cõstituta est: quo tempore statutum, ne cui ius esset aurei anuli gestandi, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq; paterno sestertia CCCC. census fuissent, & lege Iulia theatrali, in quatuordecim ordinibus sedendi. T. Liuius lib. 3. decad. 3. scribit, neminem posse, nisi equitem aureum anulum habere; quare equestris ordinis insigne erat. Idipsum de Atheniensibus cit. loco restatur Alex. vbi ferreum tantũ anulum ad signandum gestasse, tradit. Maiora etiam libet ad ferre, quæ ex Tacito in lib. de moribus Germanorum cap. 31. didici; consueuisse Cattorum fortissimos quosq; ferreum anulum, velut vinculum gestare, donec sese cæde hostis absoluerent, ignominiosum sibi existimantes, quod auribus, oculisq; accepissent, gestamen id apud Romanos seruorum peculiare fuisse. Optimè verò omnium Lacedæmoniorum Reges sapientissimi tanto huic futuro luxui consulere. Vnde & 5. libro legum, quas Nicolaus Cragius diligentissimè collegit, ac recensuit, commentarijs etiam adiectis, tab. inquam 6. de habitu institut. 8. ita cauetur *Anulus in digito tantum ferreus sit:* Sanè ferrum fortes decuit; itaq; Lacedæmonij non aureo vsi sunt, sed ferreo de quo Plin.

Lacedæmonijs ferreus tantũ anulus permissus.

cit.

cit.loco,vbi adimens antiquissimis Romanis tũ Regibus,præter Numam,& Seruiũ, tùm & alijs anulos, miratur Tarquiniorum statuas etiam sine anulis esse, cum ij ex Græcia, vnde & anuli vsus profluxit. Ex quo discere licet, fuisse quidem Lacedæmonijs, alijsq; anulos, sed ferreos virtutis,ac fortitudinis indicium, potiùs quàm corporis ornamentum; habitum enim ferrum à maioribus, & validius, & consuetius ei vsui, testatur Varro. Iuris porrò aureorum anulorum originem extitisse,uerisimile est,à Gn. Flauio Annij filio, Appijq; Claudij Cæci scriba, qui legis actiones populo Romano vulgauit, idest solennes,& certas agendi formulas, quæ antea penes principes ciuitatis viros, Appium maximè, religiosè asseruabantur. Tam gratũ id munus populo fuit, vt licet libertini filius, Tribunus plebis, & senator,& Aedilis curulis crearetur, in gratiã tanti beneficij l. 1 1.§. postea cum ff. de orig. iur. Ceterum quamuis ante Gn. Flauium non fuisset aureorum anulorum vsus frequens, ipse tamẽ vsus est, si Plinio creditur cit. loco,nẽpe velut ingenuus, & qui ius ciuile in manus populi misisset,& vulgasset. Neq; hîc omitto,in valuisse quondam,ut causarum patroni anulis honestarentur. Iuuenal. Sat. 7.

Origo anulorum aureorũ à quo

Ciceroni nemo ducentos ——
Nunc dederit nummos , nisi fulserit anulus ingens. ——

Patroni causarum anulis decorati.

At verò de numero,illud æque scriptores sen-

tiunt,

Turpe plures anulos gestare.

tiunt, plus quàm vnum habere non licuisse, quo scilicet domestica obsignarentur; Eius verò rei insignis Diui Clementis Alexandrini locus extat tertio. Pædagog. cap. x i. vbi ait. *Quòd si oporteat, nos quoquè, qui Rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine vxoribus* (indicans signaculi curam ad matresfamilias spectasse, vt etiam alibi ostendimus) *nonnulla, vt sint tutiora obsignare, dat nobis quoquè vnum ad hoc signaculum: alij autem sunt abijciendi anuli.* Quinimò pluribus vti, turpe fuisse, affirmant Gothof. l. 74. de V.S. & Isidorus Orig. lib. 19. cap. 32. cuius etiam rei argumento esse potest Gracchi in Meuium inuectiua. *Considerate Quirites sinistram eius, en cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum, cupiditatem, vt mulier est ornatus.* Quod si quando duos à Crasso gestatos anulos scriptores prodiderint, id ei ob ingentes opes tributum, simul asseuerant, licèt in vno tantùm signum habere licuerit. Cuius fortasse rei intuitu, & hodie Assyrij singulos signatorios anulos gestant Io. Bohemus de gent. morib. lib. secundo capitu. 3. Quin plerosque etiam Romanorum pro grauitate anulis abstinuisse, idem Isidorus memorat. De fœminarum verò honestate illa maiorum instituta vigebant, quæ modestiæ, & sobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat, ut Tertull. scribit Apol. aduer. gē. cap. 6. præter vno digito, quem sponsus oppigno-

gnoraſſet pronubo anulo,vel duobus ad ſummum, vt Iſidoro placet. Sed laxatam ſanctæ huic diſciplinæ viam fecit temporum incuria,luxus cuncta occupauit. Singulos modò digitorum anulis onerare non ſufficit, tres etiam vni minimo congerere,nō pudet.Licèt quidem & Plinij, & Senecæ temporibus abuſum hunc inualuiſſe,ex Plin.cit.loc. & Seneca Natural.quæſt.lib.7.cap. 31, manifeſtè appareat. *Exornamus*,inquit,Seneca, *anulis digitos, & in omni articulo gemma diſponitur*,& Iſidorus lib.19.cap.32.Orig. *At nunc*, inquit, *pro auro, nullum fœminis leue eſt*, *atque immune membrum.* Atqui eius generis lapillos, gēmasq; vniuerſim incluſas habent, vt à cerdone equitem,& à vili muliercula nobiliſsimam viraginem haud facilè dignoſcas. Dedecet id ſanè, uiles præcipuè homunculos,& quibus capiſtro manus obligare preſtaret.Meminerint, Principibus quandoque uiris luxum huiuſmodi exitio fuiſſe.Neque enim Nonnio Senatori utilis fuit gemma 20.millibus ſeſtertijs taxata, propter quā ab Antonio proſcriptus fuit. Obfuit & in ſummum exitium gemma Conradino Neapolitano Principi,qua ſi caruiſſet, in tantum diſcrimen turpiſsimæ mortis non incidiſſet,latuiſſetq; hoſti,nec captus,nec occiſus in hiſtoriarum libris legeretur. Nam aduerſus eum cum Carolus Neapolitanorum Rex fuiſſet victoria potitus, ipſe agaſonis sūpto habitu aufugiens, retēto in digitis anulo

Anulorum quandoq; luxus damna pleriſq; intulit.

pre-

pretiosissimo incautus sese prodidit, non Agasonem, sed magnum principem: piscator enim ex gemma simulatam credidit personã, atque ideò captus, vltimo supplicio capitis abscisione publicè Neapoli mulctatus est. Pepetit igitur anuli affectata gloria domino suo summam ignominiam, cum vitæ interitu. Sed & præterea Heliogabali luxus à paucis commendatur, quem singulis quoquè diebus nouos variasse anulos, eundemquè nunquàm bis induisse, traditur. Nequè demum aliam ob causam Cyrenensium mores scriptores redarguunt, quàm quòd, vt Aelian. scribit variarum histor. lib. 12. cap. 30. eorum abiectissimi, & contemptissimi decem minarũ pretij sigilla habuerint, anulosque mirabili arte sculptos.

Cur in digito minimo proximo anulum veteres gestarent.

Sed iam quibus digitis gestarent, inspiciamus. Veteres quidem Græcos anulum in sinistræ manus digito, qui minimo est proximus, habuisse testis est Gell. lib. 10. ca. 10. Romanos quoque homines, aiunt, sic plerumque vsitatos anulis, quod in statuis Numæ, & Seruij obseruauit Plin. causamque huius rei Appió in libris Aegyptiacis dicit, quòd insectis, apertisque corporibus, vt mos fuit, quas Græci ανατομας vocant, compertum est, quendam tenuissimum neruum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pertingere, visumque esse, eum potissimum digitum tali honore decorandum, qui continens, & quasi cõ-

nexus

nexus cum principatu cordis uideretur. *cap. fœminæ. 30. q. 3.* Qua de causa etiam, Macrob. teste lib. septimo Satur. Aegyptiorum Sacerdotes circa Deorum aras positi, hunc in singulis digitum confectis odoribus, illiniebant, ac propterea anularem, medicinalemq; appellabant. Alij putant in hunc digitum anulum immissum fuisse, ne aurum tam facilè obterreretur (ignauissimũ enim eum esse inter omnes digitos manifestum est) ideoq; ad auri, & gemmarum incolumitatem aptior uisus est; non enim exporrigi sine aliorum comitatu potest, vnde minus attritui obnoxius est. Accedit læuæ manus opportunitas, in quã relegatus est, quòd dextera otiosior esset, quæ plurimum negotiorum gerit. Ad quod facere videtur Gracchi in Meuium paulò ante citata inuectiua, cum ait: *Considerate Quirites sinistram eius &c.* Postea autẽ, procedente tẽpore, & pollici proximum induere etiam Deorũ simulacris, uocaturq; à Polluce lib. 2. c. 1. eius digiti anulus κορείαννον, sicuti ἀκαρὲς, qui in minimo gestatur. Galli uerò, & Britanni medium, mox minimum nostri Græcorum more, quod sanè conuenientius institutum fuisse, docet his uerbis Clem. Alex. pędag. lib. 3. c. 11. *Sed neque est à uiris anulus in articulo ferendus, hoc enim est muliebre, sed in paruo digito, atq; adeò in extrema eius parte est demittendus: ita enim erit manus proximè ad operandum expedita in ijs, in quibus ea egemus, neque facilè excidet sigillum,*

quod maiore articuli ligamento custoditur.

Ceterùm de eo quidquid scriptores dicãt, nam & hodie pro animi sui sententia quisq; anulum gestat. Sanè & Episcopis anulum in eo digito, de quo priore loco diximus, gestandum, esse tradit. Isid. lib. primo de Ecclesiasticis officijs cap. 19. & Imol. in cap. Clerici de uit. & honest. Cler. quanquam usu receptũ fuerit, ut à nonnullis ipsorum in indice manus dexteræ gestetur; quod institutum putarem tum Hebreorum exemplo Ier. 22. *Etiamsi Ieconias anulus fuerit in manu mea dextera, inde euellam illum*, tum etiam quòd digitus index salutaris dicatur Suet. in Aug. cap. 80. Trebell. Poll. in vita M. Septimij: salutaris verò appellatur inquit Apul. lib. 1. & Martianus Cappella de nuptijs Philologiæ, quia silentium indicat. Neq; demum anulis digitos onerare antiquitati sat fuit, sed auribus quoq; ipsis (ne nouitium inuentum putes) inserere non dubitarint, quod tamen vitium non omnibus commune, sed Barbaris præcipuũ maximèq; Pœnis, qui propterea malè apud Romanos audiebant, neq; mediocriter probris afficiebantur. Argumento sunt, quæ Plautus in Pœn. act. 5. sc. 2. ait. *Milphio Viden homines sarcinatos, consequi; at vt opinor, digitos in manibus non habent. Agoras. quid ita? Milph. quia incedunt cum anulatis auribus*. & Lucillius. *Nequam est, aurum aures cuius vehementius ambit*. Vnde ẽt iocus Cic. in Afrum; *atqui aurẽ foratã habes.*

Quo digito anulus Episcopo gestãdus.

Anuli à ueteribus in auribus gestati, & propterea irrisi.

Qua

Quæ signa veterum in anulis. Cap. VI.

POstquã anulorũ primordia ab ipsius penè mundi origine ducta, præcipuáq; de illis veterũ curã lõga satis adhuc animaduersione perpendimus, reliquũ est, vt quæ ad eorũ vsum maximè spectant, singulas sigillorum formas, ac species prosequendo, quàm strictissima oratione tractemus. Plurifariam autem signare antiquos consueuisse constat. Nam primùm nudæ dumtaxat literarum notæ habebantur, vt obseruauit Meurs. exercit. critic. part. 2. cap. 9. mox verò scalptura multiplex in vsu fuit, de qua Plin. lib. 33. cap. 1. Erat verò in ipsa materia non in gemmis, quas postea demũ addere cœperunt, vt ex Macrob. lib. 7. cap. 13. patet. Succrescente aũt luxu, adscitis gemmis, desitæ literæ, sculpturæ locus fuit, sed, & hoc variè, nam Romanis quidem anulo tantum signatorio, inclusa scilicet gemma, sculpturam uel imaginem aliquam habente signare concessum legitur ff. de liberis, & postu. Cuius sanè moris (ut de ijs primo loco dicamus quorum iam mentionem instituimus) superiorem Africanum Principem fuisse tradit Alex. ab Alex. gen. dier. lib. 2. c. 19. qui primus saxi fragmentum Sardonichen nimirum auro inclusum, gemmæ loco gestarit, quòd sola gemmarum ceram non auferret.

Africanus pater prior gemmã ad signandum auro inclusam habuit Sardonichas cerã non aufert.

Hodie tamen preter eã inciduntur & aliȩ, Achates scilicet, Onix, & Sarda; sed & Adamas, cuius nouitij princeps fuit Iacobus Treccia, qui primus (ut refert Antonius Gueuar.) gentilitia stemmata Philippi Hispan. Regis ea gemma sculpsit. *Iosephi anulus.* Sed ante Africanũ certè Iosephi anulum, quẽ à Pharaone Aegypti Rege dono acceperat, signũ aliquod inclusum habuisse, fateri necesse est, crucis fortasse formã reddens, si Gretsero credimus lib. 4. c. 8. de Sancta Cruce. Quin & Dauid ipse Propheta Regius *Sigillũ Dauidis quale.* (Quod Meursij obseruationi repugnare uidetur) ut testatur Greg. Tholosa. lib. 6. de Rep. cap. 16. Leonem in anulo insculptum gestauit, quẽ posteà etiam sequuti sunt reges Iuda, ut narrat Rabbi Abraham in Cabala historica cap. 1. & 17. eo fortasse consilio adducti, quòd ipse Leonem necasset, uel quòd significaret illud: *vicit Leo de tribu Iuda radix Dauid*.

Augusti. Verùm reliqua iã antiquitatis signa persequamur. Plinius lib. 37. cap. 1. & Suetonius in Octauio cap. 40. ipsum adeò silentij amatorem fuisse, scribũt, ut Sphyngem in anulo insculptam gestarit, qua literas, ac diplomata signare solitus esset, eo fortasse intuitu, *Quid Sphynx.* quo Aegyptij, qui in foribus templorum Dijs dicatorum Sphynges pingebant, ut indicarent, diuina dogmata, sacraque mysteria per ȩnigmatum nodos esse inuiolabiliter custodienda. Erat siquidem Sphynx mon-

strum

strum quoddam; teste Diod. Sic. lib. 40. & Plinio lib. 8. cap. 21. cuius caput, & manus puellæ similitudinem, corpus canis, alæ auis, uox hominis referebant; quamquammox, mutato consilio, ad fugiendam detractionem eorum, qui eius literas, & edicta Spynge signata accipientes, illa ænigmata afferre dicebant, Alexandri Magni imagine, per multum temporis est usus; nihil tamen refert; nouissimè postea sua ipsius imagine usũ etiam esse insculpta à Dioscoride artifice sculpendis gemmis peritissimo, quam in signando in usum sequentes Principes, Galba excepto, traxere, qui ex Dione, & Cæl. lib. 6. cap. 29. Signatorium habuit anulum maioribus suis familiarem, *canem* scilicet *sese e prora proclinantem*. Nonnulli Harpocratem, Aegyptiosq; Deos insculpsere; notaq; est Pirrhi gemma, in qua Apollo, & Musæ cum suis insignibus non effictæ, sed natiua specie uisebantur, & anulus Syllæ, in quo, ut refert. Val. Max. lib. 8. cap. 909. traditus Iugurtha incisus erat. Celebratur quoq; Mecænatis rana, & ensifer Leo, ac trophea Pompei; nec non Seleucij fatalis anulus, in quo anchora efficta uisebatur, cuius imago in femore posteris familiæ natiua apparuit. Quin & Augustus corpore maculoso in modum, & ordinem cœlestis ursæ notas habuit; & Lacedæmoniorum Regem Darium aquilæ sigillo draconem unguibus tenentis usum esse scribit Ioseph. de antiquit. Iudaic. lib. 12. cap. 5. Plinius quo-

Galbæ anulus. *Pirrhi.* *Sylla.* *Mecænatis.* *Pompei.* *Seleucij.* *Darij.* *Plinij.*

que iunior Bythiniæ proconsul, quadriga se in signum adhibuisse, sæpius memorat. Proditumque memoriæ est, Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, ut Alexandri Magni imagines tam uiri, quàm fœminæ in anulis deferrent, & reliqua supellectile insculptas. Thucidid. etiam narrat, Persarum reges Cyri imaginẽ in anulis, aliquando Darij, ad cuius equi hinnitum rex primus creatus esset, habuisse. Marcus uerò Tullius de finibus Epicuri studiosos memorans; Epicuri, inquit, imaginem non modò in tabulis, sed etiam in anulis (Nonnius legit, in anellis) habebant & apud Lucianum in Philopseude, Philocles gloriatur, quòd anulum haberet sacrum Pythij Apollinis imaginem exprimente sigillo, quocum (diabolo scilicet) ad libitum colloquebatur. Quemadmodum etiam plerique libidini dediti nudatos anulis eos habuere, quos amarent, vel amicas, vt ne si vellent quidem, possent affectionis, & amoris obliuisci, quòd libido, & intẽperantia in mentem perpetuo reuocaret, vt etiam infra ostendam. Euiusmodi est, quod apud Palut. Pseud. act. 1. Sc. 1. legitur.

Macrianorum.

Persarum reges.

Epicuri imago in anulis.

Tuam amicam video Calidore. Ca. vbi ea est, obsecro. ——

Eccam in tabellis porrectam, in cera cubat.

Alij sub anulis venena clausere, sicut Demosthenes summus oratorũ Græciæ, gemmasque mortis gratia habuere, Plin. lib. & cap. cit. Sic Execestus Phocensium Tyrannus, vt scribit

Veneficia, excantationes, & venena in anulis.

Ari-

Ariſtoteles in lib.de rep. Phocen. duos geſtabat incantatos anulos, quibus inter ſe inuicem ſonitu obſtrepentibus, rerum gerendarum tempus ſciebat; licèt poſtea dolo interfectus perierit, quamuis id prius ſonitus ſignificaſſet. His non abſimiles fuiſſe, conijcio Apollonij Thyanæi anulos, quibus iuxta numerum ſeptem ſtellarum ab Iarcha donatus fuerat. Fertur enim eos inſtar numinis habuiſſe, ita vt ſingulis diebus per vices variaret, maximorumq; vt Philoſtratus refert, ſecretorum particeps fieret. Notus eſt & Gygis, & Midæ anulus apud Platonem celebratiſsimi.

Sed & præterea nonnulla Hierony. Card. ſigilla celebrat, quæ ad multiplicia commoda conferre, ineptè exiſtimat de rerũ variet. lib. 16. c. 89. vbi vim aliquã ſigillis ineſſe poſſe ex eo infert, quòd dum ſculpimus, aut fingimus, uis aſtri influat, recipiaturque; vnde metallica quidẽ ſigilla plus uiriũ ab aſtris cõſequi, lapidea verò plus ſpontè habere, ſuperſtitiosè nimis exiſtimat. Oportere enim, ſentit, his cõuenire facultatis naturã, & materiæ, & ſyderis, tũ hominis, qui eo vti velit; vt ſi velit anulũ, aut ſigillum ad conciliandũ, exẽpli gratia, ſomnum, eligendũ eſſe lapidem ſomniferũm, qualis eſt Hyacinthinus, aut Chriſtalli ſpecies cæruleo diſtincta. Figuram quoq; in his, quæ ad affectus animi pertinent multum cõferre ſcribit, veluti ad ſomnum inſculpendo hominem iuxta riuum in ſylua dormientem;

Cardani, et aliorum ineptia.

nam & intuitū, & memoriā imaginis profuturam, ait; quòd si lapis viridis sit, ipso colore conducturū, aut ex aqueo & viridi cōmixtus, velut prasij species cū fascijs albis. Tradit ét Trallianus Medicus, Herculis imaginem supinè iacentis, leonemque strangulantis anulo inclusam, digitoque gestatam ad dolorem, vt vocant, colicum amuletum esse peculiare. Necnon vtiles mulieribus vterum gestantibus eburneos anulos ad menstrua, & defectiones animi, scribit Leuinus Lemnius Suidā referens. Quę omnia simpliciter superstitiosa sunt, falsissima simul, nisi aliàs sigilli materiæ vim aliquam natura communicauerit. Ceterum de anulis huiusmodi, præter ipsum etiam Cardanum, illustris apud Lucian. locus in Nauig. extat. Nos reliqua prosequamur

Aphricani filij anulus. Africanus Scipio filius patris effigiem anulo insculpsit, quē postea Romani odio inducti, præteritorum malorum memores de manu eius detraxerunt, vt scriptum reliquit Valer. Max. lib. 3. cap. 305. eo nimirum consilio, ne quid eo temerè signaret. Cuius quoque rei intuitu, aliquos etiam didici capitali supplicio damnatos, quod Tyranni imaginem in anulo gestarent, & D. quidem Ambrosius lib. primo off. c. 49. *Si Tyranni*, inquit, *imaginem aliquis habeat, nonnè obnoxius est damnationi? Memini*, subdit, *me legisse quosdam capitali supplicio dānatos, quod Bruti, & Caßij interfectorum Cæsaris imagines in anulis asseruarent.* Ex quo patet, quā

Vetitū Tyranni imaginē in anulis habere.

infe-

infestæ priscis essent Tyrannorum imagines, quàm inuisa nominis memoria. At verò contra, qui bene merentium Icones anulis effictas latrinæ, aut Lupanari admouisset, is sub Tiberio capitali noxæ subijciebatur; vt disertè testatur Seneca lib.3.de benef. capitu. 26. Plin.lib.33.cap.3.& Suet.in Tiberio. Amicorum præterea, aut maiorum effigies anulis nonnullos gestasse, ostendit non vno loco Val. Max. & Ouid.lib.1. Trist. eleg. 6.

Hæc tibi dissimula, sentis tamen optimè, dici
In digito qui me fersq; refersq; tuo;
Effigiemq; meam fuluo complexus in auro
Cara relegati, quæ potes, ora vides
Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsan
Quàm procul à nobis Naso sodalis abest.

Quem etiã morẽ Martialis expressit, dum de anulo Stellæ sui lib. 4. epigram. 12. differit.

Res non difficilis mihi videtur
Vno cum digito, vel hoc, vel illo
Portet Stella meus decem puellas.

Quamuis enim non desint, qui interpretantur, decem anulis digitum Stellæ oneratum, mihi tamen magis placet, gemmas decem vno anulo inclusas gestasse, quarum singulæ puellæ imaginem redderent. Facit, quod Mardobæus de anulo Pyrri, de quo supra; canit.

Rex Pyrrhus digito gestasse, refertur, Achatem
Cuius plena nouem signabat pagina Musas,

Et

Et stans in medio cytharam tangebat Apollo
——— Non artis opus, mirabile dictu.

Et si testes plures desideras, lege Plinium libro 37. c. 100. adi Solinũ c. 11. Alexandrũ Neap. cap. 19. lib. 2. ubi mira de gẽmis leges.

Amicorum imagines anulis effictæ.

Alia alij in anulis signa habuere, quæ qui plenius discere velit, vnius Abrahami Gorlæi non vulgaris eruditionis viri dactiliothecam adeat, vbi ad uiuum ære diligentissimè incisa veterum signacula visuntur. Nos verò satis iam externis exemplis, & prophanis gentilium ritibus declaratis, quæ olim Christianorum anulis signacula includi solerent, videamus. Et quidem Clem. Alex. Pædag. lib. 3. cap. 11. in hanc rem; *sint*, inquit, *nobis signacula columba, vel piscis, uel nauis, quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel anchora nautica, quam insculpebat Seleucus, & si sit piscans aliquid, meminerit Apostoli, & puerorum, qui ex aqua extrahuntur, Neque enim idolorum sunt imprimendæ facies, sed nec ensis vel arcus ijs, qui pacem prosequuntur, nec pocula ijs, qui sunt moderati, ac temperantes.* Hæc ille. A quo etiam consilio non abhorruit postea Atteius Capito Pontificij, prisciq; iuris in primis peritus, nefas esse putans, Deorum formas anulis insculpi, ut Macrob. ait lib. 7. cap. 13. Porrò (quòd ad Christianorũ etiã ueterũ anulos pertinet) nota huiusmodi ☧ insculptos quoque fuisse, testatur uir eruditissimus Cæsar Baron. tom. 1. ad ann.

Qualia Christianorum sigilla esse debeãt.

Referuntur varia de nota huius modi sensu opiniones.

ann. Christi 57. num. 52. ex ijs, quos è rudetibus refossos viderat, quam sanctè Christi nomen continere arbitratur. Quoniam verò frequens notæ huiusce vsus multis etiam ante seculis occurrit, quàm humanam carnem Christus indueret, ac proinde tam sanctum nomen innotesceret, eo fit, vt in varias de notæ intelligentia viri docti discedant. Sũt enim, qui stellulam illã in ethnicorum numismatis expressam, immortalitatis notã esse, & diuinitatis putent. *De picta Aegyptij stella Deũ significant*, inquit, Orus Apollo lib. 2. Hieroglyphicor. cap. 1. & lib. 1. cap. 13. Alij, sunt, qui significari putent χρηστήριον. Nec desunt, qui, χρησαορεὺς, quod Iouis apud Cares epitheton; sunt etiam quibus magis placeat χρέμας, qui inter, Principes Atheniensium reperitur. Quidam cautiùs, & veriùs aiunt, esse notam nominis ignoti, cuius primæ literæ χ & ρ. moris enim fuisse propria nomina Præfectorum rei, seu monetæ in nummis exprimere. Sunt præterea, qui signa hæc officinæ, vel magistratus notas esse, existiment. Hieronymus verò Borsærius, cuius me fortè vrbanitas ad id etiam obiter scribendum appulit, iuuenis haud mediocriter antiquitatis gnarus, præter alias rationes, quibus pacem ea nota veteres indicasse, ostendit (pro quibus ipsum consule, ad Theatri Insubricæ Magnificentiæ tomum tertium lib. 23.) Probi etiam Augusti numismate adductus, in

Stellula hyeroglyphicũ immortalitatis.

Probus Imperator gentilis.

in quo similis omnino nota effiсta conspicitur, pacis potiùs, quàm Christi nomen indicari posse, putat, nullam Ethnico Imperatori, & à Christiana religione quàm maximè alieno Christi nominis notitiam adscribens. Ego ingeniosas hascè doctissimorum virorum sententias primum commendarim, deinde, licèt, præter coniecturas, quod adferam, sicut & alij, non habeam, arbitror tamen cum Iacobo Gretsero libro secundo de S. Cruce cap. 38. nota illa in antiquis numismatibus vocem χρῆϛος signari, hoc est *bonus, benignus, clemens*: quemadmodum etiam Ptolomæi nummum, de quo idẽ Gretsero cit. loco, Principis bonitatem ea nota indicasse perspicuum ex eo est, quod alijs etiam honorificis cognomentis à virtutibus ipsis desumptis *Ptolomæus* videlicet, *Euergetes*, *Philadelphus*, & *Philometor* dictus est. Non igitur mirũ, si & Christi cognomẽtũ ipse, alijq; diuerso tamen sensu sibi vendicarint, quod, vt inquit Tertull. apol. cap. 3. de suauitate, vel benignitate compositum est. Neq; verò præterea, multum officeret, etiamsi Probo nominis saluatoris nostri indicem fuisse, assereremus, quando & à successoribus Constantini Magnetio, Decentio, & alijs tyrannis alioqui vsurpatam huiusmodi notam videamus, eaq; sua ipsorum labara exornare consueuerint, quod multis locis apud eundem Gretserum apertissimum fit.

Quin

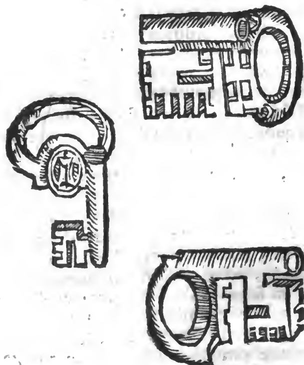
Quin etiam Crucis tantum signo, aliquando Christianorum anulos insignitos fuisse, exemplum habemus in anulo ferreo Sanctæ Macrinæ, cuius meminit Gregor. Nyss. in vita eiusdem. Addam & illud: sanctorum quoque virorum imagines effingi solitas, vt D. Chrysost. in oratione in laudem Meletæ de Antiochenis author est. Neque etiam Sanctissimis veteris Ecclesiæ Patribus peculiaria quædam signacula defuisse, comperio, quibus quas publicè darent literas communirent, quod tum ex præfatione Clodouei in principio Concilij Aurelian. I. expressum habetur, tùm etiam ex D. Augustini epist. ad Victorinum, quæ 217. est in ordine, vbi ad finem, *Hanc*, inquit, *epistolam signatam misi anulo, qui exprimit faciem hominis attendentis in latus*. Aliud præterea anulorum genus ad obsignandum familiare antiquis extitisse, didici ex ijs Batauiæ, & inferioris Germaniæ antiquitatibus, quæ nuper ex Petri Scriuerij Musæo prodierunt, inter quas anulata clauis visitur, ad duplicem scilicet vsum, signandi, aperiendique, quam libuit sculptoris manu fideliter expressam hoc loco apponere.

Anuli Christianorum Cruce insigniti.

Imagines SS. virorũ in anulis effictæ.

D. Augustini signaculum quale fuerit.

Clauesanulatas ad duplicem vsum veteres habuere.

Eiusmodi verò claues, siue anulos complures in ruinis arcis Britannicæ, & alibi erutos, videre est apud antiquarios forma minutissimi digiti. Vir summus Iustus Lips. horum maximam copiam fuisse veteribus, existimat.

De

De alia signorum specie, siue de ijs, quæ vulgò sigilla appellantur.
Cap. VII.

PRetiosorum lapillorum, gemmarumque discrimini, quod inter signandum pati viderentur, ab alijs acrioris iuditij viris paulatim sapientissimè obuiam itum est: intermisso, namquè anulorum vsu, quorum per id temporis ad eum vsum frequentissimus adeò fuerat, vt Annibal, clade Romanis ad Cannas illata, vltra modium anulorum aureorum, quos mortuorum digitis detraxerat, Carthaginem miserit, vt Liu. tradit dec. 3. lib. 3. aureas pallas nonnulli, nonnulli etiam ferrea signacula ad signandum aptiora existimarunt. Quamquam, & ante anulorum vsum, ligna ad obsignandum veteres adhibuisse, græco vocabulo, θριπήδεστα appellata infra demonstrabimus. Ac de aureis quidē pallis Suetonius in vita Claud. Cæs. & Budæus lib. 3. de asse sub eiusdem principatu auro ipso, non gemma signari consueuisse, scribunt, quòd violare signis gemmas, nefas antiqui ducerent. Quomodo Commodus ipse Imperator palla aurea, impresso ei Amazoniæ signo, signasse, dicitur, donec; secutis temporibus passim id insigne appeti cœptum est. Porrò de signaculis, quæ nos hodie sigilla

Maxima anulorum copia antiquis.

Palla aureæ ad signandum adhiberi capta.

Lignea sigilla prima omniū adhibita à vermibus exesa.

Commodi Imperatoris sigillum.

parum

parum latinè nominamus, inter alia scriptorum loca, illustris apud Lycophronem in Cassan. is extat, cuius etiam cap. primo meminimus.

Reliqua porrò vermiculatum non tangens ædes
Sigillum seruabit.

Ex qua loquendi formula id planè deducitur, solitos olim veteres pro sigillis, vermiculatis lignis, à vermibus scilicet exesis vti, magnitudinis minutissimi digiti, vt expressit Lips. ad Tacit. Nec desunt grauissimorum scriptorum de eo testimonia, vnde hæc habet Eustath. Odyss. prima. θρηπηδεσα, ξυλήφια τα ὑπὸ δριπῶν βεβρωμένα οἷς ἐχρῶντο οἱ σφοδρα οικονομικοι ἀντὶ γλυπ τῶν σφραγιδῶν Hoc est. *Thripidesta sunt parua ligna exesa à vermibus, quibus vtebantur, qui rem familiarem diligenter custodiebant pro signis sculptis.* Suidas verò θρηπηδεσα τα ξυλα ὑπὸ δριπων βεβρωμενα οἷς ἐσφραγιζον. idest *Thripidesta sunt ligna à vermibus exesa, quibus vtebantur ad obsignandum.* Ethymologici auctor θρηπηδεσα τα ὑπὸ τῶν θριπῶν δαι βεβρωμενα ξύλα οἷς αντι σφραγιδος ἐχῶντο... id: *Thripidesta sunt ligna à vermibus exesa, quibus pro sigillo vtebantur.* Quam consuetudinem apud Aristophanem etiam obseruare licet θεσμοφορίαι. quem consule.

Thripidesta quid sint.

Lignis à vermibus exesis principio veteres ad obsignandum vsi.

Sed iam tempus esse puto, vt à priscis illis ad ea, quæ proxime ætatem nostram sunt, transeamus. Euanuit sensim cùm sigillorum huiu-

huiusmodi, tum etiam anulorum vsus, & ferreis, argenteisque à nostris locus tantùm datus est in quibus sua quisque gentilitia stemata, insigniaue ad obsignandum effiċta seruat. Ceterùm quod similium quoq; sigillorum varias à scriptoribus passim formas, easq; insuetas summo studio obseruari video, tum verò præcipuè quibus Germanici Cæsares ad tempus vsi sunt, commodius apud Lazium, & Bonfinium de rebus Hungaricis quisq; obseruare poterit.

Ioannes verò Boemus lib. secundo de Asia refert Tartarorum Imperatorem sigillum habere cum hac inscriptione. *Deus in cælo, & Chuichuth Cham in terra, Dei fortitudo, & omnium hominum Imperator*. Verùm hoc loco ad hominis impudentissimi arrogantiam euulgandam interferere placet Erasmi nefarij sigillum, quòd, Mureto authore, in notis ad Orat. tertiam Cic. in Catil. termini notam reddebat, additis duabus vocibus, *Nulli cedo*. Sed hæc satis, qui plura eiusmodi desiderat, historicos adeat.

Imperatoris Tartarorum signii quale.

Erasmi sigillum.

De fide anulis, siue sigillis habita. Cap. VIII.

TAntùm præterea anulis ab antiquis tributum fuit, vt cum illos fidei symbola haberent, & ratum quidquid ijs signatum foret, certumque arbitrarentur, eo factum

Signa epistolarum diligenter inspici solita antequam legerentur.

est, vt cum literas ab aliquo perferri contigisset, appositam continuo sigilli notam inspicere diligenter solerent, moxq; scribentis signo cognito, cui tũ præcipuè mori locus erat, plenam tabellis etiamsi alioqui aliena manu exaratis fidem habebant, neque se postea vllo modo decipi posse credebant, id quod ex Plauto Pseud. præcipuè intelligitur, vbi Sycophanta ita Ballionem alloquitur.

Accipe, hem cognosce signum
& mox.
Miles Lenoni Ballioni epistolam
Conscriptam mittit Polimacharo placides,
Imaginem obseruatam, quæ inter nos duo
Conuenit olim. Sy. Symbolum est in epistola
Bal. video, & cognosco signum.

Et Bacchid. etiam eandem consuetudinem memorat vbi Nicobulo tabellas reddit Chrysalus à filio

Nunc hasce tabellas ferre me iussit;
Orabat, vt quod isthic esset scriptum, fieret.
Nicob. Cedo. Chrys. nosce signum. Nic. noui.

Quò etiam illud Xenophontis spectat lib. 5. de rebus Græcorum, cum refert Tiribazum antequam literas Regis Persarum legeret, ijs qui audituri essent prius signa eadem de causa ostendisse.

Prius

Prius autem signa inspicere solebant, quòd scilicet cũ lino, aperta epistola, frangerentur:

Propterea enim (vt apud Liuium legimus Histor. lib. 27.) cum Marcelli Consulis anulo, & corpore Annibal potitus esset, metuens Crispinus collega, ne eius signi errore aliquis dolus necteretur à Pœno, circa Ciuitates proximas nuncios miserat, qui & occisum collegam esse, & anulo eius hostem potitum, ne quibus literis crederent Marcelli nomine compositis. Neque præterea eundem ipsum morem perspicuè minus ex Propertiò colligere est, qui pro amissis pugillaribus amatorijs hanc querimoniam facit Eleg. 22. lib. 3.

Crispini industria cõtra Annibalem Marcelli anulo iam potitum.

Has quõdam meis manibus detriuerat vsus,
Qui non signatas iussit habere fidem.
Non illas fixum charas effecerat aurum
Vulgari buxo sordida cera fuit.
Qualescumq; semper mihi mansere fideles.

Quem locũ Beroaldus explicans, *vsus* inquit, *mearũ manuũ attriuerat tabellas, vt etiam non obsignatæ cognoscibiles forent, signum enim fidem faciebat à quo literæ darentur*. Sed quoniam fortè in pugillarium mentionem incidimus, valde alienum ab instituto futurum minimè arbitror, quid pugillares, siue pugillaria essent in medium afferre. Erant igitur pugillares tabellæ ceratæ triangularis formæ, in quibus scribebatur, quarum, vsus fuit ante tempora Troiana, nam Homerus Bellerophonti co-

Signum, à quo mittetur epistola fidem faciebat.

Quid pugillares essent. & quando illorum vsus.

dicillos datos, non epistolas scribit, inde tabellarios vocauerũt earum portitores, scribebãt enim in dedolatis è ligno codicillis, & à libris arborum, hoc est corticibus librarios scriptores. Porrò pugillares pluribus apud veteres nominibus distinguebantur, alij enim quincuplices, alij duplices, *tripli*ces alij nominabantur, ijq; aut eborei, aut citrei aut etiam membranei dicti, qui ex citro, ebore, & membranis conficiebantur. Quamquam rarò ab ipsis in membranis scriptitatum, nec nisi chartæ & tabellarum inopia, argumento sunt, quæ D. Augustinus epistol. 113. ad Romanianum scribens habet, ait enim *Non hæc epistola sic inopiam chartæ indicat, vt membranas saltem abundare testetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cum literis misi.* Redeo nunc vnde digressus erã. Ausonius huiusce quoque consuetudinis meminisse visus est, epistola 22. ad Paulinum, cùm ait. *Hoc quò faciliùs impetrarem, aut quò maiorem vereretis molestiam si negares, concinnatam iambis, signatamque epistolam misi, ne subornatum diceres tabellarium, si ad te sine signi fide veniret.*

Pugillares multiplices

Frequẽtius in chartis, & tabellis, quàm in membranis scriptitatũ temporibus D. Augustini.

Apertissimum verò huius rei testimonium affert Herod. Alex. hist. lib. 7. in Maximino, & Iul. Capitol. in Gordia. cum Vitaliani prætorianorum militum præsidis Maximini Imperatoris necem memorant. Quæstorem Gordianus miserat adolescentem corpore validum,

Inter epistolę signum inspiciendũ Vitalianus interficitur

dum, & ad omne discrimen paratissimum cum fictis literis, & quasi Maximini anulo obsignatis, per quas arcana, occultaq; negotia significare Imperatoribus mos erat, iubens, eum ante lucem vrbem cum militibus intrare, & dum adhuc Vitalianus ius redderet, accedere ad eum intra cellulam, vbi res secretas ad principem suum pertinentes scrutari consueuerat, habere se ad eum literas à Maximino, addens, velle etiam, remotis arbitris, de rebus ad securitatem Imperatoris spectantibus cum illo colloqui, mandataque Principis exponere simulans. Dein (Herodiani verba sunt) *signis agnoscendis occupatum*, dum se aliquid dicturũ, simularet, pugione, quem in sinu occultum haberet de repentè confoderet. Quæ scilicet omnia ex sententia successerunt, etenim ante lucem, quo tempore prodire illi mos fuerat, inuenit hominem penè solum, paucis tantum circumstantibus, quippe alij nondum venerant, alij salutato abierant priusquàm dilucesceret. Igitur vacante illo, ac paucis dumtaxat ante cellulam inuentis, facilè intromissus est, porrectisque pugillaribus *contemplantem eum signa diligentius* (Herodiani verba sunt) prolato pugione confodit. Summam igitur habitam olim signis fidem cùm allata exempla, tũ miserrimus ét Antistij Petronis interitus apertissimè comprobauit. Cum enim (vt scribit Dionys. Halic. antiq. Rom. lib. 3.)

Astus Sexti Tarquinij in Gabinijs prodendis recensetur.

Petroni interitus.

Optaret Sextus natorum Tarquinij maximus præcipuos Gabinorum de Patris consilio funditùs perdere, quò faciliùs Gabinios, quibus tum astu maximo, simulata scilicet in patrem seuitia, præerat, in eius potestatem redigeret, aduocata concione, paratum se, aiebat, imperium deponere, aufugereque priusquã à proditore compræhensus patri dederetur simulq; fictis lachrymis, quasi verè in extremo vitæ discrimine esset, concitata iam multitudine, proditorem studiosè Antistium nominauit. Is, vt erat animi integerrimi à missis arbitris inquisitionem domi suæ fieri libenter passus est cum Sexto interim in concione manens, donec perscrutatores redirent. Verùm iam ille corruptos pecunia eius seruos subornauerat, qui Tarquinij sigillo obsignatas literas domi deponerent, quo facto cum postea ab inquisitoribus in concionem epistolæ variæ allatæ fuissent, tum ea ad manus venit, quem Antistio inscriptam Sextus è patris signaculo agnoscere dictitans scribæ publico legendam tradidit. Continebantur in ea mandata, vt viuum omnino si posset filium sibi traderet; sin minus caput saltem abscissum. Atque ita innocentissimi Petronis exitium haud frustra molitus, lapidibus obrutũ vidit. Sed neque ab hoc loco multum abesse video, quod apud Am. Marcell. in Constantio, & Iuliano de principe quodam vrbanissimo, ac verecundissimo, cui Marci nomen

Signum epistolæ dolo appositum Petronẽ perdit insontẽ.

erat

erat, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Cassius euectus esset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum illico signatum exuri præcepit, ne in sidiatore per signum cognito, inuitus aliquem habere posset offensum. Cuius etiam consuetudinis fidem astruit idem Halicarnas.lib. 5. cum insigne Bruti Consulis factum recenser, qui tribunali ascenso, vt coniuratorum epistolas audiret, vbi filiorum literas *ex vtriusq; sigillo* primum deinde post *auulsa signacula è manu* etiam agnouit, à scriba recitari iussit omnibus audientibus, mox data filijs, si vellent, dicendi copia, cum neuter impudenter negare auderet, paulùm cunctatus surrexit, indictoque per præconem silentio, capitalem sententiam in flentes filios protulit. At verò & apud Ciceronem morem hunc obseruare licet, si quidem in orationem pro Flacco ait, *neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit*, & in Catilinam, orat. 3. *Literæ quæcumque erant in eo comitatu integris signis prætoribus traduntur* & infra *tabellas perferri iussimus quæ à quoque dicebantur datæ; primum ostendimus Cethego, signum cognouit, nos linum incidimus, legimus*. & infra *introductus Statilius cognouit manum, & signum. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceret ne signum, annuit. est verò inquam signum notum, imago aui tui &c.* Sed & Salustius in ijsdem rebus recensendis. *igitur*, inquit, *perlectis literis, cum prius omnes*

Marcus signum epistola exurit ne proditorem inuitus cognoscat.

Vetera... [illegible]

signa sua cognouissent &c. quod, ea de causa factum, opinor, ne postea ij contra quos facerent, perfugij aliquid haberent, dicerentque fictas esse; sed & cùm in Verrem inuehit solertiam eiusdem versutissimam indicans in deprædãdis signaculis, inquit, *casu iste signum animaduertit in cretula, exquisiuit vnde esset &c.* Hinc etiam idem Plautus in Bachid. *æquum*, ait, *est tabellis consignatis credere*. Et in Trin. act. 3. sc. 3. huiusce consuetudinis testimonium profert, vbi Calicles senex Megaronidem fictas exarare literas studentem, commonefacit, fore vt ex anuli signo impostura, & falsitas innotescat, cùm ait;

Verres auidissimus anulorum.

——— *Ferat epistolas*
Duas: eas nos consignemus, quasi sint à patre.
Et infra
Sed epistolas quando obsignatas afferret,
Si quidem obsignatas attulerit epistolas,
Nonne arbitraris eum adolescentem anuli
Paterni signum nouisse? ———
Et mox.
Iam si obsignatas non ferret, dici hoc potest;
Apud portitorem eas resignatas sibi,
Inspectasq; esse ———
Et subdit paulò infra ———
Nihil est de signo quod vereare; me vide.

Ex quo etiam illud colligi potest, literas peregrè latas portitoribus commissas, vt pote, qui eas deinde curarent, omnibus noti, sicuti & tabellæ amatoriæ à solis fœminis si-

nu

nu gestabantur, vt auctor est Achil. Stat. ad Tibull. lib. secundo eleg. 6. & Ouidius de arte aman. lib. 3. *Tabellæ amatoriæ sinu à fœminis perferri solitæ.*

Scilicet obstabit custos, ne scribere possis,
Sumendæ detur cùm tibi tempus aquæ?
Conscia cum possit scriptas portare tabellas,
Quas tegat in tepido fascia lata sinu.

At è diuerticulo in viam redeo; Curtiumq; eius moris conscium profero, vt sedulam veterum operam indicem, sigillis agnoscendis adhibitam: *Sisenni Persæ*, inquit, *Cretensis miles obsignatam anulo epistolam, cuius signum haud sanè notum erat tradidit, quæ priusquam ei redderetur in manus Alexandri peruenerat, lectamque eam ignoti anuli sigillo impresso, Sisenni dari iusserat, ad fidem Barbari æstimandam.*

Aliud præterea eius generis testimonium. Tacitus de Petronio Arbitro in hæc verba facit: *Ne codicillis quidem Neronem adulatus est, sed flagitia Principis sub nominibus exoletorum, fœminarumque & nouitate cuiusque stupri perscripsit, atq; obsignata misit Neroni, fregitque anulum, ne mox vsui esset ad facienda pericula.* Ex quo Petronij metu, summam tunc anulis fidem habitam, discimus.

Ex his, quæ diximus facilè constare potest, quantum signis tribuere receptum esset, vt pote quibus tum animi consilia, tum fortunę bona credere consueuerint. Verùm enimuerò illud quoquè dictis libet addere, quod obseruatione dignissimum mihi visum est, sigil-

Sigilla ipsa ad fidē rei faciendam transmitti solita.

la nonnumquam ipsa (præterquam quod epistolis, siue tabellis imprimerentur) transmittere veteres ad inuicem consueuisse, cum aut aliquem accerserent, aut vera esse, quæ per nuncios mandassent indicare vellent. Perspicuum illud est ex Athenæo Deipnosoph.lib.13.vbi Laidem Corinthiam ab amatore quodam per sigilli transmissionem aduocatam ostendit. *sigillo*, inquit, *misso Laidē Corinthiam amator quidam ad se venire iussit, non possum inquit illa, lutum est.* Quam etiam con suetudinē tangere visus est Plutarcus in libello de curiositate his verbis. *Eadem de causa etiam omnis fides curioso derogatur, nam seruis, & peregrinis facilius credimus epistolas, atque literas, & sigilla, quam amicis, & familiaribus curiosis.* Ex quo sanè more comparatum esse crediderim vt prisci iam Vngariæ Reges, ac Iudices (nam alibi consuetudinem hanc viguisse affirmare non ausim) cum primum ex subditis quempiam quacumque ratione vellent aduocare, id per solam proprij sigilli missionem præstarent. Fidem verò huic obseruationi astruunt decreta nonnulla Regni illius, cùm à D. Ladislao per id temporis rege sancita, tum etiam à Colomano Belæ primi nepote, quæ ideo ad verbum referenda censui quòd instituto capitis non mediocriter inseruiant. Leguntur autem apud D. Ladislaū infrascripta Capita libro scilicet primo cap. 42. quod inscribitur de spretu sigilli Regij, aut Iudicis.

Lais corinthia per sigillum ab amatore aduocatur.

Vngariæ Reges per sigillum vocant.

Si

Si quis autem regis sigillum super aliquem proijciens, & ipse in Curiam venire neglexerit, rationem perdat, & quinq; pensas persoluat &c. Decreta Regum Vngariæ de trāsmittendo sigillo.

Et lib. 2. cap. 25. ita cauetur.

Possit Iudex sigillum suum mittere super quoscunque exceptis Presbyteris, & Clericis, nec non & Comitibus, si quis autem &c.

Et cap. 26. eiusdem libri.

Si quis sigillum Iudicis negligens; ad causam non venerit, primò quinque pensis puniatur, si secundò, totidem, si tertiò, rationem perdat, & tonsus reddatur pro debito.

Ad hæc Colomani decreta accedunt; & primò capitulo de citationibus Presbyterorum hæc habet.

Episcoporum, & Comitum Cappellani, vel reliquorum per sigillum Episcopi ad causandum cogantur.

Et capitulo de citationibus Presbyterorū, & laicorum contra se se.

Si verò Clericus habet causam cum Laico, per Iudicis sigillum Laicus cogatur, si verò Laicus habet causam cum Clerico, per sigillum Episcopi Clericus cogatur.

Et capitulo, quòd nullus secularis Iudex Clerico det sigillum.

Nullus secularis Iudex præsumat sigillum Clerico dare.

Et demum capitulo quod nemo sine sigillis tributariorum extra Hungariā ire audeat.

Egressuri de Hungaria à Theoloniarijs tam Regis, quàm

quàm Comitis : qui exitus teneat . sigillum quærant pro Theolonitarijs , quod Theolonitarius regis ab vna parte cum sigillo comprimat , ab altera parte Theoloniarius figuram Comitis sui concludat : si quis autem tentauerit sine tali sigillo egredi &c.

Huc quoq; spectat , quod Ludouicus Romanus in singulari suo 643. affert , vbi vult , sigilli ostensionem probationem inducere de mandato , itaquòd , quis ostendens alterius sigillum posset tanquàm procurator admitti. Ex his patet , quo loco antiquis anuli, & sigilla fuerint; & quàm promiscuè fidissimis nuntijs , certissimisque voluntatis suæ interpretibus vterentur . Sed iam ad reliqua transeamus .

Vetus epistolarum obsignandarum formula , resignandi artes , & vsus . figmenta varia contra resignantes excogitata , plumbi vsus. diuersi colores ceræ , & funiculi varij ad signandum, Romanis Pontific. familiaria . & sinistra dextera potior . Cap. VIIII.

Pportunus hic quærēdi locus se offert , quonam præcipuè tempore literas antiqui signare instituerint ; opportunior verò ex dictis respondendi , sigilli quidem inuentum, atq; vsum innumeris ab hinc seculis extitisse : at verò quis eo prior , aut ad tabellas , aut alia quæque obsignanda vsus fue-

fuerit, haud facilè constare posse, alibi demonstrauimus. Ceterum, quod ad epistolarum consignationem attinet, veteres primùm omnium, cretam ad signandum adhibuisse, haud dubitarim. Author est Herodotus Euterpe, vbi Aegyptiorum ritus circa sacrificia referens, hæc habet. *Inspicit, & bouis caudæ pilos numquid eos habeat secundum naturam procreatos. Enim si fuerit his omnibus mundus, notat, alligato cornibus byblo, deinde applicita creta sigillari anulo impressa, abducitur: nã immolanti eo sigillo non notatam, pœna mortis sancita est &c.* & Lucian. in Pseud. quem mox referam, libellos & epistolas *argilla* consignari solitas, non vno loco indicat. Quod ipsum ēt Cicero in Ver. lib. 4. ac. secunda apertissimè meminit, his verbis. *Cum Valentio eius interpreti epistola Agraganto allata eßet, casu signum iste animaduertit in cretula; placuit ei: exquisiuit vnde esset &c.* & Seruius ad VI. Aeneidos Virg. de Sybilla quadam loquens ait. *Quod cum ciues eius agnouissent, siue inuidia, siue miseratione commoti, ei epistolam miserunt creta antiquo more signatam.* Maximè verò ad huiusmodi vsum nobilis extitit creta illa Asiatica, de qua Cicero in oratione pro Flacco, *Hæc, quæ est à nobis prolata laudatio obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis, qua vtuntur omnes, non modò in publicis, sed etiã in priuatis literis, quas quotidie mitti videmus à publicanis sæpe vnicuiq; nostrum.* Cuius consuetudi-

Creta veteres primum ad obsignãdum vsi.

tudinis argumento amoliri crimen, à L. Flacco, quem defendebat, conatus est; quòd scriptum testimonium, quo reus valde præmebatur, ceram haberet, non cretam, vnde illud fictum, & adulterinum esse, argumentabatur.

Creta, & ceræ vsus promiscuus

Fateor tamen, & procedente tempore, tū cretæ, tum ceræ vsum promiscuum fuisse, quod apud Cicer. ipsum animaduertere est citato loco, vbi subdit. *Nostra igitur Laudacio consignata creta est, in illo autem testimonio, quod accusatori, dicitur, datum, ceram esse vidimus.*

Cera cum lino vsus ad obsignādum.

Ceterum, cum animaduertere paulatim cœpissent prisci, quale paterentur epistolæ discrimen, mutato iam consilio, cretaque relicta, quòd modicæ nimiùm tenacitatis esset, ceram insequentibus temporibus assiduo vsu retinuere, additis insuper funiculis, qui bus maioris securitatis gratia constringerentur. Quàm quidem signandi formulam etiānum ætate hac nostra vsu in dies, præsertim verò à mercatoribus retentā videmus, & à Polonis vniuersim, qui eas literas sic obsignatas resticulas ex eo appellant, quòd restibus constringantur; qua de re Mart. Crom. Polon. hist. lib. 16.

Porrò consuetudinis huius non vno duntaxat loco Plautus meminit, & apertissime Bachid. act. 4. sc. 4. illic enim Chrysalus ad scribendam, atque obsignandam epistolam

Sty-

Stylum, ceram, tabellas, & linum sibi adferri, iubet; dum ait:

Cedò, tu ceram, ac linum actutum
Agè obliga, obsigna citò.

Erat autem Stylus (dicam obiter) quo in ceratis tabellis literas faciebant, vel pangebant potiùs; cuius adeò Styli cuspis (id, quod à Turnebo eruditissimo viro obseruatum est) qua æquor illud cereum inarabatur, acumen cluebat, vnde & M. Tullius, *omnia sub acumen Styli subeant, necesse est*: altra pars retusa erat, qua veluti transuerso calamo inducebant, eradebantquè obliterantes, si quæ minus ex sententia videbantur, ipsamque ceram denuò complanabant, sartam (vti prius) æquabilemque cōcinnantes ad nouam scripturam supponendam, quasi succidaneam, veteri, ac fugitiua illa expuncta. *Stylus quid.*

Linum verò petit Chrysalus, quo tabellas exaratas obligabant. Vnde apud Curtium.

Parmenion vinculum epistolæ soluens, quidnam rex ageret requirebat, Lucian. in Timone. *Posteaquàm autem signum ablatum fuerit, linum incisum, & tabulæ apertæ, declaratus nouus meus dominus*. Quem morem, festiuissimè omniū, & eleganter Plutarchus testatur in libello de curiosit. vbi curiosos his verbis admonet. *Epistola nō statim resignanda.*

Quare ad hoc etiam ad suescendum est, vt allatam epistolam non statim, neque festinanter soluas, quod multi faciunt, manibus cunctantibus, dentes vinculis inijcientes, eaque morsu rumpentes &

Plaut.

Plaut. Pseud. act. 1. sc. 1.

Phœnicium Calidoro amatori suo
Per ceram, & linum, literasq; interpretes
Salutem mittit, & salutem à te expetit.

Cicero quoq; oratione tertia in Catilin eius moris meminit, cum ait, *signum cognouit, nos linum incidimus; legimus*. Verùm de lini vsu pauca repetam sequenti capite. Intereà quod de ipsa veterum obsignandi formula tradit Rorberus Titius. Locorum controuersorum lib. 10. cap. 14. id scito totum à nobis firmiter retineri; complicatam namquè epistolam lino uinciebant, mox cera imponebatur, & anulus, siue sigillum imprimebatur, quod (vt scias, non ita crasso iudicio fuisse antiquos, ac perinde plerasque consuetudinum nostrarum ab ijs promanasse) quò faciliùs ceræ imprimeretur, saliua prius (nobis etiam vsitatissimum) humectabant. Vnde apud Ouidium Amorum secundo eleg. 15.

Mos humectandi sigillum saliua.

Idem ego, vt arcanas possim signare tabellas
Neue tenax ceram siccaq; gemma trahat.

Et Iuuenalis Satyra prima.

Signator falsò, qui se lautum, atq; beatum
Exiguis tabulis, & gemma fecerat vda.

Sed nequè antiquis defuere modi, quibus resignarentur epistolæ (ut de eo pauca etiam subijciamus) quos ex vno Luciani loco in Pseud. & Cęlio Calcagnino libello de oraculis discere est, vt literarum resignandarum mo-

morem nefarium videas antiquis quoquè familiarem fuisse. Hos, etsi dolosissimi præstigiatoris astus excogitarit, tamen quòd instituto nostro ob antiquitatem, quam maximam redolent, fidem astruant, non erit inutile recensere. Fuit is Alexander quidam Abonotichita Apollonij Thyanei sceleſtissimi alumnus, qui se Podalyrij filium faciens, ac pro vate venditans, stolidos Calcedonas in hunc modum callidissimè decipiebat. *Iusserat, vt quisque illorum* (Luciani verba sunt) *quod maximè à Deo de rebus proprijs discere vellet, id in libello conscriberet, eumque funiculis obuinctum cera, argillauè, aut simili re quapiam obsignaret: Se verò, acceptis libellis, cum subisset adyta, apparatæ iam cortinæ, ordine per præconem eos euocaturum, qui tradidissent, dehinc, vbi de singulis esset edoctus à Deo, libellos redditurum, ita vt traditi fuerant obsignatos, subscripto illis responso pro cuiusque argumento, Deo nimirũ respondente quacunque de re, quis esset sciscitatus. Varias enim commentatus erat artes, quibus signa tollerentur; quæ quisque sciscitabatur ea legebat, atq; ita, quæ videbantur, ad interrogata respondebat.* Plurimus namquè hic inter illos erat sermo, qui tandem scire potuisset ea, quæ à quoquã tradebantur, sanè quàm diligentissimè obsignata, signis imitatu neutiquàm facilibus, nisi reuera Deus esset quispiam, cui cuncta essent perspicua. Sed iam quibus artibus effecerit videamus. *Primam sic rationem habe-*

Antiquis etiam mos resignandi epistolas familiaris.

Quibus artibus resignarentur epistolæ.

bat (subdit statim Lucianus idem) *eam ceræ partem, quæ post signum hærebat, acu candefacta liquefactam diducebat; tum vbi legisset, rursum calefactam acu ceram, quæ à tergo funiculi fuerat, signo eodem manente, facilè coagmentabat. Porrò secundus modus constat per id, quod collyrium vocant; id erat ex pice Berithia, bitumine, ac lapide perspicuo trito cum cera, & mastiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium igni calefactum, inuncto prius suillo pingui, signo applicabat, ac symboli, siue signi figuram excipiebat; id simul atque siccum esset factum (siccabatur autem protinus) commodè resignabat libellos, quibus perlectis, imposito ceræ denuo, perinde, atque è lapide signum idem imprimebat ad archetypi similitudinem.* Post hæc iam tertiam accipe rationem. *Calce inglutem iniecta, quo vulgò codicillos agglutinant, atque ex his confecta ceu cera, mollem adhuc eam admouebat signo, statimque amouebat; nam illicò siccessebat, adeò vt cornu; vel ferro solidior redderetur. Hac ad imprimendum signum vti consueuerat.*

In resignantes alienas literas.

Ex his igitur conijcere est, cùm multiplices illorum temporum obsignandi ritus, tum callidissimi impostoris huius nefarios astus, & dolos. Licèt quidem id hominum genus nè vtinam aliqui singulis ferè ætatibus extitissent, hanc ipsam turpissimam artem profitentes, ex quibus, & nostrum plerique, qui siue alienorũ consiliorũ cupiditate flagrent, siue etiam, vt faciliori negotio excogitatas

insi-

insidias tendant, alienas epistolas intercipere, ac reserare didicissent.

Sanè ob eam causam, & veteres ipsi cùm sigillorum custodiam haud omnino tutam intelligerent, proprijs iam sumptibus sæpius edocti, alia, quibus sapienter commentis huiusmodi quoquo modo occurrerent, stratagemata inuenire, coacti sunt. Hinc per notas scriptitare, & ensium vaginis arcana credre cœptum est, cuius alij nouitij Principem Tironem Ciceronis libertum, asserunt, licet Plutarchus Ciceroni ipsi, Dio Mecœnati, Seneca seruis quibusdam tribuat. Sic apud Herodotum Terpsicore lib. 3. & Polyęn. stratagem. lib. primo legimus virum quendam, cui Histiei nomen erat, apud Darium Persarum Regem degentem, cùm Aristagoræ amico suo furtiuo scripto indicare vellet, vt à Rege deficeret, neque satis sigillis fideret, nec id alia ratione efficere posset, vtpote, itineribus custoditis, fidelissimo è seruis, ægros iamdiu oculos habenti, caput tamquàm medendi gratia erasisse, literasque impresisse, quibus quod vellet Aristagoræ significabat, & hominem retinens, quoad capilli renascerentur, vbi illi renati sunt, raptissimè seruum Miletum ad amicum dimisit, nihil aliud mãdans, nisi vt cum Miletum peruenisset, iuberet Aristagoram, eraso suo capite, inspicere. Seruus, vt imperatum erat, ad Aristagoram venit, mandatumque Domini affert, quod

Quis primus furtiua scripta excogitarit.

Figmenta varia referuntur contra resignãtes literas inuenta.

ille frustrà non esse ratus, quod erat mandatum fecit. ita literæ perlatæ sunt.

Aliud quoque apud eundem Herodotum Polym. lib. 7. simile figmentum legitur, quo literæ securiores transmitti solebant. Est illud huiusmodi. Cum Xerses aduersus Græcos expeditionem facere statuisset, eo Demaratus quidam, qui Susis erat, accepto, patria pietate ductus, Græcis suis censuit, id esse indicandum, sed cùm aliter nequiret (quippe periculosum erat, ne deprehenderetur) hanc rem commentus est. Sumptis duarum tabellarum pugillaribus (quid autem pugillaria essent, abundè supra demonstrauimus) ceram illinc erasit; deinde in eorum ligno Regis consilium exaratum, rursum cera operit, nequid negotij apud viarū custodes exiberent pugillares, qui ferrentur, qui vbi Lacedæmonem allati sunt, non poterant eos Lacedæmonij interpretari, antequàm Cleomenis filia, eademque Leonidæ vxor Gorgo illos admonuit, ipsam rem interpretata, iubens ceram effringi, fore enim, vt literas in ligno reperirent: ita ei auscultantes literas repertas legerunt, easq; deinde ad Græcos dimiserunt.

Porrò Lacedæmonijs ijsdem latebrum hoc inuentum per familiare fuit, cùm literas ad Imperatores suos darent, ne si ab hostibus interceptæ, consilia sua noscerentur. Surculi duo erant teretes oblonguli pari crassitudi-

ſitudine, eiuſdemque longitudinis, deraſi, atque ornati conſimiliter: vnus Imperatori in bellum proficiſcenti dabatur; alterum domi Magiſtratus cum iure, atque ſigno habebant. Quando vſus ſecretiorum literarum occurrebat, circum eum ſurculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem quantum rei ſatis erat, complicabant volumine rotundo, & ſimplici, itaut oræ adiunctæ vndique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loco per tranſuerſas iunctuarum loras verſibus à ſummo ad imum proficiſcentibus, inſcribebant: id lorum literis ita perſcriptis, reuolutum ex ſurculo Imperatori commenti illius conſcio mittebant; reſolutio autem lori literas mutilas reddebat, membraque earum, & apices in partes diuerſiſsimas ſpargebat: propterea, ſi id lorum in hoſtium manus incideret, nihil quicquam ex eo ſcripto coniectari quibat ſed vbi ille, ad quem erat miſſum, acceperat, ſurculo compari, quem habebat, capite ad finem, proinde vt debere fieri ſciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eundem ſurculi coaleſcentes, rurſum coibant integramque & incorruptam epiſtolam, & legi facilem præſtabant.

Neque minus mittendarum literarum ratio callidior ea eſt, quam apud Herodotum eundem Vran. obſeruaui. Expugnata Olyntho Artabazus Potideę obſidendæ impenſius

incumbebat. Hoc faciens cum Timoxeno Scioneorum Magistratu de facienda proditione transegit, incertum quonam modo ab initio, ad extremum, ita actum est. Quoties exaratum libellum aut Timoxenus, aut Artabazus ad Timoxenum mittere volebat, cum sagittę postremo inuoluebat, adaptatisq; desuper pennis, ad locum, de quo conuenerat, sagittam dirigebat. Sed Timoxenus, qui Potideam prodebat, doli compertus est: nam Artabazus ad conuentum locum sagittam dirigens, frustante ictu, cuiusdam Potideatæ humerum fortè percusit, ad quem saucium turba, vt adsolet in bello fieri, cum conuenisset, subitò, reuulsa sagitta, animaduertens libellum reperit, & ad Magistratus detulit.

Colūba literæ credita à priscis. Sed neque Aegyptijs Assyrijsquè defuere sua aduersus astus huiusmodi figmenta. Fuit enim ijsdem familiare, vt epistolam filo sub ala columbæ (hanc enim fidisimi nuncij symbolo decorabant) alligatam transmitterent. Aiunt enim, eam auem naturaliter diligere locum, vbi prius fuerit enutrita, & quantumcunque in longinquas partes deferatur, semper ad propria domicilia redire, si libertatis compos euadat; hincquè non rarò euenit, vt in via ab hostibus commenti eiusmodi peritis ea de causa interfecta remanserit. vt author est Barthol. Angl. de rerum propriet. lib. 12. cap. 1.

Tu

Tu de colũbis per Hircium missis cum literis ad Brutum Mutinæ obsessum lege Frontinum libro tertio stratagem. Morrhes quoquè Aegyptiorum Rex cornicem nunciam habuit Aelianus lib. 6. Animal. cap. 7. sic & Cecinnam hirundines victoriæ nuncias habuisse Plinius refert.

Hiscè ego inuentis illud etiam hoc vltimo loco addam, quod Hieronymus Osorius de reb. gestis Emanuelis Lusitaniæ Regis libro secundo perhibet (vberiorem enim exemplorum huiusmodi copiam historiarum studiosis ex antiquitatis ærario excerpendam relinquimus) Ciuis quidam Tingitanus catellam Arziliæ in domo necessarij sui per obliuionem reliquerat. Hic autem cum Tingitanũ certa de re conscium facere cuperet, catellam eius ligari, literasque cera circumlitas, quibus ea quæ vellet nuntiabat, collo illius appendi iubet, eamque sub noctem acerrimè verberatam in litore constitui. At catella dolore verberum grauiter affecta tanta celeritate domum properat, vt ante lucem ad Tingi portas assisteret, quam vt vidit Tingitanus miserabili latratu, & cauda gestientem gremio excepit, & literas, quas circa collum gestabat reperit. *Epistola catella collo alligata.*

His igitur, alijsquè permultis id genus artibus audacissimorum hominum temeritati obuiam itum est, maximè verò furtiuis scriptis, quæ vulgò cifras vocant, de quibus vi-

de Perrerium, Sauarum, Apollinar. Brissonium, Sixtum Senensem, Cuiacium Brodeum, Bernatium, luretum, Tholosanum, præsertim verò Io. Baptistam à Porta, à quo integrum conscriptum est volumen. At mihi intereà aduersus nefariam similium insolentiam libet hoc loco referre, quantum etiam nonnulli superioribus ætatibus ab eo, de quo dixi turpissimo studio abhorrerent, vt si quando amici epistolam iusta etiam causa quis adductus resignasset, maximas tamen adhiberet excusationes. Memini me apud Ciceronem legisse in quadam ad Attic. epistola, adeò se aliquando obtrectatorum maledictis, siue etiam suspicione commotum, vt cùm literarum fasciculus in manus suas incidisset, quamuis ad se nihil scriptum esset, quandam tamen resignasse, quòd suspicaretur ijs famam suam proscindi, vti & alijs, quas sibi legendas hi dederant ad quos missæ erant. Ciceronis verba subscribam. *Ex quibus vnus, qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te, & alios misit, quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus, solui, si quid esset ad me literarum nihil erat. Epistola Vatinio, & Ligurio altera: iussi ad eos deferri. Illi ad me statim ardentes dolore, scelus hominis clamantes, epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere, se enim scire summo illum in odio fuisse Cæsari, illum*

Quinam de scriptione per notas scripserint.

Iusta vtitur Cicero excusatione quod aliquas literas resignarit.

illum tamen non modò fouisse, sed & tantam pecuniam illi dedisse bonoris mei causa. Hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad cæteros, ipsi enim illi putaui perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset: cognoui eiusdem generis literas; ad te misi, quas si putabis illi ipsi vtile esse reddi, reddes, nihil me lædet. Nam quòd resignatæ sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia; Quanquam propterea non magnopere culpandum Ciceronem censuerim, quem iustus dolor ad huiusmodi literarum resignationem impulerit, quasque nihilominus reddi fideliter curauerit. Contra verò Bellerophontes ille (de quo Plutar. libello de curiosit.) literas, quas in seipsum scriptas ferebat, non aperuit, sed sua vsus continentia, tam literis, quam vxore regis abstinuit.

Pari etiam ratione Athenienses captis Philippi tabellarijs epistolã Olympiadi scriptam ferentibus, non soluerunt eam, neque patefecerunt mariti peregerè absentis vxori missam salutationem, vt idem Plutarchus tradit in libello cui titulus, Reipulicæ gerendæ præcepta.

Commendatur Federici Cæsaris integritas.

Federicum verò Cæsarem haud mediocriter ea ipsa de causa commendarim, quòd cùm Gasparis Sollichij literæ in manus suas deuenissent, quæ nonnullis Hungaris inscribebantur, essentquè qui eas aperiendas dicerent, quòd in ijs alquid proditionis scriptum esse putarent, quod sciri expediret, respon-

Ingenua Imperatoris respōsio. ponderit Imperator, Gasparem se probum virum, suiquè amantem existimare, quòd si falleretur, malle per se se errorem patère, quàm sua diligentia inuestigari; neque adduci potuit, vt amici epistolam ad se non spectantem aperiret, tametsi quibusdam videretur, inde sibi periculum imminere, quod profectò plerique facturi non fuissent. Verùm hoc curiosorum præcipuum vitium est, cui remedium adhibere difficile semper habitum est. quamuis de auditore quodam suo Plutarchus lib. de curiosit. rem mirā referat. Cum enim Romæ aliquando Plutarchus dissereret & Rustico cuidam audienti interueniens miles epistolam à Cæsare missam tradidisset, velletquè Plutarchus orationem intermittere, ipsiquè spacium legendi literas concedere, renuit ille, neque ante epistolam soluit, quàm perorasset, & missa esset schola, omnibus viri grauitatem admirantibus.

Sed iam (quod ad capitis absolutionem attinet) quæ de plumbeis sigillis apud scriptores obseruarim hoc loco interserenda duxi. *Auro aliquando signatum, & argento.* Consueuere Principes, & summi viri, vt se cæteris præstare indicarent ad diuitiarum ostentationem, relicta cera, auro argentoq; signa sua imprimere, (licet id tantùm à Carolo Magno ad nostrum vsque seculum locū habere affirmet Polidorus Virgilius libro octauo, cap. secundo, non autem antea) ut ex varijs diplomatibus Regum ac Principum Lotha-

Lotharingiæ videre eſt. Mox plumbi vſui locus datus eſt, quanquam, & antea Græcis principibus id ipſum in more fuiſſe conijcio. Ii enim, vt meminit L. 1. C. Theodoſiani de veter. diplomata, & codicillos, quibus alicui magiſtratum, dignitatem, aut priuilegium dabant, encauſto ſubſcripta (erat is liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus) plumbea bulla principum vultu ſignata muniebantur, nam in cera nunquam ab ijs ſignatum fuiſſe obſeruat ex vetuſto codice græco Guidus Pancirolus variarum lectionũ. libro primo cap. 28. niſi cum ad vxorem, matrem, aut filios ſcriberent, quem poſtea ſignandi morem inde Venetiarum Duces acceperunt, & ipſi Romani Pontifices, cum innumeras diplomatum ſpecies expediri contingeret, eandem ſignandi conſuetudinem ſecuti ſunt, quòd minus ea materia temporis iniuriæ eſſet obnoxia, cuius inſtituti apud ipſos principes extitiſſe Stephanum tertium eius nominis Pontificem natione Siculum & Adrianum primũ anno ſcilicet DCCLLIIII. circiter, author eſt Polydorus Virgilius lib. 8. cap. 2. ea ductus coniectura, quòd nullum eo tempore plumbeum ſigillum repertum fuerit; ſicuti è contra temporibus Agathonis Pontificis in cera ſignatum manifeſtè arguit.

Plũbi vſus ad ſignandum quo tẽpore incœperit.

Quid encauſtum.

Quando in cera Princi pes græci ſignarent.

Romani Pont. & Venet. Duces plumbo ſignant.

Quis primus Pont. plumbo ſignarit.

Sigilli verò Pontificij forma ea erat. Effigiata vno latere Apoſtolorum Petri, & Pauli capita

Sigilli Pontificij forma.

Quibus artibus resignarentur epistolæ.

bat (subdit statim Lucianus idem) *eam ceræ partem, quæ post signum hærebat, acu candefacta liquefactam diducebat; tum vbi legisset, rursum calefactam acu ceram, quæ à tergo funiculi fuerat, signo eodem manente, facilè coagmentabat. Porrò secundus modus constat per id, quod collyrium vocant; id erat ex pice Berithia, bitumine, ac lapide perspicuo trito cum cera, & mastiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium igni calefactum, inuncto prius suillo pingui, signo applicabat, ac symboli, siue signi figuram excipiebat; id simul atque siccum esset factum (siccabatur autem protinus) commodè resignabat libellos, quibus perlectis, imposito ceræ denuo, perinde, atque è lapide signum idem imprimebat ad archetypi similitudinem*. Post hæc iam tertiam accipe rationem. *Calce inglutem iniecta, quo vulgò codicillos agglutinant, atque ex his confecta ceu cera, mollem adhuc eam admouebat signo, statimque amouebat; nam illicò siccessebat, adeò vt cornu, vel ferro solidior redderetur. Hac ad imprimendum signum vti consueuerat*.

In resignantes alienas literas.

Ex his igitur conijcere est, cùm multiplices illorum temporum obsignandi ritus, tum callidissimi impostoris huius nefarios astus, & dolos. Licèt quidem id hominum genus nè vtinam aliqui singulis ferè ætatibus extitissent, hanc ipsam turpissimam artem profitentes, ex quibus, & nostrum pleriquè, qui siue alienorũ consiliorũ cupiditate flagrent, siue etiam, vt faciliori negotio excogitatas insi-

insidias tendant, alienas epistolas intercipere, ac reserare didicissent.

Sanè ob eam causam, & veteres ipsi cùm sigillorum custodiam haud omnino tutam intelligerent, proprijs iam sumptibus sæpius edocti, alia, quibus sapienter commentis huiusmodi quoquo modo occurrerent, stratagemata inuenire, coacti sunt. Hinc per notas scriptitare, & ensium vaginis arcana credre cœptum est, cuius alij nouitij Principem Tironem Ciceronis libertum, asserunt, licet Plutarchus Ciceroni ipsi, Dio Mecœnati, Seneca seruis quibusdam tribuat. Sic apud Herodotum Terpsicore lib. 3. & Polyęn. stratagem. lib. primo legimus virum quendam, cui Histiei nomen erat, apud Darium Persarum Regem degentem, cùm Aristagoræ amico suo furtiuo scripto indicare vellet, vt à Rege deficeret, neque satis sigillis fideret, nec id alia ratione efficere posset, vtpote, itineribus custoditis, fidelissimo è seruis, ægros iamdiu oculos habenti, caput tamquàm medendi gratia erasisse, literasque impresisse, quibus quod vellet Aristagoræ significabat, & hominem retinens, quoad capilli renascerentur, vbi illi renati sunt, raptissimè seruum Miletum ad amicum dimisit, nihil aliud mãdans, nisi vt cum Miletum peruenisset, iuberet Aristagoram, eraso suo capite, inspicere. Seruus, vt imperatum erat, ad Aristagoram venit, mandatumque Domini affert, quod

Quis primus furtiua scripta excogitarit.

Figmenta varia referuntur contra resignãtes literas inuenta.

ille frustrà non esse ratus, quod erat mandatum fecit. ita literæ perlatæ sunt.

Aliud quoque apud eundem Herodotum Polym. lib. 7. simile figmentum legitur, quo literæ securiores transmitti solebant. Est illud huiusmodi. Cum Xerses aduersus Græcos expeditionem facere statuisset, eo Demaratus quidam, qui Susis erat, accepto, patria pietate ductus, Græcis suis censuit, id esse indicandum, sed cùm aliter nequiret (quippe periculosum erat, ne deprehenderetur) hanc rem commentus est. Sumptis duarum tabellarum pugillaribus (quid autem pugillaria essent, abundè supra demonstrauimus) ceram illinc erasit; deinde in eorum ligno Regis consilium exaratum, rursum cera operit, nequid negotij apud viarũ custodes exiberent pugillares, qui ferrentur, qui vbi Lacedæmonem allati sunt, non poterant eos Lacedæmonij interpretari, antequàm Cleomenis filia, eademque Leonidæ vxor Gorgo illos admonuit, ipsam rem interpretata, iubens ceram effringi, fore enim, vt literas in ligno reperirent: ita ei auscultantes literas repertas legerunt, easq; deinde ad Græcos dimiserunt.

Porrò Lacedæmonijs ijsdem latebrum hoc inuentum per familiare fuit, cùm literas ad Imperatores suos darent, ne si ab hostibus interceptæ, consilia sua noscerentur. Surculi duo erant teretes oblonguli pari crassitudi-

ſitudine, eiuſdemquè longitudinis, deraſi, atque ornati conſimiliter: vnus Imperatori in bellum proficiſcenti dabatur, alterum domi Magiſtratus cum iure, atque ſigno habebant. Quando vſus ſecretiorum literarum occurrebat, circum eum ſurculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem quantum rei ſatis erat, complicabant volumine rotundo, & ſimplici, itaut oræ adiunctæ vndique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loco per tranſuerſas iunctur arum loras verſibus à ſummo ad imum proficiſcentibus, inſcribebant: id lorum literis ita perſcriptis, reuolutum ex ſurculo Imperatori commenti illius conſcio mittebant; reſolutio autem lori literas mutilas reddebat, membraque earum, & apices in partes diuerſiſsimas ſpargebat: propterea, ſi id lorum in hoſtium manus incideret, nihil quicquam ex eo ſcripto coniectari quibat ſed vbi ille, ad quem erat miſſum, acceperat, ſurculo compari, quem habebat, capite ad finem, proinde vt debere fieri ſciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eundem ſurculi coaleſcentes, rurſum coibant integramque & incorruptam epiſtolam, & legi facilem præſtabant.

Neque minus mittendarum literarum ratio callidior ea eſt, quam apud Herodot. eundem Vran. obſeruaui. Expugnata Olyntho Artabazus Potideę obſidendæ impenſius

incumbebat. Hoc faciens cum Timoxeno Scioneorum Magistratu de facienda proditione transegit, incertum quonam modo ab initio, ad extremum, ita actum est. Quoties exaratum libellum aut Timoxenus, aut Artabazus ad Timoxenum mittere volebat, eum sagittę postremo inuoluebat; adaptatisq; desuper pennis, ad locum, de quo conuenerat, sagittam dirigebat. Sed Timoxenus, qui Potideam prodebat, doli compertus est: nam Artabazus ad conuentum locum sagittam dirigens, frustante ictu, cuiusdam Potideatæ humerum fortè percusit, ad quem saucium turba, vt adsolet in bello fieri, cum conuenisset, subitò, reuulsa sagitta, animaduertens libellum reperit, & ad Magistratus detulit.

Colũba literæ credita à priscis. Sed neque Aegyptijs Assyrijsquè defuere sua aduersus astus huiusmodi figmenta. Fuit enim ijsdem familiare, vt epistolam filo sub ala columbæ (hanc enim fidissimi nuncij symbolo decorabant) alligatam transmitterent. Aiunt enim, eam auem naturaliter diligere locum, vbi prius fuerit enutrita, & quantumcunque in longinquas partes deferatur, semper ad propria domicilia redire, si libertatis compos euadat; hincquè non rarò euenit, vt in via ab hostibus commenti eiusmodi peritis ea de causa interfecta remanserit. vt author est Barthol. Angl. de rerum propriet. lib. 12. cap. 1.

Tu

Tu de colũbis per Hircium missis cum literis ad Brutum Mutinæ obsessum lege Frontinum libro tertio stratagem. Morrhes quoquè Aegyptiorum Rex cornicem nunciam habuit Aelianus lib. 6. Animal. cap. 7. sic & Cecinnam hirundines victoriæ nuncias habuisse Plinius refert.

Hiscè ego inuentis illud etiam hoc vltimo loco addam, quod Hieronymus Osorius de reb. gestis Emanuelis Lusitaniæ Regis libro secundo perhibet (vberiorem enim exemplorum huiusmodi copiam historiarum studiosis ex antiquitatis ærario excerpendam relinquimus) Ciuis quidam Tingitanus catellam Arziliæ in domo necessarij sui per obliuionem reliquerat. Hic autem cum Tingitanũ certa de re conscium facere cuperet, catellam eius ligari, literasque cera circumlitas, quibus ea quæ vellet nuntiabat, collo illius appendi iubet, eamque sub noctem acerrimè verberatam in litore constitui. At catella dolore verberum grauiter affecta tanta celeritate domum properat, vt ante lucem ad Tingi portas assisteret, quam vt vidit Tingitanus miserabili latratu, & cauda gestientem gremio excepit, & literas, quas circa collum gestabat reperit. *Epistola catella collo alligata.*

His igitur, alijsquè permultis id genus artibus audacissimorum hominum temeritati obuiam itum est, maximè verò furtiuis scriptis, quæ vulgò cifras vocant, de quibus vi-

de Perrerium, Sauarum, Apollinar. Brissonium Sixtum Senensem, Cuuiacium Brodeum, Bernatium, Iuretum, Tholosanum, præsertim verò Io. Baptistam à Porta, à quo integrum conscriptum est volumen. At mihi intereà aduersus nefariam similium insolentiam libet hoc loco referre, quantum etiam nonnulli superioribus ætatibus ab eo, de quo dixi turpissimo studio abhorrerent, vt si quando amici epistolam iusta etiam causa quis adductus resignasset, maximas tamen adhiberet excusationes. Memini me apud Ciceronem legisse in quadam ad Attic. epistola, adeò se aliquando obtrectatorum maledictis, siue etiam suspicione commotum, vt cùm literarum fasciculus in manus suas incidisset, quamuis ad se nihil scriptum esset, quandam tamen resignasse, quòd suspicaretur ijs famam suam proscindi, vti & alijs, quas sibi legendas hi dederant ad quos missæ erant. Ciceronis verba subscribam. *Ex quibus vnus, qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te, & alios misit, quas ego nunquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus, solui, si quid esset ad me literarum nihil erat. Epistola Vatinio, & Ligurio altera: iussi ad eos deferri. Illi ad me statim ardentes dolore, scelus hominis clamantes, epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere, se enim scire summo illum in odio fuisse Cæsari,* illum

Quinam de scriptione per notas scripserint.

Iusta vtitur Cicero excusatione quod aliquas literas resignarit.

illum tamen non modò fouisse, sed & tantam pecuniam illi dedisse bonoris mei causa. Hoc ego dolore *accepto, volui scire, quid scripsisset ad cæteros, ipsi enim illi putaui perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset: cognoui eiusdem generis literas; ad te misi, quas si putabis illi ipsi vtile esse reddi, reddes, nihil me lædet. Nam quòd resignatæ sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia;* Quanquam propterea non magnopere culpandum Ciceronem censuerim, quem iustus dolor ad huiusmodi literarum resignationem impulerit, quasque nihilominus reddi fideliter curauerit. Contra verò Bellerophontes ille (de quo Plutar. libello de curiosit.) literas, quas in seipsum scriptas ferebat, non aperuit, sed sua vsus continentia, tam literis, quam vxore regis abstinuit.

Pari etiam ratione Athenienses captis Philippi tabellarijs epistolã Olympiadi scriptam ferentibus, non soluerunt eam, neque patefecerunt mariti peregerè absentis vxori missam salutationem, vt idem Plutarchus tradit in libello cui titulus, Reipulicæ gerendæ præcepta.

Commendatur Federici Cæsaris integritas.

Federicum verò Cæsarem haud mediocriter ea ipsa de causa commendarim, quòd cùm Gasparis Sollichij literæ in manus suas deuenissent, quæ nonnullis Hungaris inscribebantur, essentquè qui eas aperiendas dicerent, quòd in ijs alquid proditionis scriptum esse putarent, quod sciri expediret, respon-

Ingenua Imperatoris respõsio.

ponderit Imperator, Gasparem se probum virum, suiquè amantem existimare, quòd si falleretur, malle per sese errorem patère, quàm sua diligentia inuestigari; neque adduci potuit, vt amici epistolam ad se non spectantem aperiret, tametsi quibusdam videretur, inde sibi periculum imminere, quod profectò plerique facturi non fuissent. Verùm hoc curiosorum præcipuum vitium est, cui remedium adhibere difficile semper habitum est. quamuis de auditore quodam suo Plutarchus lib. de curiosit. rem mirã referat. Cum enim Romæ aliquando Plutarchus dissereret & Rustico cuidam audienti interueniens miles epistolam à Cæsare missam tradidisset, velletquè Plutarchus orationem intermittere, ipsiquè spacium legendi literas concedere, renuit ille, nequè ante epistolam soluit, quàm perorasset, & missa esset schola, omnibus viri grauitatem admirantibus.

Sed iam (quod ad capitis absolutionem attinet) quæ de plumbeis sigillis apud scriptores obseruarim hoc loco interserenda duxi. Consueuere Principes, & summi viri, vt se cæteris præstare indicarent ad diuitiarum ostentationem, relicta cera, auro argentoq; signa sua imprimere, (licet id tantùm à Carolo Magno ad nostrum vsque seculum locũ habere affirmet Polidorus Virgilius libro octauo, cap. secundo, non autem antea) ut ex varijs diplomatibus Regum ac Principum Lotha-

Auro aliquando signatum, & argento.

Lotharingiæ videre eſt. Mox plumbi vſui locus datus eſt, quanquam, & antea Græcis principibus id ipſum in more fuiſſe conijcio. Ii enim, vt meminit L. 1. C. Theodoſiani de veter. diplomata, & codicillos, quibus alicui magiſtratum, dignitatem, aut priuilegium dabant, encauſto ſubſcripta (erat is liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus) plumbea bulla principum vultu ſignata muniebantur, nam in cera nunquam ab ijs ſignatum fuiſſe obſeruat ex vetuſto codice græco Guidus Pancirolus variarum lectionũ. libro primo cap. 28. niſi cum ad vxorem, matrem, aut filios ſcriberent, quem poſtea ſignandi morem inde Venetiarum Duces acceperunt, & ipſi Romani Pontifices, cum innumeras diplomatum ſpecies expediri contingeret, eandem ſignandi conſuetudinem ſecuti ſunt, quòd minus ea materia temporis iniuriæ eſſet obnoxia. cuius inſtituti apud ipſos principes extitiſſe Stephanum tertium eius nominis Pontificem natione Siculum & Adrianum primũ anno ſcilicet DCCLIIII. circiter, author eſt Polydorus Virgilius lib. 8. cap. 2. ea ductus coniectura, quòd nullum eo tempore plumbeum ſigillum repertum fuerit; ſicuti è contra temporibus Agathonis Pontificis in cera ſignatum manifeſtè arguit.

Plũbi vſus ad ſignandum quo tẽpore incœperit.

Quid encauſtum.

Quando in cera Principes græci ſignarent.

Romani Pont. & Venet. Duces plumbo ſignant.

Quis primus Pont. plumbo ſignarit.

Sigilli verò Pontificij forma ea erat. Effigies vno latere Apoſtolorum Petri, & Pauli ca-

Sigilli Pontificij forma.

pita visebantur, in altero nomen Papæ tantùm: quamquàm posteà ex Pauli II. decreto, vbi nomen solum præfigebatur, nunc quasi imago Papæ infulati coram populi multitudine appareat.

Cur Paulus ad dexterã Petri in sigillo Pontificio ponatur.

Oritur hic tamẽ haud futilis quæstionis materia ex eo, quòd in aliquibus summorũ Pontificum sigillis dexteram Paulus teneat, sinistram Petrus, quasi verò Apostolorum principi Paulus præferatur, ac proinde potiorem in sedendo locum obtineat. D. Thomas hanc de eo rationem reddit in illud Apostoli ad Galatas cap. primo qui suscitauit eum à mortuis, *quia præsens*, inquit, *vita significatur per sinistram, futura verò per dexteram, in quantum ista cælestis est, & spiritualis, illa verò temporalis: ideo Petrus, qui vocatus à Christo fuit adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla Papæ in sinistra parte; Paulus verò, quia vocatus à Christo iam glorificato ponitur in dextera parte.*

Sinistrum olim Latus dextero nobilius.

Ego verò cum hanc ordinis sedendi indignitatem mecum sæpius repeterem, subijt mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quàm qui sit nostris temporibus, vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo, qui sederet ad dexteram: id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum, atq; compertum. Sed qua via in eam cogitationem inciderim, paucis mihi enarrandum est. Principio autem animaduerti eos, qui potentiores affectabantur,

tur,

tur, siue armati, siue inermes, tùm satellites, tum stipatores, tum laterones, siue *latrones* fuisse dictos; eosdemq; apud auctores dici, aut, *tegere latus*, aut, *cingere latus.* Horat. serm. secundo. *Quid tegere, aut claudere latus.*

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Iuuenalis satyra. 10.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum
filius.

Ouid. 4. de Ponto.

Dumq; latus sancti cingit tibi turba Senatus.

Latus quoquè intectum, siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. D. Ambrosius in sermone de obitu fratris satyri: *Quòd si aliquando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares.* Seneca lib. 3. epistolarum. *Nudum erit latus incomitata lætitia.* Is præterea qui alium comitabatur dictus erat *ire exterior*, cui verò præstaretur comitatus *ire interior.* Horat. vbi supra. *Latus intectum & nudum quod.* *Quid ire exterior & interior.*

Ne tamen illi
Tu comes exterior si postulet ire recuses.

& subdit verba quæ supra retulimus

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Ouid. lib. 5. fast.

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis
Ibat, & interior si comes vnus erat.

De

De sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Exterior is dictus qui ad dexteram & interior qui ad sinistrã esset.

Atqui restat probandum, exteriorem illum dici apud scriptores veteres, qui sit ad dexteram alicuius, & interiorẽ, qui ad sinistram. Seruius Grammaticus explicans illud Virgilij V. Aeneid.

Radit iter læuum interior

exponit pro *sinisterior*, citatq; Ciceronem dicentem *in quem omnia intus*, & Salust. in secundo hist. *Introrsus prima Asiæ Bythinia est*, vbi Cicero *intus*, & Salustius *introrsus pro sinistrorsus* acceperunt. Horat. quoq; in secundo serm. *Interiore diem gyro trahit, ire necesse est*. vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur, quòd meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum septentrio dextera. Lucan. in 3. Pharsal.

Intrior pro sinisterior.

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem

Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

idest meridionales etiam in æstate. Colligamus igitur ex his, quæ diximus, eum qui sit alterius comes *claudere, aut cingere, aut tegere latus, atq; eidem ire exteriorem*, hoc est ad dexteram illius. Cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur *ire interiorem*, hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior, ac propterea Paulum in sigillis Pontificum Petro dexterum animaduertimus, quòd Apostolorum Principi comes, & stipator datus fuit, hocq; clarè indicat gladius

Paulus comes, & stipator Petri.

ille,

ille, quem Paulus habet strictum. Sed placet sententiam hanc nostram alijs etiam exemplis firmare, præcipuè autem ex forma ipsa consessus Patrum Chalcedonensis Concilij quod tom. pri. Conciliorum extat in prima actione; leguntur autem hæc ibi. *Residentibus magnificentissimis, & Gloriosissimis Iudicibus, & amplissimo Senatu in medio ante cancellos Sanctissimi Altaris; & in læua quidem parte sedentibus Sanctissimis, & Reuerendissimis Episcopis, & Vicarijs Deo amicissimis Sanctissimi, & Reuerendissimi Leonis Antistitis vrbis Romæ, & Anatolio Religiosissimo Archiepiscopo Constantinopolitanæ Regiæ Ciuitatis &c. ex dextera verò parte similiter considentibus Dioscoro Religiosissimo Episcopo Alexandrino, & Iuuenale Episcopo Hierosolymorum &c.* Ex quo sedendi ordine, quis non intelligat, læuam partem tunc dextera digniorem habitam fuisse? cum enim Dioscorus Episcopus Alexandrinus hæresis insimulatus, cuius causa in Synodo discutienda erat, primo dexteræ partis consederit loco legati verò Apostolicæ sedis primo læuæ, certè manifestè conuincitur sanctiorem sinistram partem dextera existimatam, eo fortasse consilio (vt optimè ratiocinatur Illustrissimus eruditissimusq; Cardinalis Baronius tom.3. annal.) quod in Ecclesia Christi ex benedictione illa Patriarchali in Ephraim, & Manassen, de qua Genesis 48. mutatæ sint rerum vices, & ordo, vt quæ si-

nistra esset in dexteram, & dextera in sinistram, dignitatis, & benedictionis ordine mutaretur. Sed quoniam nimiùm fortasse in his immorati sumus ad capitis absolutionem procedamus. Et ne quid amplius pro viribus nostris in eo desideretur circa Pontificiarum consignationum materiem; vtquè in eo Iureconsultis nostris morem geram, adiunxerim quoquè quod ab ijsdem in rẽ præsentem obseruari intelligo: vt scilicet in Breuis Apostolici expeditione rubea cera adhibeatur ad differentiam alterius gratiæ, quæ cera viridi obsignatur. Ita Rebuf. in praxi tit. de Breui Apostolico, & alijs, vbi pariter sigillum huiusmodi piscatorium anulum ex eo appellari putat, quòd D. Petrus eo primum vsus fuerit. Morisque præterea esse, vt ex omni gratiæ rescripto sericeus funiculus pendeat, contra verò in quibusuis iustitiæ, & executorijs literis canabaceus apponatur cap. licet de crim. falsi, & scribit Felinus in cap. postulanti col. 3. de rescript.

Cera rubea quando adhibeatur.

Cera viridis.

Funiculus canabaceus.

Atquè hæc de veteri epistolarum consignatione alijsque ad eam quoquo modo spectantibus dicta sint.

Anulus piscatoris quare sic dictus.

Tabu-

Tabulæ contractuum omnes olim obsignatæ, & quo modo. ante obsignationem hæredibus ostensæ. Testes septem adhibiti, nobiles, amici, noti, rogatiq; Signatores dicti, classici, & alligati mane, ac in templis signari solitum. Sponsaliorum veterum formula. Testamentorum genera apud Rom. prima, & vltima cera. subscriptionis ratio. tabulæ vbi asseruatæ; & resignationis ritus. Cap. X.

PRæter literas, de quibus hactenus dictum est, tabulas quoque, siue scripta omnia, quæ commercij rationem haberent, & testamenta signari consueuisse, vel vnus Plautus Curculio act. secundo sc. vltima, idoneus author est. *Tabulæ & scripturæ omnes signari solitæ.*

—— Atque ei mandaui, qui anulo meo Tabulas obsignatas attulisset. ——

& intra.

Eamus nunc intrò, vt tabellas consignemus.

Cicero in Verrem libro primo actione secunda: *alij nummos numerabant, alij tabulas obsignabant.* & Cæsar de bello Gallico libro primo *vulgò totis castris testamenta obsignabantur*; vt clariùs infra patebit. Eius verò consignationis formulam Iul. Paul. sent. lib. 5. tit. 25. ad L. Cornel. testam. perspicuè declarat his verbis: *Amplissimus ordo decreuit, eas tabulas, quæ publici, vel priuati contractus scripturam*

continent, adhibitis testibus, ita signari, vt in summa marginis ad mediam partem perforata triplici lino constringantur, atq; impositum supra linum ceræ signa imprimantur, vt exteriores scripturæ fidem interiori seruent, aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.

Auctor huius formæ Senatus sub Nerone.

Porrò formæ huius auctor fuit Senatus Romanus sub Nerone Imperatore, vt Suetonius in vita eiusdem cap. 17. ostendit, cum ait. *Aduersus falsarios tunc primùm repertum, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.*

Testamēta antequam obsignarentur hæredibus ostendi solita.

Ceterùm ante ipsam tabularum consignationem (vt ab eo ordiamur) qui è Romanis testamenta faciebant, ea, priusquàm à testibus sigillis munirentur, his quos vel legato, vel hæreditatis parte prosequebantur, plerumque ostendebant, vt obsignatas posteà reponerent in fanum aliquod, vt infra dicemus; nec nisi ipsis mortuis resignarentur. Quibus autem ostendebantur, inspicere abnuebant, & recusabant, ne hæredipetæ, & captatores viderentur. Indicauit hunc morem Horatius Satyra V. vbi Tiresiam docens, qua ratione rem augere póssit, inter alia monet, obliquo oculo primæ ceræ secundum versum saltem percurrat, ne illudatur vana spe.

——— Captes astutus vbique.
Testamenta senū: neu si uafer unus, & alter.
Insidiatorem præroso fugerit hamo

Aut

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.

& infra.

Qui testamentum tradet tibi cumquè legendum:
Abnuere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tamen, vt limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu. solus, multisne cohæres,
Veloci percurre oculo: plerumque recoctus
Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem:
Captatorq; dabit risus Nasica Corano.

Nam qui testantur, & vltrò inspectandas offerunt tabulas, cum putent negaturum, recusaturumq; inspicere verecundè captatorem, cui simulant, se aliquid reliquisse, vana spe lactant, nihilque interdum relinquunt. Quod item deprehensum in Nasica est, cui, vt Plutarchus refert, impudenter captanti tabulas testamenti sui Coranus gener ostendit, legereq; sæpius renuentem tandem coegit: qui intellexit, nil sibi legatum, sed frustra sibi euenisse captatorias artes. *Captores.*

Ad signandum autem Iureconsultos aliquando vocatos fuisse, indicio est, quod Cicero lib. pri. de orat. ait. *Cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur.* Et Tertullianus in libro de *Testes I.C. vocati ad signandum*

Nobiles. Idolatria: *signatæ signis non iam aduocatorum, sed Angelorum*. Idq; inter recepta Romæ officia numerabatur, adeò, vt nobilium tantùm virorum præcipuum esset. Cicero pro Quintio. *Tabulæ signis hominum nobilium consignantur*. Et Seneca lib. 3. de beneficijs cap. 15. *In quid isti viri ornati adhibiti sunt*.

Obsignatio species vadimonij. Quibus Ciceronis verbis adducor, vt credam fuisse etiam consignationem speciem quandam vadimonij, quod tota ferè oratio indicare videtur: & Fabius libro decimotertio capitulo octauo: *Promittit enim*, inquit, *litigator omnia , testem, populum, paratissimas consignationes*. Omnium autem apertissimè ostendit Seneca libro primo epistola octaua, cùm ait, *non videor tibi plus prodesse, quàm cùm ad vadimonium aduocatus descenderem, & tabulis anulum meum imprimerem*.

Nobiles igitur ad obsignandum sæpe adhibitos, cùm ijs quæ diximus; tum Ciceronis quoque epistola ad Atticum vigesima quinta libri decimi tertij compertum fit, vbi Brutum sui testamenti obsignatorem cupere ostendit. *Nec enim ad tabulam eum desideraturus eram, in tali enim negotio cur tu vnus non satis es? Sed ad testamentum volebam*. Idquè ideò veteres faciebant, vt quod anulis clarorum virorum signatum esset ratum magis haberetur. Sic enim & Anci Carseolani testamentum à Pompeo Magno signatum fuisse scribit Valerius Maximus libro septimo.

Et

Et eos quidē amicos, notosq; fuisse coniectura ex Quintiliano lib. vlt. c. 7. facilè assequor, *denique*, inquit, *linum ruptum, aut turbata cera, aut sine agnitore signa inuenies*. Apertiùs tamen Cicero epistola 19. lib. 12. ad Atticum. Et Plinius epistola 9. libro primo vbi ait: *ille me ad signandum testamentum ille in aduocationem, ille in consilium rogauit*. Et epistola vltima libri secundi. *Amici notique.*

Aurelia ornata fœmina signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas. Regulus cùm venisset ad signandum, rogo, inquit, has mihi leges.

Sed placet hìc totum Ciceronis locum citatum subijcere, tum quòd instituto huius capitis non paruum lumen sit allaturus ob eruditionē, qua maximè refertus est, tum etiam quòd non ità facilem censuerim, vt non aliqua indigeat explicatione.

Respondet igitur Cicero Attico libro 12. Epistola mihi decima nona hoc modo. *Quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui: primum tibi persuade, me isthæc non curare; neq; esse quidquam aut paruæ curæ, aut nouæ loci: Sed tamen quid simile? Illa eos non adhibuit, quos existimauit quæsituros nisi scissent quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego; dabo meum testamentum legendum cui voluerit: intelliget non potuisse honorificentius à me fieri de Nepote, quàm fecerim. Nam quod non aduocaui ad obsignandum: primùm mihi non* *Ciceronis locus explicatus.*

venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis (si modò meministi) me tibi tum dixisse, vt de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? Equidem domesticos iusseram. Tum tibi placuit, vt mitterem ad Silium. inde est natum, vt ad Publium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, vt tibi videbitur. Sunt qui, dum locum hunc explicant, putent primùm, Ciceronis sensum in illis verbis *nequè esse quidquàm aut parua cura, aut noua loci,* hunc fuisse, quasi testamenti condendi curā nullius ponderis, & rem inutilem existimaret, respectu molestiarum, quibus premebatur. Deinde conquestam Terentiam de Cicerone interpretantur, quòd eam ad testamentum obsignandum, non aduocauerit; quorum (vt ingenuè fatear) sententia mihi minimè arridet. Non enim auserim adeò leuem Ciceronem existimare, vt rem tanti momenti, qualis est testamenti ordinatio, nihili faceret: cum alioqùi ipsemet libro primo Tusculanarum quæstionum eam maximè extollat; postquàm enim maximum esse argumentum dixit, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt, & præcipuè quidem quæ post mortē futura sunt: addit. *Quid procreatio liberorū, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumenta significant, nisi nos futura etiam cogitare?* & idem libro tertio

de

de Finibus: *Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesquè morientium natæ sunt.* His igitur positis dixerim, Ciceronem ibi non ad testamenti curam, sed ad vxoris nugas respexisse.

Neque etiam (quòd ad secundam sententiam attinet) Terentiæ querelam inde ortam fuisse dicendum est, quòd à Cicerone ad testamentum ipsum obsignandum aduocata non fuerit, quippe cùm certum sit legibus cautum fuisse, ne fœminæ aut etiam affines testamenta signarent, quod ex Vlpiano tit. 20. de testam. & Iustiniano eod. manifestum est, & nullus negabit. Illud addo, nusquàm me legisse apud aliquem, adhibitas ad id officij mulieres. Verius existimarim idcirco conquestam fuisse Terentiam, & quòd de testamento faciendo secum Cicero non communicauerit, imò clam, ac propterea se non præsente confecerit, vel vt Simoni Bosio placet, honoris ergo ipsam non vocauerit.

Verùm elucidato iam Ciceronis sensu, libet ex eo (quod magis ad rem nostram facit) aliqua elicere circa testamentorum obsignationem. Et primò quidem colligo, non fuisse necesse testibus aperire, quid testamento contineretur, quos aliquando ignorasse ea, quæ testatores scripserant Plinij epistola vltima lib. secundo indicat: & Vlpianus in L. Si binæ ff. de iniusto rup. Tabulas quæ septem testium signis signatæ erant vacuas in-

Non necesse aperire testibus, quid tabulis contineretur.

Testatori licitum proprias tabulas resignare.

uentas narrat. Deinde intelligo, licuisse (sicuti & hodie) testatori ipsi tabulas suas resignare, per L. Si testamentum ff. qui testam. face. poss. Noui præterea ex eodem Cic. loco: fœminis iure veteri testandi facultatem denegatam non fuisse, quod ipsum ex eodem ad Atticum lib. 2. epist. 16. cum nonnullis sequentibus apertè deducitur, & ex oratione pro Aulo Cecinna vbi de testamento Cesenniæ, vxoris Cecinnæ latè disserit. Facit demum locus ad indicandum (quæ mens nostra erat) ad testamenta obsignanda adhibitos olim fuisse amicos, & domesticos. Sed iam vlteriùs progredi iuuat. Qui igitur tabulis, aut causis signacula imponebant, hos Pedianus *Signatores* & *obsignatores* nominat. Seneca libro secundo de beneficijs cap. vigesimotertio. *Quidam nolunt interponi pararios, nec signatores aduocari.* & Iuuenal. Sat. 10.

Fæminis iure ueteri nõ vetitum testari.

Testes huiusmodi quomodo dicti.

——— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Eius verò consuetudinis Seneca citato libro, & capite plenum testimonium dat vbi humanam auiditatem ad querelas & discordiam incitamentum esse, fidemquè funditùs concidisse dolens eum ipsum signandarum tabularum morem his verbis improbat, quæ ad dicendorum obseruationem inseruire etiam poterunt. *Vtinam quidem persuadere possemus, vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori*

Seneca querela in infidos.

ditori obligaret, nec pacta, conuentaque impressis signis custodirentur fides potius illa seruaret, & aequum colens animus. Sed necessaria optimis praetulerunt, & cogere fidem, quàm spectare malunt. Adhibentur ab vtraque parte testes. Ille per tabulas plurium nomina, interpositis pararijs (ad proxenetas respiciens) *facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis, ac nequitiae publicae confessionem: anulis nostris plusquàm animis creditur. In quid isti viri ornati* (hoc est classici, vt infra dicam) *adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit.*

Anulis plus quàm animis credi dolet Seneca.

Licèt autem & ignobiles interdum ad id officij adhibitos esse Suet. in Tib. cap. vltimo videatur indicare, cum ait ipsum *humillimorum signis testamentum suum obsignasse*. Moris tamen fuit vt ciues nimia paupertate laborãtes animaduersione censoria classibus exempti capite censerentur, & in proletariorum numerum referrentur. Siquidem Suetonius ipse auctor est, D. Claudium censuram gerentem, cum plures notare conaretur, magna Inquisitorum negligentia innoxios reperisse, quibuscunque cęlibatum aut orbitatem, aut egestatem obijceret, eaq; ratio est, cur testes huiusmodi, qui signandis testamentis adhibebantur *classicos* appellauerit Festus, ad quinque classes, in quas pro census qualitate populus Romanus distribuebatur, om-

Pauperes an signare possent.

Testes classici & alligati qui.

omnino respiciens, simulquè proletarios indicans, ac capite censos, quia classici non erant, signandis testamentis adhiberi non potuisse ob nimiam paupertatem, quæ cum falsi ingentem materiam præbeat, semper Romanis suspecta fuit, quemadmodum de C. Mario scribit Valerius Maximus, libro secundo. Proletarij igitur & capite censi classici non erant, id, quod ab Arnobio traditur lib. 2. aduersus gentes. *Desinite*, inquit, *hominem proletarius cùm sit, classibus, & capite cùm censeatur, adscribere ordinibus primis.* Sensus enim est: desinite hominem adscribere primis ordinibus, qui classium respectu, sub quibus nimia paupertate nequit censeri, nomen habet, & titulum proletarij. Illud etiã obseruari solet, classicis hiscè testibus, *simul* atquè testimonium suscepissent, liberum non fuisse, aut dissimulare, aut se subtrahere, indequè & *alligatos* appellauit Isidorus Ethymol. libro quinto: si quę verò dissimulassent, aut sese subtraxissent, lege XII. tabularum sic puniebantur, vt essent improbi, & intestabiles, & per hoc classibus suis exempti in Ceritum tabulas referrentur, & ærarij fierent. Porrò quem Decem viri, & Iurisconsulti *intestabilem* vocant, is à Plauto in Pœnulo *nefastus* his versibus appellatur.

——— Adsunt testes. M. Tot quidem,
Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos,

Nam

Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri.

Sensus enim est, his testibus non esse nefas testimonium perhibere, & sic nec improbos, nec intestabiles eos esse; quandoquidem in comitijs sedulam quotidie testificando operam dent.

Cùm verò interdum à nobilibus promiscuè cum humilioris conditionis viris tabulas signari, contigisset: priùs nobiles signabãt; mox & alij gradatim, id quod Iuuenalis innuit satyra tertia, vbi necessarij sui Vmbritij querelã describit, qui quòd nullum in Vrbe locum bonis viris esse videat, sed tantum exteris, & peregrinis, maximequè Græcis seruilibus assentatoribus, ob morum prauitatem Roma Cumas discedere pararet: ait enim *Nobiles prius signabant.*

Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit, fultusquè toro meliore recumbet
Aduectus Romam, quo pruna & cottona vento?

Ac diceret, non patiar, eum me priorem tabulas obsignare, qui Romam venit non honesto aliquo negotio, aut nauigio; sed vt rerum vilium mercator, ea naue qua pruna, & coctona aducta sunt.

Hi autem septem erant, quos proprijs singulos anulis signare oportebat L. hac consultissima C. de testam. Quò alludens Apuleius *Septem.*

ius libro ſecundo de Aſino aureo; *introductis*, inquit, *quibuſdam ſeptem teſtibus, obteſtata fidem præſentium, ſingula demonſtrat anxiè, verba concepta de induſtria quodam tabulis prænotante. Ecce, inquit, naſus integer, ſaluæ aures, illibatæ labiæ, mentum ſolidum. Vos in hanc rem, boni Quirites teſtimonium perhibetote.* & Cicero epiſt. ſecunda libro 7. ad Att. *eius teſtamentum de Tortorio, Ciceronum ſignis obſignatum, cohortiſquè prætoriæ*, & Quintilianus declamatione 368. *Non dixerim ego teſtamentum, cui numerus ſignatorum deeſt.* Cicero pro Milone. *Vna ſui teſtamentum ſimul obſignaui cum à Clodio & alijs*: & Appian. libro primo bellorum ciu.

Aliquando à ſolo teſtatore ſingnatum.

Verùm enimuerò non ſemper ſignandis teſtamentis teſtes, quo dixi, numero, adhibitos, ac proinde ab vno aliquando teſtatore tabulas obſignatas fuiſſe, certiſsimo argumento eſt, quod de Sceuino Tacitus annal. 15. cap. 54. tradit, qui pridie, quo Neronem occiſurus fuit, ab Antonio Natale, quo cum ea de re diù collocutus fuerat, domum reuerſus, *teſtamentum* inquit, obſignauit, vbi nullam ſignatorum mentionem facit, mox promptum vagina pugionem, vetuſtate obtuſum, increpans aſperari ſaxo, & mucroné ardeſcere iuſsit, ea cura Milichio ſeruo demandata.

Ex quo loco illud etiam colligi poteſt, ſolitos veteres, vitæ, aut fortunarum diſcrimine

ne impendente (hodie etiam vsitatissimum) testamenta in procinctu facere, quibus familiæ & hæredum commodis cauerent, quod præter citatum locum, ex eiusdem etiam Sceuini defensione satis liquet. Is enim coniuratione detecta, ad Neronem per milites raptus, & defensionem orsus. Ferrum, cuius argueretur, olim patria religione cultũ, & in cubiculo habitum, ac liberti fraude subreptum, respondit. *Tabulas testamenti sæpius à se, & incustodita dierum obseruatione signatas.*

Imminente periculo testamenta faciebant.

Colligo ex dictis, non cuiquè testamento septenarium testium numerum necessariò requisitum fuisse, sed tantùm in his, quæ pacis tempore conficiebantur. Triplex namquè testamentorum genus Romanis fuit, quod ex Iustiniano colligitur, aut enim in pace fiebat, quod *Calatis comitijs* dicebatur; & huius generis tabulæ, quas dixi, solennitates postulabant, aut cum in prælium essent exituri, vel aliud periculum immineret, quod *procinctum* vocabatur, tuncquè sola testantis obsignatio sufficiens erat: Velleius Paterculus lib. 2. *facientibusque omnibus in procinctu testamenta, veluti ad certam mortem eundum foret*: aut per æs & libram, id est emancipationem, nimirum imaginariam venditionem, quæ fiebat, præsentibus quinquè testibus, libripende, & eo qui familiæ emptor, dicebatur.

Testamentum antiquis quotuplex.

Aliàs etiam (redeo ad solennitates tabularum

Suo, vel alieno anulo signabãt

bularum *calatis comitijs*.) ſuo, vel alieno anulo, qui characterem haberet, ſignabant. L. ad teſtium §. 1. quis ex teſtibus ff. qui teſtam. face. poſſ. Vlpia. lib. 28. ff. tit. primo, Senec. libro primo epiſt. 8. *non videor tibi plus prodeſſe quàm cum ad vadimonium aduocatus deſcenderem, aut tabulis teſtamenti anulum meum imprimerem.* & Iacob. Cuiac. in tit. ff. de liberis & poſtu. ſignare inquit, *oportet more ciuium Romanorum anulo tantùm ſignatorio ſculpturam, vel imaginem aliquam habente.*

Vno tantũ anulo omnes ſignare poterant.

Addit tamen Iuſtinianus inſtit. de teſtam. potuiſſe omnes teſtes vno tantùm anulo tabulas ſignare, aut ſeptem etiam vna alioqùi, eademquè ſculptura, ſiue charactere. Verùm ſignacula huiuſmodi tabulis ipſis imprimi neceſſe non erat, ſed lino ceræ ſuperpoſito, quo tabulæ conſtringerentur, ſatis erat. d. L. ad teſtium §. vlt. Vlpianus de teſtam. *Signatas tabulas accipi oportet, & ſi tabulæ linteo, quo inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa fuerint.* Et Paulus Coluius hìc.

Quid prima & vltima cera.

Et quoniam fortè in ceræ mentionem incidimus, placet & illud adnotare quid per primas, & vltimas ceras accipi ſolitum fuerit. Vltimæ igitur ceræ generatim eæ erant, quæ vltimam, & extremam teſtatoris voluntatem continebant, ſiue etiam teſtamentum ipſum vltimum, ſicuti & primæ priorem voluntatem teſtatam faciebant. Aliter verò extremæ ſeu imæ ceræ ſenſus erat alterum caput

put seu vltima testamenti tabula, qua secundi hæredes nominabantur, legataq;, & alia onera primis hæredibus imponebantur. Extat de eo illustre Martial. testimonium lib. 4. Epigram.vlt.

Nihil Ammiano præter aridam vestem
Moriens reliquit vltimis pater ceris

& Plauti Curcul. vbi *Noui ædepol nomen Nam mihi istboc nomine dum scribo expleui totas ceras quatuor*. & Cic. in Ver.3. & ad eum locum Ascon. Hotom. cum Torrentio. Licèt, aliud sit, opinor, quod apud Suet. legimus, *in ima cera scribere* locus est in vita Cæsaris. *Nouissimo testamento tres instituit hæredes sororum nepotes C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium & c. Pedium ex dodrante; reliquos in ima cera.* Nam in ima cera scribere dici puto, cum non leuiter presso, vt vestigia appareant, sed fortiùs impresso stylo, vt vix deleri posit, scribitur: quod intelligi, existimo ex his verbis Hieronymi, quæ subijciam ex epist. ad Chrysogonum. *Ita nostræ es necessitudinis penitus oblitus, vt illam epistolam, quam in corde Christianorum scriptam Apostolus refert, non parua litura, sed imis, vt aiunt, ceris erasseris*. Alios igitur hæredes in ima cera Cæsar scripserat, ne facilè delerentur. An potius *ima*, infima significat? vt apud Iustinian. lib. instit. 2. c. de pupil. substit. vbi de superiore, & inferiore testamenti tabularum parte meminit, cum testatori Imperator suadet, si ve-

retur,

retur, vt substitutus instituto insidietur, substitutionem in inferiori tabularum parte scribat, eamque complicatam, ne legi possit, suo lino, ceraque consignet. Ex quibus colligitur pluribus testamentum tabulis constitisse, id quod etiam ex Ciceronis epistola nona ad Q. Fratrem perspicuum fit, dum ait Felicem lapsum per errorem suum, & Sicuræ serui, alias pro alijs testamenti tabulas obsignasse. Præbet autem mihi locus iste coniecturam solitum testatorem ipsum tabulas signare: quæ etiam si per errorem obsignatæ forent, ratæ tamen essent, vt ibi videtur Cicero indicare, & Manutius recte obseruat. Quod autem aliquando vno Codice septem testium signis signato testamentũ duos homines conscripsisse legamus; coniugibus id tantùm à Valentiniano datum didici ex Nouel. prima de testam. eiusquè testamenti formula in Marculphi Monachi libro quodã, quem Brissonius citat, de formulis publicorum, priuatorumque negotiorum, describitur, quo se vir, & uxor in vna eademq; charta mutuò hæredes scribunt. Verùm (vt vnde digressa est, eò mea redeat oratio) in huiusmodi tabularum consignatione verbum quoddam solenne solitum adhiberi adnotauit Brisson. de form. lib. 6. *SIGNA*, nimirum, si vnus esset, *SIGNATE* si plures, aut *SIGNENT LICET*. sic enim & apud Ouid. lib. 3. de Ponto eleg. 11. legimus.

Pluribus tabulis testamentũ constabat.

Verba adhibita.

Sint

Sint hi contenti venia; signentque licebit
Purgari factum me quoque teste suum.

& infra. *TESTERE LICET SIGNATE QVIRITES.*

Rogati autem signabant, quo tabulæ legitimæ haberentur, quæ alias nullæ, vt ex allatis Ouidij, & Brissonij locis videre est, & ex Martiali libro 5. Epigramma 40. vbi *Rogati testes signabant, vt & hodie.*

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas, Carine, misi
Hyblæis madidas thymis placentas,
Defeci: miserere iam, Carine:
Signa rarius ———

Et libro 9. Epigram. 89.

Signa; cras melius &c.

Quod & hodierni tabularij, siue *notarios* appellemus, optimè norunt, ea formula expressa in conficiendis tabulis vtentes, *Testes vocati, & rogati*. Neque hic omittam ludicrum licet Grunij Corocottæ testamentum, quod vetustatem non modo ipso contextu, modoque loquendi præsefert; verùm etiam Diui Hieronymi locupletis, & idonei testis auctoritate antiquitatem suam probat. Sic enim ille epistola ad Eustochium virginem, in proemio scilicet commentariorum in Isaiam: *Testamentum autem Grunij Corocottæ, Porcelli decantant in scholis puerorum agmina cachinnantium.* Extat id apud Brissonium libro septimo de formulis, & inter Iani Guteri inscriptiones, in quo recensendo, ne prolixi *Granij testamentū.*

G nimis

nimis simus, ea tantùm breuiter attingam, quæ ad finem in rem nostram habentur. *Optimi amatores mei, vel consules vitæ, rogo vos, vt corpori meo benefaciatis, bene condiatis bonis condimentis, nuclei, piperis, & mellis, vt nomen meum in sempiternum nominetur. Mei Domini, & consobrini mei, qui huic meo testamento interfuistis, iubete signari.* septē testes *Lucanicus signauit. Tergillus signauit. Nuptialicus signauit. Celsanus signauit. Lardio signauit. Cymatus signauit. Offellicus signauit.*

Mane tantum signabant. Addit Martialis matutinas tantum horas in id officij fuisse insumptas lib. 10. Epigrã. 70 *Nunc ad luciferam signat mea gemma Dianam.* Quod sanè institutum Sacris Canonibus conforme intelligimus ex cap. placuit de testi. & c. Honestum 22. q. 5. quibus cauetur, eum, qui in testem assumendus sit, ieiunum esse debere, idq; vt ibi notat Abb. quia sobrij, ac proinde fideles. Subijciam ex ijs alterum. *Placuit sancto conuentui nostro, vt testes non conducantur pretio, & vt quicumque idonei, & fideles in testimonium assumantur, ac nullus testis sit, nisi ieiunus.*

Sed & idem Martialis libro 9. epigra. 68. Luperci improbitatem, fraudemque coarguit, tabulas, vel testamenta, quæ subijcere vellet obuijs amicis signanda offerentis, vti tabulas vel non lectas, vel non intellectas: respondit enim Martialis *cras*, idest, cum sobrij erimus.

Signa

Signa, cras melius Luperce fiet:
Nunc signat meus anulus lagenam.

In templis præterea sæpe signatas fuisse tabellas, perspicuè indicat Paulus. Sent. lib. 4. tit. 6. & Iuuenalis satyra octaua idquè faciebant, vt ostenderent fidem religione maximè constringi. *In templis signabant.*

Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit auus, statuamq; parētis
Ante triumphalem? ———

Ideſt, non eſt cur te iactes, & nobilem vendites, qui in templis ipsis falsitatis crimen perpetrare non vereris, falsas tabellas obsignando.

Maxima enim vbique semper falsariorum copia extitit, qui falsa testamenta componerent, falsosque testes adhiberent, qui ea suis gemmis ac sigillis signarent illo inscio, quem testatorem falsò prædicabant. Hi autem à Romanis depræhensi, & conuicti in exilium mittebantur. Ad quod mihi respexisse videtur Ouidius lib. 2. de Ponto eleg. 9. ubi queritur. *Nunquam defuerunt falsarij.* *Falsarij quo modo à Romani puniti.*

Nec mea subiecta conuicta est gemma tabella.

Inter alias autem, tabulas quoque nuptiales, quæ dotis traditionem continerent, signatas fuisse apertissimè declarat Iuuen. saty. 10. nuper citata vbi mutuatam à Tacito, & Suet. de impurissimo Messalinæ Claudij Cæsaris vxoris amore historiā recēset, quæ nouo furore in C. Silium Romanæ iuuentutis formosissimum ita exarsit, vt ei, viuo marito palam *Tabulæ nuptiales signatæ.*

nubere non sit verita. Profecto namq; Claudio Imperatore Hostiam, nuptiarum solennia celebrauit, adhibiti qui tabulas obsignarent, & uerba auspicum audita, qui tunc nuptijs interesse solebant, quo de more Valerius Maximus libro secundo pluribus locis. Ait igitur Poeta.

Auspices nuptijs adhibiti.

——— Veniet cum signatoribus auspex.

Ea verò apud priscos spondendi nuptias ratio fuit, quam apud Plautum Aulular. expressam habemus actu primo sce. quarta, vbi Megadorus ab Euclione ita stipulatur.

Sponsaliorum forma apud antiquos.

Quid nunc etiam mihi despondes filiam? Euc. illis legibus.

Cum illa dote, quam tibi dixi. M. sponden ergo? E. spondeo.

Eodemq; modo, qui mulierem nuptum dabat, rogabatur, vt apud eundem Curcul. actu quinto Scena. secunda Phędromus à milite ita stipulatur.

Spondes mihi miles hanc vxorem?

Cui miles respondit. *Spondeo*, Curculio verò,

Et ego hoc idem vnum spondeo.

Mox tabulę nuptiales signabantur, plerumquè scilicet post contractum matrimonium, ut docet Scęuola in l.Seia ff.de donationibus inter vir, & vxor. Quò etiam illud Iuuenalis satyra secunda spectat.

Signatæ tabulæ: dictum, feliciter: ingens

Cœna sedet: gremio iacuit noua nupta mariti.

Et

Et Apuleius apolog. *Habes Æmiliane caussam totam, cur tabulæ nuptiales inter me, & Pudentillam non in oppido sint, sed in villa suburbana consignare.*

Neque verò obsignare solum satis erat, sed propria cuiusq; subscriptione munire tabulas oportebat, atque adeò, vt alieno quidem anulo, alienaue cera signare, subscribere non nisi propria manu possent: Vnde literarum imperiti testes esse nequibãt, nisi fortè in agris ex l.ult. C.de testam. Eius autem consignationis formulam vir doctissimus Iacobus Cuiacius ad l.pen. 1. hoc titu. his verbis subijcit. LVCIVS TITIVS, C. Sei testamentum obsignaui, & Lud. Lana de form. testam. aliam refert ijs temporibus vsitatissimam. Ego Volumnius præsens fui confectioni tabularum, quas M. Cælius asseruit continere eius vltimam voluntatem, & quam aperiri mandauit post eius mortem in quorum fidem subscripsi, & proprio anulo sigillaui & paulo post subdit testem anulo, siue cera aliena vtentem id in subscriptione expromere debuisse. spec. in tit. de probat. §. nunc videndum vers. & non.

Subscribere signo oportebat.

Subscriptionis formula

Quinimo apud ueteres Christianos subscriptionis terminus in testamentis, ut obseruauit eruditissimus vir Iacobus Gretserus lib. 2. de S. Cruce cap. 18. venerabilis Crucis signum erat, quod manifestè colligit ex eo casu, quem Iustinianus Imperator in Bithynia accidisse tradit. *Cum testatrix nondum absolu-*

Crucis signũ in subscriptiobus testamentorum.

to testamento efflasset animam quidam ex testibus quæstus dulcedine fortè illecti *prehensa iam defuncta manu,& tam in transuersum, quàm recta linea ducta effecerunt, vt defuncta veranda crucis signum adscripsisse videretur.* Ex qua improbitate piam consuetudinem colligimus, fuisse adeò crucis signum authēticum, vt pro fide & subscriptione staret. Quocirca meritò

Crux cur signaculū dicta.

D. Chrysostomus homil. de venerat. Crucis: *signaculum*, inquit, *crux appellata est, quòd testamenta, & statuta diuina omnia, quæ accepimus, hoc quasi signo quodam regio, & anulo obsignamus.* Verum vbi hactenus de tabularum consignatione actum est, libet pauca ad earundem etiam reserationem spectantia addere. Defuncto igitur testatore, resignandi

Testamentorum resignatio.

potestas quidem erat: verùm ita, vt coactis signatoribus vel maiori horum parte, & sigillis recognitis, linum incideretur, & tabulæ recitarentur. l. cum ab initio. l. sed si maior. ff. quēadmodum testam. aper. vbi verò signatorum copia non esset, præsentibus optimæ opinionis viris, aperiebantur, quibus inspectis, describendi fiebat potestas eis, quorum res esset. Tum deinde obsignatas signo publico ab ijsdem quibus interuenientibus apertæ erāt, eò mitterentur, vbi signatores erant, ad inspicienda sigilla sua l. sed si quis §. vlt. Addit Paulus lib. 4 sent. Tit 6. *Testamenta in municipijs, colonijs oppidis, præfectura vice, castello, conciliabulo facta, vel in foro, vel basilica, præsentibus testibus,*

bus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato, ab iisdem rursus Magistratibus obsignari, quorum præsentia constat aperta. Huius aperturæ causa, testamenta resignari necesse erat. Hinc illud Horatij epist. 7. lib. 1. de Autumni intemperie, propter quã laborem forẽsem sæpe morbos gignere dicit, quos mors, ac deinde apertura tabularum sequebatur.

Officiosaque sedulitas, & opella forensis
Adducit febres, & testamenta resignat.

Et Plinius lib. 7. cap. 52. *Post mortem testatoris, aperto testamento, recitatus hæres.* Cæterum si testator occisus esse diceretur, Prætoris edicto vetabatur, testamentum eius resignari, priusquàm de ea familia quæstio ex Senatusconsulto habita, suppliciumq; de noxijs sumptum esset. l. 111. §. quod ad causam. ff. de sc. Silan. Quin & partem illam testamenti, in qua pupillaris substitutio scripta erat, obsignatã permanere debuisse, quoad pupillus pubertatis annos egressus esset, prioremque dumtaxat partem testamenti, quæ hæredis institutionem continebat, reserari debuisse Gaius monet lib. 2. Instit. Tit. quartò. Porrò hanc resignandi testamenti formulam expresſit idẽ Iul. Paul. recept. sent. lib. 4. tit. 6. in hæc verba. *Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, vt ita agnitis signis, rupto lino aperiatur, & recitetur, atque ita describendi exem-*

Occisi testamẽtum quando apertum.

Pupillaris substitutio quando resignata.

pli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatũ in archium redigatur, vt si quando exemplum eius interciderit, sit vnde peti posit.

Interdum etiam testamenti, vel legati locũ supplebat epistola, maximè autem inter milites, cuiusmodi est, quod Papin. ait in l. miles. ff. de lega. 2. *miles ad sororem epistolam, quam post mortem suam aperiri mandauit talem scripsit. Scire te volo; donare me tibi aureos octingentos.*

Asseruabantur autem plerumque testamẽta sic obsignata maximè clarorũ virorum, uel in Aerario, vt de Ptolomæi Regis testamento scribit Cæsar de bello ciuili libro tertio his verbis *Tabulæ testamenti vna per legatos eius Romam erant allatæ, vt in ærario ponerentur (eæ cũ propter publicas occupationes poni non potuissent, apud Pompeium sunt depositæ) alteræ eodẽ exemplo relictæ, atque obsignatæ Alexandriæ proferebantur.* quod planè indicat, solitos hæredes testamenti exemplum penes se habere, vt etiam scribit Paulus in l. secunda ff. de edem. vel etiam apud Virgines Vestales, quæ sacerdotes cæteros dignitate, & authoritate superabant: adeo, tu Imperatores ipsi testamenta sua ipsis commendarent. Maximæ Virgini præcipue, quæ reliquis præerat. Suetonius in Iulio cap. 83. *Postulãte ergo L. Pisone socero testamentum eius aperitur, recitaturque in Antonij domo, quod Idibus Septembris proximis fecerat in Lauicano suo, demandaueratq; Virgini Vestali maximæ.* & in Augusto cap. 101. *Testamentum L. Plan-*

Testamenta in Aerario reperta.

Exemplum testamenti apud hæred.

Testamẽta apud Virgines Vestales

Planco, C. Silio Coss tertio Non. April. ante annũ, & quatuor menses, quàm decederet. factum ab eo, ac duobus Codicibus partim ipsius, partim libertorum Polybij, & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud sex Virgines Vestales cum tribus signatis æquè voluminibus protulerunt. Et Plutarchus Marci Antonij π. Viri testamentum depositum apud Vestales scribit. Atque hæc de tabularum obsignatione, & resignatione dicta sint.

Varia ab Antiquis sigillorum custodiæ commendata, Claues scilicet; scrinia, & arcæ; Ianuæ; ædes; suppellex vniuersa; promptuaria; lagenæ: quid ipsa sit. cibi omnes, seruorum, rusticorum, nautarum, & militum qualis cibus olim. armenta obsignata. serui. seruus literatus. arbores. Crucis ligna. Baptisteria. Acta Conciliorum. Sepulchrum Christi quo modo signatum, & pecuniarum depositarum obsignatio. Cap. XI.

PErfectum iam operis nostri fastigiũ terminabit extremum hoc caput, quo vno, ne quid vltra desideretur, reliquos veterum ritus in domesticis, alijsque quibusque rebus obsignandis tradere aggredimur. Fuit igitur quondam in more positum, vt quæ modo clauibus à rapina vindicamus, ea tunc anulis, siue sigillis, quorum frequentissimus erat vsus, diligentissi-

Sigilla pro clauibus antiquis in vsu.

Claues ipsa singata.

tissimè prisci obsignarent, quin etiam claues ipsas (ut ab iis ordiamur) aliquando signatas fuisse queritur Plin. cit. lib. & c. vbi *& claues quoque ipsas signasse non est satis*. Nam licèt, quæ simpliciter tantùm claui claudebantur obserata dicebantur, reapse tamen quæ diligenti custodiæ tradi vellet anulo signatorio signabantur. Ac primo quidem, præter illas, scrinia, arcas cophinosue, sigillis uniuersim consignatos fuisse ostendit Teophrastus in lib. de charact. cap. 18. de diffiden. ubi in incredulos inuehit his verbis. *Enim lecto iacens interrogare suam ipsius uxorem, an arcam probe clauserit, an capsula rectè sit obsignata, & an pessulū aulæ foribus obdiderit*, & Menander Poeta;

Res magni momenti anulo signata.

Scrinia & arcæ obsignari solita.

Quisquis vectibus, & sigillis seruat pretiosum.

Atqui ipse etiam Martial. lib. primo epigram. 67.

Secreta quære carmina, & rudes curas,
Quas nouit vnus, scrinioque signatas
Custodit ipse virginis pater charta.

Ianua.

Ianuas præterea, seu ostia, ædesquè ipsas obsignari moris fuisse non vno quidem loco perspicuum esse potest. Hinc Aristoteles in lib. 1. de Rep. ait *Et domus obsignari ianuas, & eas aperituri, ostendentes ciuibus, & hospitibus signa in hunc modum aperiunt*. Aristophanes.

Deinde Gyneceis signa imprimunt, & vectes nostra causa.

Sed & Propert. lib. 4. eleg.

Nec

Nec mille excubiæ, nec te signata iuuabunt
Limina &c.

Quod etiam sacræ scripturæ testimonio comprobari potest. Nam Daniel. cap. 6. & 14. legimus tum regem ipsum ostium, quo Daniel includebatur *anulo suo obsignasse*, ne magnates eo absente aperirent; tum & magnates ipsos idipsum fecisse, ne rex solus illud reserare posset.

Porrò de ædibus illud Lycophron extat, quod alibi alijs rationibus non semel attulimus. *Ædes.*

Reliqua porro &c.

Iam verò & supellex tota (ut ad id quod maioris est momenti veniã) siue quæ vulgus domestica vtensilia appellat, ne quid eorum neglıgentia, aut furto deperiret sigillis consignata fuisse (præterquàm quod capitulo septimo satis probatum est, vbi de sigillis ligneis à vermibus exesis egimus) testis etiam est Tacitus annal. lib. secundo cap. 2. qui Græcos Comites à cæteris irrisos esse scribit, quòd vilissima vtensilium *anulo clausa* asseruarent, ut ea à seruorum rapina uindicarent. Quod Barbari indignum Rege existimabant, vt ait Aemil. Ferretus ad hunc locum, vel, vt ego sentio, cùm Barbari ex gentium vetusto more conditas arca vestes, vt alibi diximus, ac vasa nodo, non anulo colligarent, vt est apud Pliniũ citato loco, ideoq; Parthi ignotam virtutem irridebant *Suppellex vniuersa.*

Ac-

Accedit Plauti locus in Amphitruone act. 1. Sce. 1. de obsignata patera.

— Vbi patera nunc est? Me. in cistula.
Amphitruonis obsignata signo est. Sos. Signo dic quid est?
Me cum quadrigis sol exoriens.

Tetigit & hanc signandi consuetudinem Cicero ad Atticum libro sexto epistola mihi prima ad finem. *C. Vennonius domum Vindulli venit. Cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. &c.*

Cuius etiam moris & Apul. gnarus fuisse videtur apol. 1. pro se ipso, vbi Aemyliani calumnias, & argumenta refellit; *Quamquam*, ait, *ipse aperiret (vt pote promus librorum, qui illic erant conditi) penè quotidie & clauderet sæpe nobiscum, multo sæpius solus intraret; linteum in mensa positum cerneret sine vllo sigillo, sine vinculo, & postea quod conditum, cumquè quod obsignatum, quod inclusum domi adseruatur id omne argumento magicum dicetur*, & libro 10. de Asaur. *Donec iussu Magistratuum ministeria publica contrectatis nequissimi serui manibus anulum ferreum depræhensum cum signo saculi conferunt.* Atquè ipse etiam Herodot. Euterpe hanc ipsam consuetudinem his verbis memorat. *Cùm autem Rex forte fuisset ædificium ingressus, videretq; vasa nummorum imminuta, obstupuisse, nec habuisse quem insimularet cum & signa salua, & ædificium obseratum esset.* Adde & illud, quod

quod ad hanc rem ait Cicero de oratore lib. secundo. *Ridiculum est illud Neronianum vetus, in furace seruo solum esse cui domi nihil sit nec obsignatum, nec occlusum.* Facit quoquè instituto nostro D. Gregorij Nysseni testimonium in cantica canticorum, quo monemur suis etiam temporibus, eum morem viguisse, vt res domesticæ nullo discrimine signorum impresione munirentur. *Cum autem sigillum*, ait, *rei ab se absconditæ hoc largiatur, vt ea prædæ non sit exposita, dum furem signo perterrefacit, cumquè id, quod furto non subtrahitur domino suo integrum maneat: iccirco encomium hoc sponsa &c.*

Transeo ad promptuaria, siue cellas, quæ promiscue anulorum fidei committebantur: Plaut. in Caſ. act. 1. sce. 2. *Promptuaria.*

Obsignate cællas, referte anulum ad me.

Ad quem locum lambinus addit cera id fieri moris fuisse. Sic quoque Posſid. de D. Augustino scribit, nunquam illum caluem, *nunquam anulum* in manu habuisse, sed ab ijsdem domus præpositis cuncta, & accepta, & erogata notari solita, quæ anno completo eidem recitarentur. Tertull. verò apolog. aduersus gen. cap. 6. mulierib. vsq; adeo vino abstinere præceptum scribit, vt matronã ob resignatos cællæ vinariæ loculos sui inedia necarint, vbi Pamelius ex Rhenano *promtuaria* intelligit, quibus tum signa imprime-

ban-

bantur, quæ dum auellerentur, resignari dicebantur.

Lagena. Quin & de lagenis, cibisq; omnibus testatur Cic. ad Tiron. lib. 16. epist. 26. *Sicut olim*, inquit, *matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.* Est

Quid lagena. autem lagena (vt illud etiam breuiter adnotarim) genus poculi angusti, ex qua non liberè liquor effluere solet, conficiturquè ex varia materia, & à viatoribus ferè circumgestatur. Sunt qui eam definiant vas vinarium, quo à cupa vinum in mensa apportaretur: ideoquè putent posse *fiascum* vulgariter dici. De ea meminit Martialis in Panaretum, fiebatquè potissimum è fici radicum filis, vt scribit Plin. lib. 16, cap. 31. In antiqua verò inscriptione *laguna* dicitur, ex græco, vt videtur vocabulo ducta, vt coniici potest ex Athenæi lib. 7. in quo lagynophoriæ meminit, quod erat festum quoddam in quo cœnaturi discumbebant in toris è gramine stratis, ac reclinati è laguna quisq; sua, quam domo attulisset, bibebant. Has, inquam, viri siue mulieres auaræ potissimum obsignare solebant, ne à famulis obligurirentur, aut veneno interciperentur; quas vt uidissent resignatas, seruis irascebantur. Horat. lib. secundo epist. secunda.

Comis in vxorem posset quis ignoscere seruis;

Et

Et signo læso non insanire lagenæ.

Et Pers. Sat. 6. ait

Curuus ob id minui senio, aut cœnare sine vncto

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Id est, inquit Nebris. *nec tamen lagenas vino plenas obsignabo, quod auari faciunt* penè naso signum tangentes, vt videant, salua nè sint signa. Accedit Martial. testimonium cit. loco, qui Luperci tabulas signare recusans ait *Nunc signat meus anulus lagenam*. Iam verò & de alijs rebus escarijs ita Plaut. in Pers. *Triparcos homines vetulos auidos bene ad mordere, qui salinum seruo obsignant cum sale*. Habent hoc loco nonnulli codd. manuss. *qui alliū seruo obsignant cum sale*, quod meo quidē iudicio verisimilius est; allium enim, & sal cibus olim pauperum, & seruorum erat. Iuuenal. satyra 3.

Cibi omnes obsignati.

Pauperum & seruorū olim quis cibus esset.

Quis te cum sectile porum

Sutor, & elixi veruecis labra comedit?

& Pers. Sat. 4.

——— *Tunicatum cum sale mordens cæpe,*

Vt autem seruorum & rusticorum vsitatus cibus olim, & hodie fuit, sic quoq; & inter militares cibos relatum est, quod veteribus militiæ hieroglyphicum fuerit. Hinc prouerbium illud Græcis uulgare, *ne edas allia & fabas*, quo, teste Suida, significabatur tranquillæ vitæ amatoribus à bellis, vbi maximus allij vsus, abstinendum esse. Et Ari-

stoph.

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum notæ dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui.

Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo aguosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, quo summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò mãsuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

Inscriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent cauſamq; notæ puta, *caue à fure: à fugitiuo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inſcriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quoſdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuiſſent, inſcriptos fuiſſe, & quidem ita, vt duodecim verſuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici ſolitos Chriſtianos confeſſores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confeſſores frontium notatarum ſecunda inſcriptione ſignatos, & ad exemplum martyrij ſuperſtites reſeruatos incentiuo tubæ cęleſtis animaret*. Quin etiam, vt ſcribit Briſſ. lib. 6. de form. uenalitium ſeruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc inſigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, ſiue gypſatis pedibus incederent.

Arbores præterea ſigillis à proprijs Dominis conſignari ſolitas, indicio eſt lex illa, qua dominium per ea ſigna argui poſſe probatur. L. quoque ſi neq; ff. de peri. & commo rei vẽdi. Et vt diſcas, quantũ fidiſsimo cuſtodi ab antiquis tributum eſſet, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepiſſet Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obſignauit, & qui ſignũ amouiſſet, in eum conſulebat.

Arbores ...

Gladij militum vaginis obſignati.

Sed iam quod de ſigillorum uſu reliquum eſt paucis expediamus. Id adeò priſcis illis

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum nota dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui.

Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo agnosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, quo summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò másuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

Inscriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta, *caue à fure: à fugitiuo.* Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cęlestis animaret.* Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoquè si neq; ff. de peri. & commo rei vẽdi. Et vt discas, quantũ fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signũ amouisset, in eum consulebat.

Arbores

Gladij militum uaginis obsignati.

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum notæ dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui.

Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo agnosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, quo summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò mãsuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

Inscriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta; *caue à fure: à fugitiuo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cœlestis animaret.* Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoque si neq; ff. de peri. & commo rei vẽdi. Et vt discas, quantũ fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signũ amouisset, in eum consulebat.

Arbores ... obsignari solitæ.

Gladij militum vaginis obsignati.

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum notæ dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui. Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo agnosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, quo summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò mãsuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

Inscriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta, *caue à fure: à fugitiuo.* Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cœlestis animaret.* Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoquè si neq; ff. de peri. & commo rei vēdi. Et vt discas, quantū fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signū amouisset, in eum consulebat.

Arbores ... *Gladij militum vaginis obsignati.*

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

bantur, quæ dum auellerentur, resignari dicebantur.

Lagena. Quin & de lagenis, cibisq; omnibus testatur Cic. ad Tiron. lib. 16. epist. 26. *Sicut olim,* inquit, *matrem nostram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obsignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuisse, quæ furtim essent exsiccatæ.* Est

Quid lagena. autem lagena (vt illud etiam breuiter adnotarim) genus poculi angusti, ex qua non libere liquor effluere solet, conficiturquè ex varia materia, & à viatoribus ferè circumgestatur. Sunt qui eam definiant vas vinarium, quo à cupa vinum in mensa apportaretur: ideoquè putent posse *fiascum* vulgariter dici. De ea meminit Martialis in Panaretum, fiebatquè potissimum è fici radicum filis, vt scribit Plin. lib. 16, cap. 31. In antiqua verò inscriptione *laguna* dicitur, ex græco, vt videtur vocabulo ducta, vt conijci potest ex Athenæi lib. 7. in quo lagynophoriæ meminit, quod erat festum quoddam in quo cœnaturi discumbebant in toris è gramine stratis, ac reclinati è laguna quisq; sua, quam domo attulisset, bibebant. Has, inquam, viri siue mulieres auaræ potissimum obsignare solebant, ne à famulis obligurirentur, aut veneno interciperentur, quas vt uidissent resignatas, seruis irascebantur. Horat. lib. secundo epist. secunda.

Comis in vxorem posset quis ignoscere seruis;

Et

Et signo læso non insanire lagenæ.

Et Pers. Sat. 6. ait

Cumus ob id minui senio, aut cœnare sine vncto

Et signum in vapida naso tetigisse lagena. *Id est*, inquit Nebris. *nec tamen lagenas vino plenas obsignabo, quod auari faciunt* penè naso signum tangentes, vt videant, salua nè sint signa. Accedit Martial. testimonium cit. loco, qui Luperci tabulas signare recusans ait *Nunc, signat meus anulus lagenam.* Iam verò & de alijs rebus escarijs ita Plaut. in Pers. *Triparcos homines vetulos auidos bene mordere, qui salinum seruo obsignant cum sale.* Habent hoc loco nonnulli codd. manuss. *qui alliũ seruo obsignant cum sale*, quod meo quidẽ iudicio verisimilius est; allium enim, & sal cibus olim pauperum, & seruorum erat. Iuuenal. satyra 3.

Cibi omnes obsignati.

Pauperum & seruorũ olim quis cibus esset.

Quis te cum sectile porum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit?

& Pers. Sat. 4.

——— *Tunicatum cum sale mordens cæpe,*

Vt autem seruorum & rusticorum vsitatus cibus olim, & hodie fuit, sic quoq; & inter militares cibos relatum est, quod veteribus militiæ hieroglyphicum fuerit. Hinc prouerbium illud Græcis uulgare, *ne edas allia & fabas*, quo, teste Suida, significabatur tranquillæ vitæ amatoribus à bellis, vbi maximus allij vsus, abstinendum esse. Et Aristoph.

stoph. in equitibus *milites coemptis prius allijs, & cepis naues conscendisse*, dicit. & ibidē chorus Alantopolam incitans, ait, *vt ò amice inalliatus strenuè magis pugnes, nam* allium creditur bellatorum vires excitare. Sed Romanis quoquè nautis allij esum familiarem fuisse indicant illa Anthemonidis militis apud Plautum in Pœnulo.

——— Tu autem plenior
Allij, vlpiciq; quàm sint Romani remiges.

Hinc & Galenus, allium, rusticorum theriacam appellauit lib. 12. meth. med. cap. 8.

At è diuerticulo in viam redire licet, & quod ad ciborum obsignationem attinet nō vnius Plinij testimonio citato, libro & capite manifestum est *At nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina.*

Sed & Theophrasti auctoritate comprobatur, dum in cap. de obscænit. hominem obsoletissimum his verbis notat. *Et reliquas de mensa raphanorum dimidias partes obsignare, ne fortè capiant pueri qui ministrant.* Quin etiam eiusdem consuetudinis apertissimè meminit Iuuenalis satyra 14. vbi tenacissimi hominis sordes insectatur, qui ad auaritiam exercendam verbis, & exemplis filium instituere conaretur, seruis nimirum cibos subtrahendo coctis fabis, & piscibus nimio nimiam æstu putridis (quos vernaculo sermone *sardillas* appellamus) signa imprimendo ne clā à seruis ederentur. eius verba sunt.

Ser-

Seruorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoq; esuriens: neq; enim omnia sustinet vnquam
Mucida cærulei panis consumere frusta
Hesternum solitus medio seruare minutal
Septembri, nec non differre in tempora cœnæ
Alterius conchem æstiuam cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio putriq; siluro,
Filaq; sectiui numerata includere porri.

Ad quod etiam Martialis respexit lib. 14. epigram. 79.

Ludite lasciui, sed tantum ludite serui,
Hæc signata mihi quinq; diebus erunt.

Ceterùm non domestica solum, sed & quæ foris essent certis signis obmunita fuisse obseruare est: maxime verò apud armentorum custodes qui, vt pecus suum ab alieno internoscerent, signa quædam ei imprimere consueuerunt, quæ quoniam ferro caudente vrebantur à Græcis ἐγκαύματα dicta sunt. Ad dam verba Isid. ex lib. 20. orig. cap. 16. *character est ferrum coloratũ*, malim ego caloratũ, *quo notæ pecudibus inuruntur*, character autem græcè, latinè forma dicitur. Meminit huius consuetudinis Calphur. ecglo. 5. *Armenta. & greges.* *Character quid sit.*

—— Viui quoq; pondera melle
Argenti coquito, lentumq; bitumen aheno,
Impressurus oui tua nomina.

& Anacreon.

Equi solent inustum
Coxis habere signum.

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.

& rursus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. secundo de as. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuersum distractum nota dorsualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, siue serui. Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipsis distinctionis, & custodiæ causa notas quasdam veteres inurebant. Hinc vir eruditissimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obseruat in seruorum corporibus signa cuiusq; Domini imprimi solita, quo agnosci in perpetuũ possent, quod etiam Labeonis responso comprobatur, quo tamdiu fugitiuos custodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præsidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ siue signa ad Magistratus deferantur. Vnde *literatos, stigmaticos, & inustos seruos* apud Dionem lib. 19. hist. Rom. & Plautum, & *inscriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inscriptio antiquum genus supplicij, *Inscriptio quid antiquis.* quò summa irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris signis perpetuò mãsuris, profundis characteribus incideretur. Eius supplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, seu etiam verba

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta, *caue à fure*: *à fugitiuo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cęlestis animaret*. Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoque si neq; ff. de peri. & commo rei vēdi. Et vt discas, quantū fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signū amouisset, in eum consulebat.

Arbores *Gladij militum vaginis obsignati.*

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

temporibus hominibus familiare fuit, vt tuta uniuersa ferè, custoditaq; eo redderentur. Hoc pacto Suidas, quem refert uir eruditiss. Cæsar Bar. tom. 8. ad an. Christi 627. nu. 23. cum de Heraclio pientissimo Imperatore, & Sanctissimæ crucis acerrimo propugnatore, atq; recuperatore uerba facit, hæc habet. *Ipse verò acceptis viuificæ crucis lignis obsignatis, quemadmodum accepta fuerant, atquè permanserant Hierosolymam profectus Modesto Pontifici, & clero monstrauit. Hi & sigillum incolume, & intactum agnouerunt, & clauem ab eo sumpserunt, & adorarunt.*

Crucis ligna obsignata.

Hanc ipsam usus multiplicitatem indicant quoq; crebra Sacrorum Cōciliorum decreta cùm ad actorū ipsorum consignationē, quæ passim legentibus occurrunt, tum ad alios item usus spectantia. Est id eiusmodi quod in XVII. Toleta. Concilio sub Sergio Pontifice Maximo decretum habetur circa Baptisterij obsignationem ab initio Quadragesimæ ad cœnæ Dominicæ celebritatē usq; *Licet initio Quadragesimæ* (verba decreti sunt, cuius hic placuit exemplū subnotare) *baptizādi generaliter claudatur mysteriū, tamen Ecclesiasticæ consuetudinis ordo deposcit, necesse est, vt ostia Baptisterij in eodem die Pontificali manu anulo signata claudantur, & vsque in cœnæ Domini solennitatem nullatenus referentur, ob id videlicet, vt & per signaculum Pontificum excepto grauissimæ necessitatis obuentu, in his diebus monstretur,* per

Acta conciliorum.

Baptisteria initio Quadragesimæ obsignari solita.

per totum orbem non licere fieri Baptismum, & sanctificationem iterum episcopali ad eam obseruationem reserata signetur Dominicæ paterè mysterium resurrectionis, in quo ad vitam factus est aditus homini, vt quia per Baptismum consepultus est in morte Christi resurgat cum eo in gloria Dei. Quod quia in aliquibus Ecclesijs minimè hæc sancta consuetudo ab episcopis custoditur, atquè peragitur: ideò per hanc nostram sententiam sancimus, atquè decernimus, vt ita à totius Hispaniæ & Galliarum Pontificibus custodiatur quatenus in prædicto die initij videlicet Quadragesimæ & ostia sancti Baptisterij cum laudum consumatione claudantur, & ab Episcopis suorum signaculo obsignentur, ita vt nisi in cœnæ Domini celebritate, quando more solito altaria debent deuestiri, eadem debeāt ostia reserari. Hactenus canonis uerba.

Sed nequè ipsum Dominicum sepulchrum (quod ultimum locum tenebit) sigillis caruisse conijcimus iuxta id D. Matthæi cap. 26. *signantes lapidem cum custodibus*, quem signandi modum Nicephorus historiarū lib. 1. c. 32. in hæc uerba expressit. *Primū*, inquit, *sigillū sepulchro est impressum, quod & intactum permansit, & custodia militaris illa & genere alienigena, quæ in propinquo sigillum obseruabat. Præterea ingens lapis ad os sepulchri appositus*. & paulò post. *Traditum*, inquit, *nobis est, ab antiquis, Iudæos lapidem eum, qui in salutiferum illud sepulchrum pro operculo positus fuerat ad summum monumenti labrum, petramquè illi infernè,*

Sepulchrū Christi signatum & quomodo.

se coniungentem ferramentis quibusdam fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrumq; ingens à fabro ex propinquo acceptum per vtrumquè foramen immisisse, & in circi, siue anuli formam circumegisse, atq; ita firmiter capitibus commissis omni ex parte vinculum circumduxisse, vt lapis qualitumquè modo loco suo reuelli, aut saltem ratione aliqua moueri (nisi arte quapiã & vi adhibita necessariò aut ferrum confringeretur, aut petra prorumperetur) non potuerit. Atq; ad hunc modum cum magna cura atquè etiam signo apposito, cum sepulchrum firmissimè communissent, custodia insuper competenti adhibita eos abÿsse. Hæc Nicephorus, quibus consentiunt ea, quæ Beda de locis sanctis cap. 2. testatur dum ait: etiam suis temporibus illum superpositum lapidem monstrasse uestigia ferreorum uinculorum.

Sed libet hoc loco aliquid de ueteri pecuniarũ obsignatione, quã nos *depositũ* dicimus, inserere. Fuit is distrahendæ obligationis modus, qui solutionis instar (ut & hodie) se habebat, cum oblata pecunia consignata deponebatur; quo facto confestim, uti nunc ẽt, debitor liberabatur, ut in L. tutor. pro pupillo ff. de admin. tu. Deponebantur uerò signatæ res interdum apud acta, uel officium l. si fideiussor. in fine ff. qui satisd. cog. interdum etiam in Cimiliarchio L. litibus. de agric. & censit. lib. 11. C. L. ult. C. de bo. auct. iud. poss. uel alio publico loco L. acceptam C. de usur. quandoq; etiam apud uirum aliquem bonum

Obsignatio pecuniarũ, siue deposita veterũ quomodo fierent.

iudicis

iudicis arbitratu L.ult.ff.de tab.exib. Vt plurimum autem apud ædem aliquam sacram L. si reus.ff. de procur. & Cicero ad Atticum lib. 5. epist. ult. *Græcis postulantibus, vt in fano deponerent, non concessi.* Quod ex antiquis moribus fluxisse puto, quibus consignatæ pecuniæ sacro commendari solebant, quasi tutiore loco esse non possent. Cuius rei exempla ex Græcis nobis idem Cicero lib. 2. de leg. suppeditat; & quod Herodianus scribit lib.1. hist. in illo incendio, quo Pacis templum Romæ conflagrauit, magnam factam pecuniarum, quæ illic depositæ erant, iacturam.

Ephesios quoq; Dianæ templo pecunias signatas deposuisse, Dio Chrysostom. testatur oratione Rodiaca 31. cuius uerba ex interpretatione Thomæ Naogeorgi, hæc sunt. *Nostis haud dubiè, Ephesios, apud quos multæ sunt pecuniæ, partim priuatorum reconditæ in Dianæ templo, non solum Ephesiorum sed & hospitum, & hominum vndecunq; gentium, partim & populorum, Regumq; (deponunt autem signatas eò securitatis gratia) &c.*

Atqui hunc ipsum in templis deponendi morem Trogus etiam Pompeius in epitome Iustini libri 32. prope finem testatus est, ubi Annibalis calliditatem ad decipiendos Cretenses his uerbis percurrit. *Admonitus* (Annibal) *à Rege* (Antiocho) *in fugã Cretam versus defertur: ibi cùm diu quietam vitam egisset, inuidiosumq; se propter nimias opes videret, ampho-* *Annibalis astus.*

ras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia signatas deponit: atq; ideo nihil de illo solicita ciuitate, quoniam velut pignus opes eius tenebat; ad Prusiam contendit, auro suo in statuis, quas secum portabat infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. In iudicijs quoq; idipsum contingebat: deponebant enim litigantes apud Pontificem certam pecuniæ summam pro litis conditione, quam pecuniam, quòd in sacro deponeretur, sacramentum uocabant. Sic enim Varro lib. 4. de lingua lat in in fine. *Ea pecunia quæ in iudicium venit in litibus, sacramentum à sacro. Qui petebat, & qui inficiabatur, de alijs rebus uterq; quingentos æris ad Pontificem signatos deponebant, de alijs rebus itē certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibant.* Præter ista uerò tabulæ etiam (supra indicatum) omnes pactionum, fœderum, & contractuum in delubris Deorum custodiri solebāt, Aeditui fidei commēdatæ. Papinianus in L. cum pater 77. §. donationis de legat. 2. *Donationis prædiorum epistolam, ignorante filio, mater in æde sacra deposuit, & literas tales ad Aedituum misit: instrumentum voluntatis meæ post mortem meam filio meo tradi volo.* Quæ uerò deponebantur pecuniæ, eæ in sacculo consignabantur L. ult. ff. de lege commiss. signis, ut ego quidē sentio priuatis, non ut quidam somniant, publicis. Quorum opinionē, præter uarios Pandectarum locos,

illud

illud etiam Ciceronis in Verrem act. 7. satis refellit: *ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum*. Ea gratia Nummularij quoq; adhiberi solebãt, id quod ex Apul. lib. 10. Metamorphos. colligitur. *Ne fortè aliquis istorum, quos offers aureorum, nequam, vel adulter reperiatur, in hoc ipso sacculo conditos, eos anulo tuo prænota, donec altera die Nummulario præsente comprobentur*. Ceterùm quid iam amplius? cum & arcana in hominum pectoribus, oraquè ipsa sigillis clausa mysticè comperias. De Alexandro Magno Plutarchus refert in Apophtegmatis tantum ab ipso sigillis tributum esse, ut cũ epistolã à matre accusationes secretas in Antipatrum calumniasq; continentem una cum Hephestione de more legisset, nihil quidem illum prohibuisse, anulũ tantùm sibi detraxisse, ac *illius ori sigilli impofuisse*, quasi obstricta amici fide, silenda obsignaret.

Hephestionis os ab Alexandro sigillo clauditur.

Hæc sunt, quæ mihi innumeris curis disten to multorum annorũ uigilijs de ueteri signãdi more exiguo libello congesta inciderunt, ea ut grata uobis, iucundaq; eueniant quàm maximè opto; & cum sigillo Apostoli (de quo Illustrissimus Cardinalis Baronius annalium tomo primo ad annum Christi 60.) tractatum concludo. *Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis*. Amen.

IN-

INDEX RERVM,
Et verborum.

A

Astus

An-

Cu-

D.

E.

Epi-

Gabi-

G.

H.

I.

L.

Lite-

M.

N.

O.

P.

Patroni

Q.

R.

S.

Sa-

Tabel-

T.

ERRATA GRAVIORA
Sic corrige.

Pag. 2. ferro		ferreo.
3 commeſſalia		comeſſalia.
12. ſig llum	ſupple	redderent.
ibid. quæ		quo facto.
14. obſerratis		obſeratis.
16. præſcriptione		proſcriptione.
21. Perdicæ		Perdiceæ.
24. ſacculum		ſacculum.
26. ferreus		ferreum.
40. ſunt falſiſſima		lege, & falſiſſima.
44. Iidem Gretſero		idem Gretſerus.
54. quem		quam.
ibid quod apud Am &c.	lege	quod eſt &c.
64. Rorbetus		Robertus.
68. teretes		terretes.
73. peregere		peregiè.
ibid. aliquid		aliquid.
92. cum à Clodio		cum Clodio.
97. Guteri		Gruteri.
101. conſignate		conſignatæ.
112. ſituere		inſtituere.

Reliqua, ſi quæ aut perperam diſtincta ſunt, aut leuiter corrupta, ſiue etiam ex poſtillis aliquot tranſpoſita, typographorum mendæ ſunt, quas quiuis emendabit, proprijſq; locis aptabit.

9

